

<i>Szépirodalom</i>	
Markó Béla versei	5
Zalán Tibor versei	8
Jász Attila: Mint az őszi ködök nyáron	9
Erdei L. Tamás rövidprózái	10
Makó Ágnes rövidprózái	17
Fecske Csaba versei	22
Szikra János versei	27
Fehér Imola – Simonfy József: Kétkelkes négykezesek	31
Molnár Sára: Szenteste	37
Bangha Mónika: Csak én (Em, mint...)	43
Szabó Dárió versei	47
Demeter Arnold versei	50
Balázs K. Attila versei	53
Gere Nóra: Monokróm	54
Tóháti Zsuzsa versei	55
F. Bakó Enikő: Medencés ház	57
Földi Panna: Kislányversek	60
<i>Literata Hungarica</i>	
Markus Béla: A fuccsba ment puccs (Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>)	67
<i>Nobile Officium</i>	
A kötelesség: Szentbenedeket visszaszerezni, felújítani és magyar célra használni (Oláh-Gál Elvira beszélgetése Géher Ferencsel, a Kornis család leszármazottjával)	91
<i>Aranyág</i>	
Balázs Lajos: Csíkszentdomokos sorsforduló szokáskultúrája az Erdélyi Magyar Értéktárban	110
Mirk Szidónia-Kata: Kis csíki határőrök	124
<i>Irtatár</i>	
Kiss László: Én voltam az első Erdélyben – Gecse Dániel, a magnetizőr	132
<i>Varázsszem</i>	
Ladó Ágota: „Kató és a mozi” (Mozi, illetve olvasmányélmények és leányiskolai élet Csíkszeredában száz évvel ezelőtt)	143
<i>Szemle</i>	
Borsodi L. László: Bölények ellen bölénytakaró (Jász Attila: <i>Bölénytakaró, avagy hogyan lehetsz indián</i>)	152
Borcsa János: Állandó szövegek (Markó Béla: <i>A haza milyen?</i>)	161
Borsodi L. László: Egymondatok szabadsága (Markó Béla: <i>Egy mondat a szabadságról</i>)	165
Zsidó Ferenc: Monografikus képeskönyv Tamásiról (Cs. Nagy Ibolya: <i>Tamási Aron</i>)	170
Fekete J. József: Perifériáról betekintő	174
Előfizetők névsora	181

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (attilius@gmail.com)
Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margitalant57@yahoo.com)
TITKÁRNŐ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSÁK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lövétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánzos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997-2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Magic Print, Ónfalva
FELELŐS VEZETŐ: Dohotaru Maria

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: egy évre 84,00 lej
Külföldieknek: egy évre 90,00 lej (6600 Ft / 28 EUR)

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Simon Ildikó - Editura Harghita, Pf. 149

Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RO
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Markó Béla

KONZERV

Kezdőmondatot kell választani. Apámat kerékpározni tanítottam a Barompiacon. Paradicsomos halkonzervből kitűnő halászlét lehet főzni. Ahányszor a szürke bádagon végighúzom a körmömet, mindig libabőrös leszek. Ilyesmik. Kérdés, hogy ezek közül melyik mondat keltheti föl leginkább az érdeklődésünket. Mármint az olvasóét. Én talán a kerékpározásról írnék verset. Mert apámék elmulasztottak sok mindent a háború vagy más egyéb miatt. A Barompiacot most nem magyarázom. Csütörtökönként ott volt a baromvásár, és érezni lehetett máskor is, hogy marhavagy sertéshalál lebeg fölöttünk, de emberre nem terjed át. Mondanom sem kell, hogy nem csütörtökön tanítottam apámat, hanem amikor teljesen üres volt a katlanszerű tér, a házunkhoz viszonylag közel. Alig lehetett elképzelni, hogy itt körben disznók rőfögnek, tehenek bőgnek, juhok bégetnek a hét egyik napján. Mint egy levetett ruha a padlón. Egy meztelen nő vagy férfi. Ahogy apámat tanítottam kerékpározni. Egy egészen rövid ideig enni is tanítottam volna, de az sok-sok évvel később volt a kórházban. Nem sikerült megtanítanom enni. Már nem hallott engem. Éjszaka meghalt. Kerékpározni viszont még megtanult. Negyvenegy évesen. Ült fel makacsul, hajtotta a pedált, leesett. Aztán ült fel megint, hajtotta, leesett. Fel, előre, le! Fogtam hátul a csomagtartót, biztattam,

irányítottam, nyugtattam, felsegítettem kilencévesen. Annyi minden történt fordítva mifelénk. Apám kissé féloldalasan ült a nyeregben egész hátralevő életében. Gondoljátok csak végig! Amikor a fiatok megtanít valamire. Vagy mégsem. Nem tudtam megtanítani enni. Lecsordult az állán a leves. Fogalmam sincs, hogy ezt akartam-e utolsó mondatnak. Egy ilyen történetben egyáltalán van-e utolsó mondat? Vagy ez is fordítva van, és csak ezután kezdődik tulajdonképpen a vers, amit úgysem leszek képes megírni?

ÚJRATERVEZÉS

Rosszul osztottuk fel a világot szavakra, és nap mint nap rosszul értelmezzük, amit látunk. Nem az a rút, ami rút. Nem az a szép, ami szép. Valahányszor átléped ezeket a határokat, felsóhajtasz megkönnyebbülten, de ez csak előítélet. Megszokás. Tanult törésvonalak. Hiszen a valóságban nincsen különbség egy magatehetetlen csecsemő és egy végképp kiszolgáltatott öregember között. Mint ahogy túlfelől sincsen semmiféle repedés a végtelen éjszakai sötét és a hajnali égen elharapózó tűz között. Egybetartoznak. Felcserélhetők. Mert rút a kő, a felhő, a csillag. Ezzel szemben szép a rőfögő disznó, az ugató kutya és a néma csiga is. Szépek a magnólia lassan barnuló szirmai. Minden, ami él. Amiből nyál, könny, vér, genny csordul ki időnként. Minden, ami sír, jajgat kétségbeesetten. És képes mosolyogni is. De félretéve az olcsó

pátoszt, mondhatnám azt is, hogy nincsen szebb, mint egy kínzó fogfájás. Hogy élsz. Élek. Élünk. Így kellett volna felosztanunk a nyelvet. Nem ott van a szakadék, ahol egykor gondoltam. Nem szép az élettelen. Nem rút az élő. Rosszul választottuk meg egy-egy szó jelentését. Vannak népek, amelyeknek számos szavuk van arra, amiről mi csak annyit mondunk: zöld. Pedig hány meg hány változat! Fű, fa, penész. Most már nekem is egyre több szavam van a szépre: szédülés, hányinger, kívánság, éhség, jóllakottság. És így tovább. Csakis az a rút, amihez semmi köze a nem létező Istennek.

*Sötét oldalunk szépsége, 2021
(70 x 60 cm, olaj, vászon)*

Zalán Tibor

TÉVEDÉS ÉS SZÉGYEN

Mert sok híres emberrel találkozott azt hitte
hogy ő is híres És úgy is hordozta magát a
fasoron mintha ő lenne ők A nézőtéren
egy költő is ült aki sok híres emberrel nem
találkozott Szégyellte magát negyedosztályra
csavart múltangok és mű vészek között A versről
mégiscsak többet tart mint hogy eladható áru

Eladható mint a mégiscsak többet tudó vers
A múltangra csavart költők A törött művészek
Negyedosztályú szégyen lüktetett a teremben
Ne azért ülj híres emberekkel hogy híres légy
A színpadon se lehetsz ők és a fasorban sem
vagy más Hordozzák magukat a szárnalmas maszkok
Hiszik híres arccal az üresség lefedhető

PILINSZKY 100 ÁROK

Ikonok és homok a pódiumon Ökörszín
zongora melyen fekete madár fog játszani
és vérfényt vet az alkonyba hajló délután is
Hagyj még idő sóhajt fel az utolsó sorban és
ijedten veszi észre lényegtelen dolgokról
beszélnek fontoskodva Mert hát a lényeg mégis
az árokba zuhant részeg költemény sikolya

Részeg árokba zuhant költemények sikolya
mégis Mert hát a beszélők fontoskodnak Váltják
egymást s mind lényegtelen dolgokról beszélnek És
az utolsó sorban felsóhajt az idő Hagyj már
Alkonyfényt vet a délutánra a vér Hiába
fog játszani a fekete madár a vérvörös
zongorán A pódiumon homok És ikonok

Jász Attila

MINT AZ ŐSZI KÖDÖK NYÁRON

Mint az őszi ködök nyáron, olyan
változékonyak vagyunk, akár a
felhők, ráülünk, rátelepszünk a
szerelmünkre, beburkoljuk őt,

eltüntetjük magunkban, eltüntet
magában, elnyel egészen, mint a
házakat, istállókat, apartmanokat
a ködfelhő, harmatvíz mos tisztára
minket, és elmúlik velünk együtt
minden, köddé válva leszünk élők,
összeveszések, kibékülések után,

rövid záporok és napsütéses órák,
olyan állandóak és kiszámíthatóak
vagyunk, másfél nap után már nem
fotózol telefontal, csak fejben, nézed,
ahogy a szitáló eső mossa a gleccsert,
simítja, oldja az öreg barázdákat, mert
felelősek vagyunk az arcunkért, tudod,

az utolsó nap adja csak meg magát a
szemünknek a legmagasabb hegycsúcs.

(Grossglockner)

Erdei L. Tamás
DÓRA AKARJA
(*EGYETLEN TEKINTET*)

Miután az idős, rövidlátó plébánostól megkapta a penitenciát és a feloldozást, Dóra kilépett a gyóntatószékből. Halvány mosollyal, lehajtott fejjel lépkedett kifelé a padsorok között, most nem akarta, hogy bárkinek megakadjon a szeme rajta. Kedvelte ezt az apró kápolnát, gyakran járt ide megnyugvásért. A hűvös falak és a fapadokba ivódott tömjénfüst templomszaga kiszakították a csillogás világából, amelyben élt. Szeretett itt lelassulni, beleolvadni a félhomályba, eltűnni a barna padsorok közt, imádkozni a hetedik sor hármastérdeplőjén. A keményfa közepén már megkopott, páros kis völgyecske őrizte a sok bűnbánó térd nyomát. A régi freskók alatt könnyebb volt abban hinni, hogy léteznek örök értékek és talán örök élet is. A miséken ugyan nem vett részt, de a pappal jóban volt, és időnként járt gyónni. Akkor jött legszívesebben, amikor üres volt az épület, ne vegyék szájukra a buta falusiak.

A mosoly még akkor sem olvadt le róla, amikor a templom lépcsőin sétált lefelé kiskosztümjében. Feszült rajta, ezért csak aprókat léphetett benne. A slicce éppen eltakarta a combjára tetovált skorpiót. Áttetsző harisnyát hordott és magas sarkú lakkcipőt. Óvatosan kellett lépdelnie, nehogy beakadjon a tűsarok valamelyik repedésbe. Ahogy közeledett BMW terepjárója felé, kemény mellei megrezdültek a lépések ritmusára. A koncentráció, hogy el ne vesse a lépést, csaknem kikököntette gondolataiból. A tegnap estén járt az esze, azon a dédelgetett bűnön, amit épp az imént gyónt meg. Beült az autó kézzel varrott bőrülésébe és a kormányra tette az ujjait. Gondot fordított a kézápolásra, ügyelt rá, hogy puha legyen a tenyere és körmei mindegyikén más-más színű lakk csillogjon. Bőre kissé meggyűrődött keskeny, egyiptomi ívű homlokán, ahogy a tegnapi gondolt. Félig leeresztette szempilláit, feje előrebiccent, haja az arcába hullott. Testtartása a gyöngyszínű terepjáróban most sokkal inkább emlékeztetett a vezeklő bűnösére, mint pár perce a gyóntatószékben. Tisztában volt vele, hogy utána néznek

az utcán, és nemcsak a férfiak bámulják meg, irigység kíséri mindenhol. Éppen ezért szeretett elbújni ebben a templomban.

Mediterrán vonásait, amit az anyjától örökölt, átrajzolta az apai vérvonal északias karcsúsága. Bár naponta kapott ajánlatokat, házasságuk tizenöt éve alatt sosem csalta meg az urát. A családi vállalkozásban dolgozott. Könyvelt, amit gyűlölt ugyan, de csak ő értett hozzá, ezt kellett csinálnia. Az otthoni munkamegosztás alapján az iskola, óvoda végeztével a gyerekeket hozta-vitte különórákra, edzésekre, baráti programokra. A háziasszony-lét teljesen kitöltötte a napjait. Ez ki is elégítette, legalábbis így tudta mindezidáig. Közösén építették fel a céget szorgalmas munkával, másfél évtized alatt, és korábban eszébe sem jutott, hogy lehetne másként is élni. Hűséges és odaadó házi rabszolgának érezte magát, cserébe mindent megkapott a férjétől, amit csak kért, bár nem voltak extra igényei. Az ismerkedésre tett kísérleteket, a toladó vagy tapintatos közeledéseket gyakorlott módon utasította el. Mosolyogva, gyilkos udvariassággal.

Az a valami váratlanul érte és megbénította. Védekezőrendszere nem lépett működésbe. Leginkább az volt szokatlan, hogy nem ura a testének, a zsigerei fel-felbugyognak, különféle nedvek keringenek benne mindenféle váratlanul, a gondolatai pedig állandóan visszatérnek ahhoz a férfihez. Nem ehhez szokott. Precíznek és megbízhatónak ismerték, pontosan kiszámította a dolgokat, percre beosztott napirend szerint élt, és mindig el lehetett érni telefonon. De aznap éjjel, amikor a férfival először találkozott, nem aludt egy percet sem. Pontosabban maga sem tudta, hogy álom és ébrenlét határának épp melyik oldalán úsznak, lebegnek a gondolatai. Ruganyos teste, amit úgy zabolázott eddig, mint egy versenylovat a zsokéja, követelte, hogy azonnal adja át magát neki, akit csak néhány órája ismert meg. Oda akarta dobni ezt a testet, mint egy közönséges szajha. Belepirult ebbe, és örült, hogy most kivételesen nem látja senki. Kiesett a rutinból, nem találta a megszokott kapaszkodókat, és megijedt a felismeréstől, hogy ilyen vágyak dolgoznak benne. A férjéhez a kötelesség fűzte, sosem volt szenvedély a kapcsolatukban, de nem is hiányzott neki. Legalábbis most így érezte. Anyagi jólét, munka, biztonság, kötöttségek – ezt jelentette számára a család. Hogy mennyire elhanyagolta a mélyebb érzelmeket és a szexust, arra csak most kezdett ráébredni. A versenyló

nyargalni akart benne, ledobni a zsokét, le minden nyeret, kantárt, kengyelt, kitépni a zablát.

Bámult kifelé az éjszakai égboltra. Összeszorította a combjait, hátha ettől enyhül egy kicsit a bizsergés az ölében, beleharapott a párnájába, és kikapcsolta a telefont. A lába közé vette a henger alakúra gyúrt paplant. Mélyet sóhajtott, de igyekezett csöndesen kifújni a levegőt, nehogy a férje felébredjen, vagy valamelyik gyerek elkezdjen mocorogni a szomszéd szobák egyikében. Mindig nyitott ajtónál aludtak, most először idegesítette ez a szokás. Szája elé tette a kezét, így némileg sikerült tompítania a kiáramló levegő által keltett surrogást. Halkan zihálni kezdett.

A férfival az egyik sugárúton karamboloztak, miközben ő a kislányát vitte egy belvárosi fogászatra. Csak egy kisebb, koccanásos baleset történt, mintha egy szórakozott angyal lökte volna őket egymásnak. A férfi nagy, durva japán pick uppal beletolatott az ő kocsijába. Dóra nem is értette, hogy képes valaki egy többsávos főútvonalon ilyen lendülettel tolatni. Próbált integetni, hátramenetbe kapcsolt, amikor látta, mi történik, de az összeütközés elkerülhetetlennek tűnt. Eszébe sem jutott dudálni. Utólag végiggondolva az eseményeket, ezt sem értette. Mi a fene van vele, tudta, hogy jól vezet, mindig előrelátó és körültekintő, de most mintha nem működtek volna a reflexei.

Mindketten mosolyogva szálltak ki, egyetlen hangos szó nélkül intézték el a hivatalos részt. Dóra ötéves kislánya, Lili közben elbújt a hátsó ülésen, pedig nem volt jellemző rá, hogy visszahúzódjon, ha valami szokatlan történt körülötte. Ellenkezőleg, mindenhol az események közepébe vetette magát, és nem hagyta levegőhöz jutni a felnőtteket, visszaélt gyermeki bájával. Úgy ugráltatta környezetét, mint egy kis fáraónő. Ha valami nem az akarata szerint történt, összefonta karjait a mellén, felfújta pofazacskóját, összehúzta szemöldökét, és megrázta szőke tincseit. Ez mindig bevált. Lili hamar rájött, hogy a felnőttek képtelenek ellenállni egy ilyen kis bűbájos zsarnoknak, és a kacagásuk mindig erősebb a bosszankodásuknál. Most azonban ki sem dugta az orrát az autóból. Anyjának csak később tűnt fel a kicsi szótlansága. Egyetlen kérdést sem tett fel. Ez máskor elképzelhetetlen lett volna. De most minden elképzelhetőnek tűnt. Ha a férfi megkérte volna, hogy üljön át az ő autójába, mert most sürgősen el kell intéznie

valamit Bécsben, és csak este jönnek haza, Dóra szó nélkül engedelmeskedik.

A baleseti bejelentőt töltögetve talán tíz-tizenöt percet beszélgethettek. Amikor a férfi ránézett, Dóra nem tudta, a toll melyik végét fogja éppen. Képtelen volt nem belenézni a smaragdzöld szemekbe. A pasas lerajzolta helyette az autók állását, és röviden leírta az esetet. Neki csak alá kellett írnia. Valami nyerítő érzés bugyborgott fel benne a hasa tájékán. Ugrálni, futni szeretett volna, rákiáltani a járókelőkre. Amikor aláírták a betétlapot, a férfi még egyszer rámosolygott. Megint a bugyborgás, ölig forrósodás. Hívj fel, ha valamiben még a segítségedre lehetek. A hangjától a nő összerázkódott. Biztos volt benne, hogy épp apró csillagszórók ugrálnak az ereiben. Átvette a névjegyet – Harmath Péter festőművész, ez állt rajta – és kis híján megköszönte, hogy a férfi összetörte a kocsiját. Nem emlékezett, melyik kerületben vannak, be kellett kapcsolnia a GPS-t, hogy odataláljon a fogászatra.

Egy óra múlva, míg a lányára várt a folyosón, maga sem tudta, miért, elküldte ennek a Péternek az egyiptomi nyaralás fotóit. A férfi azonnal válaszolt neki. Azt mondta, épp egy festményen dolgozik, valószínűleg az lesz a címe, hogy X-ek vagy Ikszek és a szerelmi életéről szól. Bár nem volt szokása, és Lili is többször rászólt a hátsó ülésről, hogy anya, az utat figyeld, Dóra hazafelé menet vezetés közben is nyomkodta a telefonját. Kevésen múltott, hogy nem karambolozott újra. Otthon megterített a családnak, gépiesen mosolyogva simogatta a gyerekek fejét vacsora közben, és összefüggéstelen válaszokat adott a napját firtató kérdésekre. Igen, nem, persze, persze. Kihúzták neki, illetve dehogyis, betömték, vagyis azt hiszem, betömték, ugye, kincsem...? A férje annyira fáradt volt, hogy nem vett észre semmit, és korán lefeküdt aludni. Ő lefürdette, majd gyorsan ágyba dugta a kicsiket. Alig várta, hogy végre egyedül maradjon. A telefonját a fürdőszobába is magával vitte. Egész éjjel leveleztek.

A harmadik nap délutánján valami ürüggyel sikerült megszabadulnia az otthoni teendőktől. Fogalma sem volt, hogy bírta ki ezt a három napot. Azonnal a férfi lakására hajtott összetört orrú autójával. Semmi más nem érdekelte. Sem a családja, sem a férfi festményei, vagy a rendtelenség a lakásban. Észrevett egy festőállványra feszített vásznat. Mást nem látott rajta, csak két hatalmas, olajjal festett B-betűt, köztük

meg egy x-et. Nem törődött vele. Ahogy átlépte a küszöböt, azonnal ledobta magáról a ruháit. Harmath letérdelt elé. Amikor lesodorta róla a fekete csipke tangáját, megakadt a tekintete a Dóra combjára tetovált skorpión. A homlokától a bokájáig végigsimította a nőt, aztán hátrafe-szítette a fejét, és keményen megcsókolta. Úgy markolta meg fekete sörényét, mint a lovas a betöretlen kancáét. Amikor négykézlábra fordította, a festő egy X-et rajzolt az ujjával a nő meztelen hátára. Először mohón, állatiasan dugtak, azután gyengéden, figyelemmel, simogatva szerettek. Mintha évek óta ismernék egymást.

Amikor lecsillapodtak kicsit, Dóra gyorsan letusolt és az előszobában magára kapkodta ruháit. Belemosolygott a zöld szemekbe, aztán elrohant a házból, és nem törődött vele, hogy a szomszédok megbámulják. Ne hívj fel, majd én jelentkezem, ennyit mondott. Amikor másnap beült a gyóntatószékbe, és orrlyukai kitágultak, még mindig magán érezte a férfi fanyar, markáns illatát.

HAJA SZÉTTÉRÜL

Ülünk egymás mellett a buszon.

Sötét van, levegő alig. Nehezen lélegzünk. Zihálunk. Külön erőfeszítés, kemény izommunka az ülésben maradni. Nem is mindig sikerül. Messze kívül járunk a komfortzónánkon. Tizenhatodik óra. Nyári hőséget játszunk késő ősszel. Küzdök a pánikkal, erővel nyugtatom magam. Ha felgyorsul a szívverésem, felgyorsul a légzésem is. Ha felgyorsul a légzésem, megnő az oxigénfogyasztásom. Ha megnő az oxigénfogyasztásom, elvesztem. Nincs elég levegőm. Semmiből sincs elég, se fény, se tér, se oxigén. Mozogni alig lehet, be vagyunk szorítva tárgyak és emberek közé. De nem is szabad. A régi Ikarusz alapra épített amerikai járgány nyers eklektikája más körülmények között érdekes múzeumi preparátumnak tűnne. A szerkezet amerikai iskola-buszé, magyar a műszerfal és a kormány, az aprópénz a sofőr mellett külön erre a célra készített műanyag tárolókban. A megnyúzott ülések, durván esztergált kapaszkodók, a folyosó szélesebb a szokottnál, angol nyelvű feliratok körbe a falakon.

Sohase zavarja a kilátást! A sofőr figyelmét elvonnai tilos! Kérjük, ne étkezzen a fedélzeten! Minden utas a saját felelősségére használja a járművet! Ilyenek.

A raszta srác a jobb oldali sorban, elöl hang nélkül gitározgat. Haja lebegve szétterül, nyugodtan üldögél. Ideális modell lehetne. Ha ennek vége, elhívom a műterembe.

Sokan vannak körülöttünk. A sofőr, hatalmas termetű, kávészín brazil, alig fér be a bejáraton. Felveszi a sapkáját, beszuszakolja magát a volán mögé, záródnak az ajtók. Zihálásunk betölti a teret, a dobhártyám mindjárt kiszakad. Szűk az ülés, fészkelődöm. Meg ne törjön a cső. Szomszédom, az idősödő, turistaruhás hölgy közönyösen ücsörög mellettem. Rutinos, nem először van ilyen helyzetben. Kézi ventilátort tart a kezében a megjátszott hőség ellen. Akaratlanul elzárja a menekülési utat, beszorít. Idegesít a teste, kövér és nehézkes. Néha lomhán mozdul. Előttem ülés, mögöttem ülés, balra a busz preparált karosszériája, jobbra a molett nő. Alattam padló, felettem tető, arra sem menekülhetek. Lábam közt nehéz, hengeres palack. Be vagyunk vezetékelve, nem gabalyodhatnak össze. Minden homályos. Meddig lehet ezt bírni? Megszólal a hangszóró, mindenki maradjon a helyén, indulunk. Bekapcsolnak a reflektorok. Próbálok fotózni, vagy csak úgy csinálok, nem működik a vakum. Kibámulok az ablakon.

Túl sokan vannak körülöttem, fogy a levegőm. Szeretnék kimenni. Nem lehet.

A fiú a hátsó sorban ül. Atletikus testalkatú, vidám szemű angol srác. Szerencsés amatőr, hivatásos mosolygó. Szünetekben beszélgetünk a szendvicsek felett a medence partján. Nem látta Budapestet, vasárnap este hívták fel Manchesterben. Hétfő reggel repülőre ült, Ferihegyről azonnal idehozták. Ahogy végeztünk, rögtön megy vissza, semmi lazulás. Dróton rángatják őt is.

A lány mediterrán szépség, hatalmas, sötét szemei és hosszú barna haja van. Karcsú, fehér bőrű, fiatal. Kanadából érkezett. Ügyesen mozog. Belép a buszba, kinyit egy üveget, élvezettel iszik. Megnyugszom a jelenlététől. A fiú feláll, megpróbálja elkapni. Kergetőznek. Le kell fotóznom őket. Belegabalyodok a vezetékekbe.

A fiú és a lány külön elbánásban részesülnek. Főszereplőknek hívják őket, pedig nem ők azok. Senki sem mondja ki, de minden az üvegről szól. És a buborékokról. A márkának jól kell látszódnia a kamerában,

ez a legfontosabb. A buborékok és a címke köré vagyunk rendelve. Vagy inkább alá. A márkát szolgáljuk.

Újra megszólal a hangszóró, mindenki álljon vissza kezdőbe. Röhög-nék, ha lenne erőm és nem fuldokolnék éppen. Az állás: ülés. Ülünk kezdőbe. Ülünk, ahogy eddig is. Nem könnyű öt méterrel a felszín alatt egy egérlyuknyi helyen megmaradni. Folyton meg kell birkózni a felhajtó erővel. Ezért vannak rajtunk ólomövek. Övek, vezetékek, palackok, maszkok, pipák, fényképezőgép, ventilátor, ostoba kellékek. Minden akadályoz a mozgásban, minden idegesít. Állandó pánikkal küszködöm, a túlélő ösztönt igyekszem visszagyűrni. A safety diver nyugtat. Úszómúltam itt nem segít, ellenkezőleg. Birkózom a gondolataimmal. Azt gondoltam, szabad tüdővel könnyebb lenne, de órákig nem lehet. Mennék fel a felszínre, úsznék boldogan, de nem szabad. Ülünk kell, és a gázolaj ízű levegőt szipákolunk a félig üres búvárpalackokból. Miért vagyok közös vezetéken a kövér nővel?! Elszívja előlem az összes oxigént.

A víz alatti hangszóró recsegve bömböl. Felvétel! Eldobjuk a maszkokat és a pipákat. Mosolygunk. Alig látunk valamit, a tüdőnkben raktározott bűdös oxigént fogyasztjuk percekig, de a kamera kristálytiszta képet ad, minden részlet számít. Újra felhangzik az asszisztens hangja. Tetszik a rendezőnek, ha mindenki jól van, felvesszük még egyszer. „Action!” A lány beszáll, lecsavarja a kupakot, ivást mímél. A fiú feláll, kergetőznek, minden csupa buborék, végigúsznak a busz belsejében. Fotózást színlelek. A raszta srác húrok nélkül gitározik. Haja szétterül körülötte a vízben. A sofőr elnézően mosolyog. Barna bőre jól mutat a kéklő háttér előtt. A reflektorok bevilágítják a szettet. Ha jól számolom, a tizenötödik felvétel. Az egész munkát csak azért vállaltam el, hogy ihletet merítsek egy víz alatti világot bemutató pasztell-sorozatomhoz. Paszpartu keretbe fogom tenni őket. Ez már biztos.

A medence alján állványokra szerelt díszlet börtönében minden pillanat éveknek tűnik.

Ülünk a vízzel elárasztott buszban, öt méter mélyen, és próbáljuk túlélni. Már nem tarthat soká.

Makó Ágnes

KERESSÜK

Annyi fecske kering az út felett, mintha már készülödnének délre, egy-egy pillanatra elsötétítik az eget. Az út vastag pora őrzi lábnyomainkat, próbáljuk megtippelni, hány ezer lehet mögöttünk. Órák óta megyünk, már nem is tudom, hogy újabb délibáb remeg előttem, vagy napszúrásom van.

- Te, szerintem túlmentünk rajta - veti fel Csaba. - Már rég ott kellene lennünk. Körülnézek, de hiába, minden egyforma. Mintha körbe-körbe járnánk. Újabb kétméteres bogáncs az út szélén, újabb trágyakupac, rajta döglegyek mászkálnak, zöldes csillogás, szemétdombra hajított Zsolnay váza darabjai.

- Túlmentünk volna? - nézek vissza, de sehol egy kapu. - Menjünk még egy darabig, hátha látunk most már élő embert, akit meg tudunk kérdezni.

Negyedóra is eltelik, mire vékony törzsű, gyér lombú, árnyékot sem adó fácskákat látunk, az út szélén keréknyom, szemét. A korhadt fakerítés mellett hosszan gyalogolunk, nézünk fölötte befelé, a szemünk a mozgást leső ragadozóé. A kapu mellett üres rendőrautó, az oldalán felvert, odaszáradt sár. Bent, az udvaron többen is állnak, valaki éles hangon magyaráz, egy nőt végre oda tudunk integetni a kerítéshez. Középkorú, kesernyés arcú asszony, kisírt szeme kék a vöröslő ráncocskák örvényében.

- Jó napot, a Temesi majort keressük - szólítja meg Csaba.

- Még vagy száz méter a kanyar után - mutatja a nő. A hangja ugyanolyan vöröses, mint a szeme.

Lerázzuk magunkról belénk akadt tekintetét, gyerünk innen, jó az irány, bizakodóbb tempóban folytatjuk utunkat. Nemsokára meglátjuk a rozsdás dróthálót, a nyikorgó kapu nincs bezárva. Hiányos szőrű, vicsorgó kutyák rohannak elénk, körbeugatnak, aztán futnak vissza a házhoz. Temesi Géza az ajtóban vár, cigarettafüst gomolyog a feje fölött, koszos kalapja karimája alól résnyire szűkült szemmel méreget minket.

- Maguk jöttek a városból a bontás miatt? - kérdezi.

- Igen - válaszoljuk és bemutatkozunk.

Egy-két percig csöndben állunk, a kiszáradt füvet és a sárgás szártöredékek közé hullott mészkőmorzsalékot piszkálom a cipőm orrával. Temesi eldobja a cigarettát és elindulunk a telek végébe. Egy beomlott tetejű melléképülethez vezet.

- Ez lenne az. Mennyi idő lesz? - kérdezi.

Körbesétáljuk a házikót, a masszív, vastag falakon alig van repedés, de a gerendák darabokban állnak ki a tető maradványai közül. Az ablakok betörve, a földön csillogó üvegcserepek. A félig nyitott ajtón át látom, hogy bútorok is vannak bent, látszik egy nagy ágy és két szék is.

- Másfél nap, legfeljebb kettő - saccolom meg.

- Akkor hozzá is láthatnak felőlem - fordít háttal Temesi és visszaindul a házhoz.

Tűző napon dolgozunk, a régi téglák nehezen mozdulnak, verejték csurog a hátunkon és a homlokunkon, csípi a szemünket. Délben a tornácon eszünk hárman, a beszélgetés pár mondat után elhal, egy kakas kukorékol néha, aztán elnyújtott bégetés hallatszik.

- Bárányokat is tart? - kérdezem.

- Juhok - mondja Temesi, fel sem nézve a tányérból.

Csontsovány macskák keringenek az asztal körül, folyamatosan el kell rugdosni őket, minden gazdátlan falatra azonnal rávetik magukat. Egy pillanatra nem figyelek, és egyikük már messze jár a kenyermel.

Szállást a nagy ház végében kapunk, egy kis, dohos szagú szobán osztozunk Csabával. Este kiülök a ház elé, nézem a hársfák és kőrisék szaggatott körvonalait. A feketerigók éppen elhallgattak, minden más is hallgat. Csaba hirtelen bukkan fel a félhomályból, a szája félig nyitva, zihál, a karomnál fogva rángat.

- Mi a franc? - mordulok rá, de nem válaszol. Vagy ötven lépéssel arrébb szólal meg.

- Az istállóknál. Gyere. Szerintem van ott egy lány. Egy holttest.

Az egyre mélyülő sötétben botorkálunk hátra. Egy juh felbéget, amikor elmegyünk mellette, mindketten összerezzenünk. Az istálló mögötti sűrű cserjés tüskés ágai alatt mintha tényleg egy halvány test heverne, de lehet, hogy csak ruhadarabok. Nem akarok odanézni, de Csaba reszket és sípolva veszi a levegőt, tartok tőle, hogy mindjárt

hány vagy elájul. Lehajolok, óvatosan, fél szemmel nézek be az ágak alá.

- Te, itt többen is vannak - nyögök fel.

KÖLCSÖNHATÁS

A kertkapu egyik szárnya rozsdás hangon nyikorogva ütődött a másikhoz. Imre nagyot rúgott bele kifelé menet, de ez sem segített. A kapu továbbra sem záródott be rendesen, Imre pedig ettől sem könnyebbült meg, pedig valami homályos módon arra vágyott, hogy a rúgással átadja a kapu vastestének a halántékán kidudorodó erek dobolását. Hiába, a kapu nem dőlt ki, a lüktetés a fejében maradt és még mindig hallani vélte a szomszéd kutyájának folyamatos ugatását, ami hajnali fél öttől nem hagyta aludni. Amikor zaklatott félálmból mélyebbre sodródott volna, rögtön meg is szólalt az ébresztőóra, amit hiába vert le az éjjeliszekrényről, végig csörgött, amíg előhalászta az ágy mögül. A zuhanyzóban megégette a forró víz, aztán a kávéfőző csöve dugult el, végül a szendvicséhez felvágott retekben tekergőző kukacokat talált. Hogy rohadna meg mindenki, gondolta, miközben keményen a gázra taposott. Élesen vette a kanyarokat, csikorgót fékezve érkezett meg az aznapi első helyszínre. Rámordult az építésvezetőre, aki keményen visszaszólt neki. Imre kicsire szűkült gyomorral, magában káromkodva otthagya és megkeverte Dezsőt, aki egy villás targoncával feltette a teli mobilvécét a kisteherautó platójára. Imre savanyú arccal, szinte oda se figyelve átvette a vécén a hevedert, bepattintotta a kapcsot, leugrott és minden mindegy alapon jól becsapta maga mögött a kocsiját. Már reggel kilenc tájban akkora volt a hőség, hogy ragadt az izzadságtól. A forgalom zajában néha kikiabált az autósokra, de senki oda se bagózott rá. A mobilvécé közben egykedvűen üldögélt a platón és a túl lazára fűzött heveder miatt minden kisebb döccenésnél résnyire nyílt az ajtaja, a következő döccenés pedig visszazárta. A folytonos nyílás-csukódás lassacskán meglazította a hevedert és az egyik sarkon, egy hatalmas kátyúban végleg kikapcsolódott.

Levente öt perccel megelőzte az ébresztőórát, négy perccig nyújtzkodott, kinyomta, és a zuhany alá pattant. Reggelire a kedvenc zöldséges omlettjét sütötte, majd frissen vasalt ingben, gyűrhetetlen, mégis elegáns öltönyben szállt be az autóba. Csupa napfényes reggae zenét hallgatott az iroda felé, és átgondolta a délelőtti míting várhatóan legnagyobb vitát kiváltó pontjait. Feltette magának a lehető legkínosabb kérdéseket, és mindegyikre talált olyan jól hangzó választ, ami érveléstechnikailag is a helyén volt, vagy legalábbis mélyen elrejtőzött benne a logikai bukfenc. Már is a zsebében érezte a projektje költségvetésének fedezetét. Csörgött a telefonja, Edit kérte, hogy este inkább hétkor találkozzanak fél hét helyett. Még ebből az egyszerű, negyvennegyvenöt másodperces infócsereből is sikerült egy ügyesen elhelyezett kétértelmű poénnal pajzán, mégis barátságos, egy perc harmincnyelc másodperces beszélgetést csavarnia. Elégedetten nézett a visszapillantóba. Egy saroknyira az irodától, a kedvenc péksége előtt parkolt. Vett egy csokis croissant-t, és kezében a zacskóval az iroda felé sétált.

Az útkereszteződésben találkoztak.

A teherautó nagy ívben kanyarodott, a hatalmas, függőleges falú tavaszi kátyún óriásit zökkent, a heveder leesett, a vécé nagy lendülettel zuhant az oldalára, majd a járdára, barna szennyfolyamot fröcskölve maga köré. Leventét pont telibe találta a zuhatag. Imre rémülten bevágott satufékkal az út szélére állt, kiugrott a vezetőülésből és Leventéhez rohant. Amikor meglátta az ürülékkel borított öltönyöst, ahogy szorongatja a szintén ürülékkel borított péksüteményes zacskót, kirobbant belőle a röhögés, és vinnyogva, rázkódva kért bocsánatot. Levente mozdulatlanra fagyva, rémülten és undorodva bámult a vihogó pasasra. Hosszú másodpercekbe telt, mire dühe formát öltött és megtalálta a kifelé vezető utat, ekkor artikulálatlan üvöltés tört ki belőle, és Imrét majdnem elsodorta a káromkodás-orkán. Rosszul ragozott anyázások, dadogva összerakott mondattöredékek és elcsukló basszamegek csapódtak a fejéhez. Imre próbált komoly hangon bocsánatot kérni, de szeme könnyezett a nevetéstől. Levente kénytelen volt belátni, hogy Imre az utca szélén sehogy sem fogja tudni jóvátenni az általa okozott kárt, így faképnél hagyta és fújtatva elindult az iroda felé.

Imre nagyot sóhajtott, egy utolsó bocsánatot kiáltott utána, visszanyeszkedett az immár üres mobilvécét a platóra és ruganyos mozdulat-

tal szállt be a teherautóba. A visszapillantóból sajnálkozva nézett körül még egyszer a helyszínen, aztán kuncogni kezdett. Óvatosan elindult, kicsit szégyellte a szakmai bakit, de akárhányszor eszébe jutott a járdán álló pasas arca és főleg az öltönye, elfogta a nevetés. Viharászva ért a következő helyszínre, ahol az ismerős melósoknak elmesélte a történetet, így ő lett a nap poényárosa, és mindenki röhögve veregette a vállát.

Levente dühtől reszketve rontott be az irodaház mosdójába, lerángatta magáról az öltönyét, begyúrte egy zacskóba, megmosakodott, amennyire tudott, majd vöröslő arccal kirohant egy szál alsógatyában és ingben az autójához. Beugrott és hazaszáguldott, útközben sírós hangon üvöltözött a szélvédőnek. Otthon háromszor lezuhanyozott, de még így is érezte haján a szarszagot. Majdnem beleütött öklével a tükörbe, de inkább csak a törülközővel csapkodott maga körül, leverve a villanyborotváját és a szájvizet. Amikor már úgy gondolta, hogy tud beszélni, három rövid telefonhívással, betegsége hivatkozva lemondta a mítinget és a randit. Egy hatalmas vizespohárba vodkát töltött, de nem itta meg, csak az éjjeliszekrényre tette, bedőlt az ágyba és üveges tekintettel bámulta a paplanhuzat kék-sárga mintáit.

Imre fütyörészve hajtotta be maga után a kertkaput. A fürdőszobában elgondolkodva vakargatta háromnapos borostáját. Tükörképe biztatóan nézett rá, úgyhogy arcot mosott és megborotválkozott. Ivott egy pohár vizet, leült a fotelbe, lábát feltette a dohányzóasztalra és a telefonján kikeresett egy számot. A hívástörténet szerint másfél éve beszéltek utoljára.

- Zsuzsa? Szia, itt Imre, ezer éve nem láttalak. Na jó, de legalább kétszáz! Mit szólnál szombaton egy pizzához? Olyan sztorim van, hogy hanyatt esel. Nem, nem, csakis személyesen!

Fecske Csaba

ANYEGIN ELKALLÓDOTT LEVELE

sokat gondolok magára mostanában
ott rejtőzött valahol agyam rejtett zugában
és most megcsillant mint tócsa a napsütésben
ki hitte volna még tegnap nem gondoltam én sem
hogy így lesz életem spirituális része lett
ez az egész olyan váratlan annyira meglepett
hogy válaszol majd nem is reméltem
magával így reményt fájdalmat cseréltem
észrevétlenül bőröm alá költözött ráfonódott
a csontjaimra nem tudom a közelség mire ad módot
ne féljen nem kérek semmit magától
amit érzek gondolok néha röpit néha meg gátol
azt mondja a bölcs hogy más a szó és más a tett
egy költő pedig hogy csak az van ami lehet
úgy gondolni magára ahogyan én gondolok
talán tapintatlanság de jó okom van rá
minden kis gesztusát dekódolom merész
fölismerések mocsaráig jutott az ész
elképelem és ez olyan jó hogy megfogom a kezét
„ha Istent ismer gondolatban se vét” hát jó
visszafogom magam csak az legyen de az nagyon
ami van elhasználódik elvásik az ember míg eljut
a tündöklő pillanat peremére – a vágyig
melynek sötétlő mélyén ott a másik

leszáll az októbertvégi est vigasztalanul esik
a világ elveszítette vidámabb színeit
a zöld sárga lett majd barnaként szelelt el
szél-kócolta dáliákat tett a vázába reggel
a lecsupált kertben még tartja magát néhány zaklatott
őszirózsa és dália megérhetnek még egy-két napot
beleremeg amikor kinéz a párás ablakon

hova menekülhetne nem mutatja semmi nyom
sorstársának érzi a megnyomorított kert
ahol a szél nedves szirmokat és leveleket emelget
s messze a folyóparton túl sovány fák mögött
hatalmas fehér báláit görgeti a köd
ősz van nagyon de még nincs veszve
minden jöhet szép és jó életembe

lehet hogy egyszer majd meglátogatom
addig is ezt a reményt pátyolgatom
rejtegetem fényesítgetem a bőrömön összegyűlt
napfényt viszem el magának
melegét életem legszebb nyarának
sose kérdeztem még volt-e valaha boldog
voltak-e vannak-e álmai a boldogság tudom mindig
egy fűszál éjjelében tűnik tova
ami emberi csak annyira örök mint vízbe dobott
kő nyomán hangtalanul gyűrűző vízkörök
egy perc sem telik belé és elsimulnak
ránctalan víztükör rejti a mélyt a múltat
a kezdet nem ezt ígérte sokat veszítettünk
de azért még így is megérte sok szép lett
általunk megélve mindazért amit kaptunk és kapunk még
itt vagyunk cserébe éjszaka lesz ha vége a napnak
véget ér az éj és itt a reggel a semmi gödreit
próbáljuk betönni életünkkel mindig minden
átadja helyét valami másnak szeretünk
így vetünk tört a halálnak nem tudom eloltani
a tüzet mely lefojtva izzik bennem szakadatlan
Istenem hol vagyok magamra maradtam
vigyázzon eltörök ha durván eltaszít
csorba edénye leszek az eljövendő időnek
mosolyt cseréljünk inkább mint könnyet
adjon lehetőséget hogy szépen visszavonuljak
én nem tudok összekötni jelent és múltat
néha úgy gondolom hogy megszökött innét
és falura költözött ahol csönd van és nyugalom

szívét szelíden körbefolyja az idő
tűnődve gondol az elmúlt és jövődő napokra
kicsiny szigetének uralkodója foglya
ki tudja mit visz és mit hoz a holnap
semmi sem múlik el egészen lesz ami volt
és lesznek akik valaha voltak

ARANYJÁNOSUL

Este van, elvonult a nap nyugalomba,
hallgatag avar lett az eperfa lombja,
gazdátlanul hagyta a rigó a füttyét,
nyomasztó tud lenni, jaj, az egyedüllét.

A remény, miszerint olyan nagyon jó itt,
sajnos az életben nem igazolódik.
Nézd az őszi kertben kornyadozó rózsát,
megtudod egyhamar, mi is a valóság.

Tán egy éhes borjú, amelynek az anyja
tőgye elapadván egyfolytában nyalja.
De anyai nyállal nem telik a bendő,
hogy keservesen bőg, az sem elegendő.

Ha már egyszer idepottyantunk a földre,
lássuk mit kaptunk, s mit hagyunk örökbe?
Paradicsomot, vagy elhanyagolt portát,
ahol egy dühödt eb próbálgatja torkát.

Egy kései vendég csángál a kocsmából,
látszik Bacchussal jó kapcsolatot ápol.
Nem tér ki előle, nekimegy a falnak,
nagyot koppan akkor, azután elhallgat.

Ballag egy cica is, egerészni lusta,
egy egész napot is könnyen átaludna.
Ajtó előtt hasal egy kopott szőrű eb,
az ő sorsánál nincs semmi keservesebb.

Bocsásson meg nekem jó Arany János úr,
az ember néha úgy elaranyjánosul,
verseket csiholna, szikrát a kovakő,
de amit ő alkot, elmossa az idő.

MORZSÁK

úgy hullott alá
mint ágról a falevél
pedig madár volt

egyetlen rózsa
és mennyi tövis őrzi
mégis elhervad

azt adtad nekem
ami terhedre volt már
a hűségedet

magadra hagytál
szenvedélyes magány ez
boldogság-próba

tüntöd szélcsendje
ez már a semmiben is
megkapaszzkodhatsz

időm kávjában
áthajolva nézek a
halál tükrebe

a szárnyam vagyok
vagy az a féreg amit
fölrepít a szárny

a búcsúzó nyár
ősz hajszála libben a
lengé ökörnyál
a rigók vidám
füttyében élsz majd tovább
nyomorult féreg

nézek utánad
mint becsukott ajtó
rejt el a hátad

emlékeink mint
pohár alján összegyűlt
teaüledék

a csönd szívébe
döfi sugarát a nap
rigószik a kert

HALTATÓ

Kókadtt fejjel alszik a tűz,
perceg az üszkös farakás,
alszik édesanyád, a láng,
aludj el te is, kis parázs.

Hamu lesz majd, könnyű füst,
a csöndben pici roppanás.
Felhőt híz fejére a hold,
alszol már te is, kis parázs.

Szikra János

FOLYT. KÖV., MONDTAM PALINAK

Több mint ötven éve, este zizzent végig a hír a falu idegrendszerén: Kiss Pali orrában vadhús nőtt. Amikor először láttam a Pápa-házból az ablakon át, éppen fehér ingben a Rákóczin át bandukolt a Kossuth utca felé, a túloldalon, mert onnan ugattak a kutyák, s másként az ablakból (ha nem a túlsó oldalról közelíti meg ismeretlen úticélját) nem is láthattam volna. Korábban azt hallottam Paliról, hogy újságíró. Húha, gondoltam, húha, ez nagy dolog a mi köznapi, megszokott, mondhatni kisszerű dolgainkhoz képest, ez már valami! Például szakállas embert is egyszer láttam csak egyhangú, percre sem unalmas kölökkoromban. A már pár éve kiürített néhai apácazárdából, az akkori lányiskolából lépett ki másodmagával, ahol a Mama tanított. Talán valami szakfelügyelő-félék lehettek a Föld túlfelén, vagy az annál is távolibb Budapesten, ahová mindig előbb tört be a polgári engedetlenség (például ez a szakáll-mánia), mint a hozzánk hasonló provinciákba. A Kádár-kor kezdetén még tiltották a szakállviselést, a forradalom után sokan így tüntettek volna a Léka Géza későbbi szavával csak „Fiumei fattyú”-nak nevezett pártvezér bandája ellen. Idősebb Dimitrievits Miklós is (aki a tizenegy órás misére járt vasárnap, mert az volt a legrövidebb) azt üzenté mostoha unokatestvéremnek, Vincze Iminek, hogy vágja le a szórt magáról, ha bemegy a borkombinátba, pedig vinczeimi csak a nyári gyakorlat kedvéért tette volna korántsem tisztelgő tiszteletét a Dimitrievits-uradalomban. Miklós bácsitól, mint minden felnőtől, félttem, vagy legalábbis a tőlem telhető legnagyobb bizalmatlansággal tekintettem rá. Kamaszként aztán én is a tizenegyes misét részesítettem előnyben, szintén az idővel való takarékoság miatt.

Az egyik helybéli plébános nem egyszer negyed óra alatt ledarálta az egész liturgiát. Mondjuk, prédikáció nélkül. Ez volt az úgynevezett csendes mise: csak a ministráns ritka csengője szakította meg néha az áhítatot. (Hogy a kurta misével nyert drága időt mire fordítottam, arra nem emlékszem ma már.) Egyelőre annyi bizonyosságot tudunk, hogy Kiss Pali orrában vadhús nőtt, s most fehér ingben a túloldalon baktat a Rákóczi utcában, a malom felől, míg én a szüleim által bérelt Pápa-ház ablakából nézem, amint a Pali ballag (emlékeim szerint megfontolt léptekkel) a Kossuth utca felé. Mivégre tart oda? Nem tudjuk, ebből a versből később sem fogjuk megtudni, én is csak hallottam felőle, több mint ötven éve, este zizzent végig a hír a falu idegrendszerén: Kiss Pali orrában vadhús nőtt. Pali ezt később sem tagadta. Nem lehet jó dolog ez a vadhús, futott át gyarló elmémen, hiszen nem kéne ott lennie. De ott van. És borzalmas lehet az is, mondjuk, ha kiveszik Paliból ezt az oda nem való valamit. Mindenesetre sosem láttam Kiss Palin akkor, sem később semmi rendkívülit. Azt sem, hogy újságíró lesz a fővárosban. Normális bácsalmási orra volt Palinak akkor is, mikor még benne lehetett ez a vadhús. Sokáig azt sem tudtam, hogy a Halászcserájában laknak, ahol nem sokkal később Peákné mérte nekünk mozi előtt, általában hetente kétszer a féldeciket. Azt sem tudhattam, hogy Pali édesapja is a már másodszer elcsatolt délvidéki Temerinből származik, akárcsak Uracs Pali bácsi, aki szomszédunk, Vilma néni kosztosa volt, és magányos, mert a családját évtizedekig a szerbhorvát partizánvezér atyai „gondoskodására” kellett bíznia... Kiss Palit nem tudtam, nem is akartam megszólítani, hiszen négy évvel fölöttem járt az általánosban, már szinte bácsi volt hozzám képest. Talán 2012. december elsején, a pesterzsébeti Csiliben hoztam szóba előtte ezt a vadhús-dolgot is. Félig-meddig közös gyerekkor ide vagy oda, akkor beszéltünk egymással először. Egy (tucatnyi gyanútlan látogatót vonzó) könyvbemutatón találkoztunk, ahol a szintén a falunkból származó Orosz Zoltán improvizált

tangóharmonikán, s mások mellett a Táncsics utcai fiú,
Kázmér is ott volt. Első szavalóm, Várhalmi Bandi celebrálta
az estet, aki Bácsalmást egy már-már katartikus tavaszi meg-
könnyebbülés után érthetetlen módon csodálatosnak találta.
Folyt. köv., mondtam az est végén Palinak búcsúzás helyett,
vagy ő nekem, folyt. köv., Palikám...

BORGES EMLÉKEI

Apám bőr dohányzacskója,
 arasznyi csontpipája,
 a hatéves háború után Moldáviából hozhatta haza -
a szunnyadó rózsza a félárva lány ölében -
a rideg Klauzál térről,
 a talponálló mellől telefonáló pajesztes zsidó -
a mélán súrlódó herék,
 a vérbő sikolyok vitrinéből
 hajnalban kifröccsenő argentin pornográfia -
az esztergomi vesszőkosár,
 amelyben gyereklány anyám ül két ácsorgó apáca között -
a néhai Kovács bácsi,
 a koldusbotra juttatott vén csendőr,
 amint a bakra fektetett fát fűrészeli napokig a fagyott udvaron -
a racsni Agostyánban -
egy kardélen didergő végvári verssor magánya -
a rozsdavert kurbli korcsolya,
 amellyel évek alatt sem tanultam meg a jégen siklani -
a Maros Makónál ezerkilencszáznyolcvankettő júniusában -
az Espersit-ház halott kútjából
 visszaverődő arcunk a kettétört szélben.

SZOPRÁN

Utolsó verssorom is elhasználtam,
s most,
meggyalázott rab a zárkaúrben,
szégyenemre csupaszon didergek –
szerelmünk udvarán zuhanórepülésben
potyognak a mohó stiglicék a téli diófáról,
ilyenkor szeretnék belecsókolni térdhajlatodba,
hol önfeledten illatoznak a fahéjtól kába kalácsok –
tágítsunk a reménytelen horizonton,
írtam egy-két hosszúverset,
a leghosszabb az az egysoros,
amelyikben a Titanic süllyed épp az Atlanti-óceán fenekére,
vagy az Atlanti-óceán torpan meg a Titanic tomporán,
s oly mindegy,
hogy írtam pár,
a végtelennel kacérkodó hosszúverset,
a leghosszabb és leggyönyörűbb az a néhány ölelés volt,
amelyben, mint víz alatt, még veled együtt kapkodtam levegő után –
hogy fogok én verset írni nélküled,
utolsó szavaim is elhasználtam,
kilótt hüvely,
üres forradalom vagyok,
halott luk a zászló közepén,
három hajsza Szentendrén a koraőszben,
olyan fulladhatnékom támadt,
olyan fulladhatnékom van benned, kedvesem,
jó volna most fölnevetni,
vagy bármibe belefulladás veled,
ó, te lány, te nagyon lány, te imádott ihletem,
mielőtt fölvinnyognak a szódásüvegben a szoprán bűgőcsigák.

Fehér Imola – Simonfy József
KÉTLELKES NÉGYKEZESEK

SZILUETT

a galambszaros padon
a négy öreg
magolja az életet
kibeleli megeszi ropog
a protézis alatt az íny
remeg s közben szórakoznak is
nézd azt a nőt mint egy
pehely paripán üget hosszú lábán
harisnyóján felszalad
a szem szemük
fut rajta tovább
nézd milyen húsos száj
mintha csak almába harapnál
férges is lehet
hiába permetezték
a csók visszaharap
ez a szépség ízlene
en croute reggel
nappalimba szervíroznák
dupla eszpresszó mellé
édesítőn émelyeg
ami engem élni enged
nem tudom miről beszélek

LE TEMPS PERDU

néha megállok és
rám kérdezek jól vagy
jól vagyok vagyok
egy madár szemével

nézek itt körül
minden ugyanolyan
zöld háttérben
fekete pöttyök mozognak
zöldhályog ült szememre
semmit nem látunk már
a gyermek szemével
hát így élünk
nem élet ez
csupán tetszhalál
tetszik vagy sem vigyed
utam vége már mögöttem
gerincem még érzi szárnyaim
nyomát amivel sohasem repültem
letörte az élet s megtörtem
ide pottyantam de máshova
szánt az Isten
igazából defektes vagyok
az élet túl rövid ahhoz hogy
bármit is befejezen
leengedett a lelkem
szelel valahol
szívemben tátog a tályog
és szénné feketedik
a hold is szenesedik
a szememig sem látok el
vaksötétben tapogatok
képtelen
semmi sincs úgy
mint egy kavics
magába zárva életem
kő voltam de elkoptam
kalcitdarabra hull bennem
a félelem hogy elmúlok mint
a hajnal cseppjében a harmat
ha már tudod hány csepp
a tenger majd akkor

de még akkor sem
párolog cseppenként
fogynak az évek
csepp csepp csepp
elvérzek
egyre inkább azt érzem
rémálmokból gyúrtak össze
riadtan ébredek
éledek a tenger a lemenő
napok temetője
aranyló peremén táncol a fény
minden hajnalban
föltámadsz arról mesél
morajlik a tenger
duzzog magában
mi mindent el kell nyeljen
saját magamon passzírozom
át magam az eredmény
magány és üresség
kongó egzisztenciám kiált
nyomom a segélyhívót
kicseng
halló túl sok hélium a fejemben
állandóan szakad a hó
hahó ha hó hull
betemet fehér lepellel
mint Jézus három napig pihenek
csakhogy az ijesztő fagyok
fákat döntenek
csontot repesztenek
félek hogy megfagyok
ver az óra
egyetlen mutatója
tikkkel már nem takkol
időm leballagott

ABFRA

fáj a fejem nyomja a lét
hasogat mint favágó a fát
sosem volt kedvenc arcom
csak kedvenc időtöltésem
lógatom a lábam
mint az ingaóra ketyeg
potyautasnak lenni
jó a jelenben zakatol
ez jár a fejemben
ki szeressen ha
még magamat sem
ki temessen ha
meg sem születtem
csak ami nem
történik meg változtatni
csak azon lehet
tegyük meg nem történtté
ezt az életet
vajon megtettem-e
mindent ami tőlem tellett
tellene több de
nem kellett senkinek
szétszórtam magam
illatát a virág
pollenem a méhek
bódulva itták
részegre csókoltak
ha ablakodban
holdviolát látsz
én várok rád
nyitva a tér s a szív
udvarom nyugágya
üresen lesi belépsz
de én életembe zárva
lelkemen lógok

mint egy akasztott
kirúgod alólam a széket
nem marad ott
csak a kötél
kaptam egy egész
életet hogy önmagam
befejezzem
tökéletes sosem lesz
kész sose leszek
adj még egy adag életet
kampósszeg elterültem
élettelenül ha szám
lenne üvölnék
halk sikoly s megannyi
csöndes fájdalom
dobban bennem
kikiáltana de nem hagyom
kinézek az ablakon
integetek vidáman
egy olyan világnak mely
csak a fejemben létezett
várom
valaki visszainteget
zötyög velem az éjszaka
zsúfolásig megtelt
vak csillagok hada
keres menedéket
megtelni önmagaddal
egy olyan világban ahol
rajtad kívül hétmilliárdan
versenyt futnak
az idővel mintha
lenne tétje
én meg fekszem nyugodtan
romjaim alatt ki keresne
béke poraimra

*Kozmikus látvány, 2019
(51 x 40,5 cm, olaj, festékszóró, vászon)*

Molnár Sára

SZENTESTE

A kórház folyosóján várunk már lassan egy órája. Két összeforrasztott, sárgásfehér műanyagszéken ülünk, egyiken anya, a másikon én, Öcsi anya ölében alszik. Az ülőke szélei le vannak törve, a kötött nadrágomból minden moccanásra kihúzza a szálát. Hideg van, a kabátunkat le sem vesszük. Kint már egészen sötét van, bent is félhomály. Csak a folyosó végén ég egy villanykörte. A halvány fényben hosszúra nyúlnak az árnyékok, a linóleumpadlón kísérteteknek látszunk.

Vécére kell mennem. Anya biztat, hogy keressem meg egyedül. Óvatosan végigmegyek a folyosón, a villanykörte irányába. Megvan a vécé, az ajtó nyitva, belátok messziről. Megcsap az átható klór- és hűgyszag. Mély levegőt veszek kint, aztán próbálok nem lélegezni a vécében. Elzsibbadok, de legalább nem érzem a szúrós pisiszagot. A falról tenyérynyi foltokban hullik a vakolat. Bemegyek a fülkébe, a vécékagyló belül sötétsárga a vizelettől, az ülőke hiányzik. Megtartom magam a kezemmel, hogy ne kelljen ráülni. Lehúzni nem lehet, a víztartály hiányzik. Már csak kezet kell mosnom, és mehetek. A csapból csak hideg víz folyik, nagyon vékonyan, elzárni nem lehet. Ahogy mosom a kezem, a vécéablakon keresztül meghallom a kántálókat. Szenteste van még mindig, hasít belém a felismerés, pedig mintha egy év telt volna el reggel óta. Szédülök, hát kiengedem a levegőt, aztán jó alaposan megmosom az arcom. A víz jéghideg. Próbálok nem gondolni arra, ami apával történt.

Ahogy kilépek a vécéből, látom, hogy anya előtt áll valaki. A görbe testtartásáról ráismerek. Mureşan az, apa főnöke a gyárból. Látom, hogy anya a könnyeit törölgeti, bennem meg elkezd forrni a harag. Ő az oka mindennek. Ő vitte be apát szenteste a gyárba, pedig a délelőtti műszakot már ledolgozta. Lehunyom a szemem, és azt képzelem, hogy Mureşan nincs itt, és nem is láttuk ma egész nap, apával pedig nem történt semmi. Normális karácsony van, úgy, mint minden évben. Apa csak délelőtt dolgozik, direkt cserélte el az esti műszakot a délelőttivel, hogy karácsony este otthon lehessen velünk.

Mi pedig anyával készülődünk az ünnepre, Öcsi mellettünk totyog. Öröm van, izgalom, finom illatok.

Először szaloncukrot főzünk anyuval minden évben, mert a boltban nem lehet kapni. Idén zserbósat csinálunk: darált dió, baracklekvár, méz, kívül kakaómáz. A kakaómáz soha nem sikerül, ragadós marad, de így is finom. Majd legfennebb lenyaljuk a papírt. Van ugyan néhány régi bolti szaloncukrunk is, de azok olyan kemények, hogy már nem lehet megenni őket, de azért minden évben felakasztjuk ezeket is dísznek a fára. Egész évben gyűjtjük a sztaniolt karácsonyra, minden csokis papírt elteszünk. Most előveszem őket, a körmömmel kisímítom rajtuk a gyűrődéseket. Aztán fehér papírkockákat vágok zsírpapírból, és kirojtozom a szélüket. Az jön alulra, felülre a sztaniol.

Anya tésztát gyúr bejglinek. A liszttel meg a cukorral hónapokig spóroltunk, hogy karácsonyra legyen. Anya félretette a margarint is. Kicsit avas már, de a bejgliben nem fogjuk érezni. Diót, mákot nagymama adott, úgyhogy van minden. Egy hete voltunk nála, apa szülőfalujában, akkor hoztuk el, a savanyúkáposztával meg a hússal együtt.

Amíg kel a tészta, anya felrakja a töltött káposztát főni, én meg diót festek ezüstszínűre. Néhány piros almát is kiválasztok, és fogpiszkálót szúrok beléjük, hogy fel tudjam kötni őket a fára. Aztán leveszem a szekrény tetejéről a kartondobozt, és kipakolom belőle a karácsonyi díszeket. Piros meg ezüst gömbjeink vannak. Az ezüstmömb görbe tükör, krumpliorrom van benne, és széles arcom. Nevetek, bele a gömbbe. Egyéb díszek is vannak a dobozban: madárka, télapó, csizmacska, hópehely. Öcsinek ezek a kedvencei. Az égősor is itt van, apu készítette, mint minden lámpát nálunk a lakásban. Apu villanyszerelő, de mindenhez ért. A karácsonyfa fém tartóját is ő készítette: a vasat szép pirosra festette, és a lábait girlandokba hajlította. Senkinek sincs ilyen, csak nekünk.

Most beszél Vera néni a szomszédból, hogy a bulvárdon narancsot osztanak. Nem tudom, mikor láttam utoljára narancsot.

- Elmegyek venni! - mondom anyunak azonnal.

- De nagyon hosszú a sor! - mondja Vera néni. Anyu lemondóan csóválja a fejét, nem hiszi, hogy kapunk, de azért ad pénzt meg egy zacskót.

Tényleg hosszú a sor, az elejét nem is látom. Fekete zsinór a fehér hóban. És egy tapodtat sem haladunk előre. Még nem kezdték el osztani, mondja valaki a sorban. Sokáig várunk, én addig hógolyókat

gyúrok, és a fákra dobálom. Egyszer csak megindul a sor, egészen gyorsan haladunk. El is érjük a bódét, most én kerülök sorra, készítem a pénzt meg a szatyrot, mikor az elárusítónő kiüvölt a bódéból, hogy elfogyott, és bevágja az orrom előtt a faablakot. Az emberek kicsit zúgolódnak, aztán feloszlik a sor, hazamennek. De én nem tudom elhinni, hogy éppen előttem fogyott el. Körbejárom a bódét a térdig érő hóban. A deszkákon rések vannak, belesek a bódéba. Nem látok semmit, de narancsszagot érzek. Bekopogok. A nő kinyitja az ablakot, csodálkozik.

- Hát te mit akarsz, miért nem mész haza? - kérdi.

- Mitől van narancsszag, ha elfogyott a narancs? - bukik ki belőlem, pedig nem akarnék szemtelen lenni.

A nő ijedten körbenéz, aztán mikor látja, hogy csak ketten vagyunk, megenyhül és kimér egy kiló narancsot a zacskómba:

- De most aztán tűnés, értetted?

Apu otthon van, mire hazaérek, és már be is állította a karácsonyfát a tartóba. Ketten díszítjük fel, amíg Öcsi alszik. Felakasztjuk a diókat, az almát, a gömböket, majd az égősort is. Aztán a konyhában várjuk Öcsivel az angyalt. Én igazi farmert kértem, nyugatit, mert minden barátnőmnek van már. Vajon sikerült-e beszerezni az angyalnak?

Anyu most kitarja a szoba ajtaját. Sötét van, Öcsi megijed, én pedig attól félek, hogy elvették a villanyt, de anyu aztán felkapcsolja a karácsonyfán a fényeket. A fa alatt ott vannak az ajándékok, szépen becsomagolva, és a narancs is, amit vettem. Anyu azt mondja, először vacsorázzunk, utána nézzük meg az ajándékokat.

Szeretnék meggyújtani egy gyertyát a karácsonyfán, mielőtt elénekelnék a Mennyből az angyalt. Kicsit ügyetlenkedem a gyufával, de aztán sikerül. Szép hosszú sárga fénye van, a vége piros. Az összes gömbön tükröződik. Öcsi mellettem áll, tetszik neki, meg akarja fogni a lángot. Kapnám el a kezét, de feldöntöm a gyertyát, és a gömbökben hirtelen sárga lángtengert látok. Kigyulladt a karácsonyfánk. Sikítok, anyu elkapja Öcsit, apa pedig felkap egy takarót, és ráteríti a fára. A karácsonyfa eldől, reccsennek a gömbök, de a tűz elalszik. Éppen akkor lép be Vera néni, hogy boldog karácsonyt kívánjon.

- Jaj, Istenem, mi történt? - csapja össze a kezét. - Még bajt hoz rátok!

- Nem vagyunk babonások - jegyzi meg anyu halkan, miközben a gömbszilánkokat söpri össze.

Visszaállítjuk a fát a helyére, a kormos felét a fal felé fordítjuk. Fenyőillat helyett most füstszag van. Öcsi keservesen sír. Anyu vigasztalja, hogy így is szép a fa, gömböt meg veszünk majd újat.

- Vacsorázzunk - mondja, és gyorsan feltalálja a vacsorát. Töltött káposzta van, csomborral, kaporral, babérlevéllel. Hozzá még tejfölt is kapott a piacon. Igaz, hogy fel van lisztezve, de mégiscsak tejföl.

Éppen nekilátunk az evésnek, amikor kopognak. Apa főnöke lép be, Mureşan. Anyu elsápad, harag villan a szemében. Mikor Mureşan megjelenik, akkor apának mennie kell.

- Sajnálom! - mentegetőzik, - de tudod, hogy Kovács milyen, már megint részegen jött be dolgozni, és defekt van, áll az egész pékség. Ha nem jössz azonnal, holnap nem lesz kenyér a boltban!

Kenyér amúgy sincs soha a boltban. Akkor apunak miért kell elmennie? Vagy ha van is, kőkemény, biztosan nem előző éjszaka sütötték. Frisset csak akkor eszünk, ha apu hoz a pékségből, vagy ha anyu otthon süt.

- Nem ehetné meg nyugodtan a vacsoráját? - kérdi anyu.

De apu feláll, kapkodva készül. Anyu az ételhordóba pakol neki töltött káposztát és bejglit.

Kovács apu egyetlen villanyszerelő kollégája, mióta Florin meghalt, és részeges, ezért apa nagyon sokat dolgozik helyette. Florin is ivott, azt mondta apa, aztán egyszer be akart szállni a liftbe a kilencediken, ahol lakott, de a lift a tizediken volt, ő meg lezuhant, és a liftaknában halálra zúzta magát.

Már ágyban vagyunk, amikor Mureşan megint jön. Kapkodva veszi a levegőt, még a kabátja sincs begombolva. Azt mondja, baj van, aput megrázta az áram. Kovács felébredt az öltözőben és rákapcsolta, miközben apu szerelt. Szerencséje volt, mert azonnal leesett a ládáról, amin állt, így gyorsan elengedte a vezetékét. De még nem tért magához.

- Akkor most hol van? - kérdi anyu ijedten.

- Kórházban - néz rá gondterhelten Mureşan, és hogy odavisz minket autóval, ha akarjuk, mert a busszal nagyon sokáig tart.

Kinyitom a szemem, Mureşan még mindig ott áll anyával szemben a folyosón.

- Minden rosszban van valami jó, elvtársnő, ne sírj már! - hallom a hangját. - Legalább így nem viszik el a férjedet a Vaskapuhoz!

- A Vaskapuhoz? - kérdi anya döbbenetben.
Mureşan tanácstalanul tárja szét a karját:
- Megjött a behívója, ott van az asztalomon a gyárban. De nem mondtam még neki sem, gondoltam megvárom, míg lejárnak az ünnepek. Ha nem lett volna ez a baleset, most mehetne koncentrára, hidat építeni. Anya hangja sikítóásra vált.
- De hiszen családja van, hogy képzelik azt? Nem húszéves már, és két kerek évig volt katona!
- Manapság mindenkit behívnak! Épül a szocializmus, minden szorgos kézre szükség van. De őt most fel fogják menteni egy ideig.
- A Vaskapuról én is hallottam már. Feri bácsi, Vera néni férje is ott van. Egy éve nem járt már haza. Egészen rövid leveleket ír csak, hogy jól van, és hogy Vera néni küldjön ételt és meleg ruhát. Vera néni minden héten küld neki csomagot, és sokat sír, miközben pakolja. Azt mondja, nem hiszi, hogy jól van, mert ezeket a leveleket ellenőrzik. Annyi szörnyűséget hallani a Vaskapuról. Azt mondják, ott embertelenül sok és nehéz a munka, sokan meghalnak, és a halottakat bebetonozzák a hídlábakba.
- Na, ide figyeljen! - ugrik fel most anya a székről, Öcsit, mint a pelyhet lendíti a vállára. - Ha nem intézkedik, én panaszt teszek a párttitkárnál! Elmondom neki, mi történt Andrással ma este a gyárban!
Mureşan pénzt vesz elő a zsebéből, és odanyújtja anyának.
- Itt van, taxira! - hadarja zavartan.
- Nem kell - tiltakozik anya, de Mureşan ledobja a székre, aztán sarkon fordul, és elmegy.
- Anya amikor meglátja, felkapja a százust a székről:
- Szaladj utána, kislányom, és add vissza neki! Nincs nekünk szükségünk a pénzére! Mi addig a kórház előtt várunk. De siess, mert el kell érnünk az éjféλι buszt!
- Szaladok Mureşan után, de nem akarom utolérni. Nem akarom visszaadni a pénzt. Nekünk nincs pénzünk taxira, akkor hogy visszük innen haza apát? Neki több pénze van, és amúgy is ő tehet mindenről. Látom, hogy balra fordul, követem. Bemegy az orvosi szobába, aztán nemsokára nyílik az ajtó, az orvos jön ki Mureşannal, és elindulnak sietve előre. Loholok utánuk. Meg kell tudnom, mi van apával, mielőtt hazamennék. Bemennem egy kórterembe, a 312-esbe. Apa december harmadikán született, erről meg fogom jegyezni. Amíg ők bent vannak,

én a folyosó végén várok. Végre nyílik az ajtó, először Mureşan jön ki, aztán az orvos. Megvárom, amíg elhalnak a lépteik, és akkor én is odamegyek az ajtóhoz. Óvatosan benyitok, várom, hogy szokja a szemem a sötétet. Csak egy ágy van bent, rajta apa. Infúzió lóg a karjából. Odalépek az ágyhoz. Látom, hogy a jobb keze be van kötve, ezért a balt fogom meg.

- Apa - szólítom halkán. Nem mozdul, a szeme csukva. Egészen sápadt és törékeny, még nem láttam ilyenek. Szorítom a kezét, koncentrálok teljes erőből, és úgy kérem az angyaltól, hogy apa gyógyuljon meg. Elvégre szenteste van, és én másik ajándékot nem is kérek, farmer sem kell, csak ébredjen fel, és tudjon hazajönni velünk. Most lépéseket hallok kintről. El kell engednem apa kezét, az ablakhoz lépek, elbújok a függöny mögé. A nővér jön be, felgyújtja a villanyt, majd felsikolt:

- Uram, Teremtőm! Magához tért, nyitva a szeme!

Megremegek, de nem árulom el magam. Hang nélkül zokogok, és a pulóverem ujjába törlöm az orrom. Látom, hogy kint nagy pelyhekben hull a hó. A kórház a hegyen van, innen látszik az egész város. Bámulom a fényeket, amíg szédülni nem kezdek. Káprázik a szemem, hát lehunyom, jó erősen szorítom, és akkor is látom azt a sok fényt. Milyen szép, a legszebb város a világon! Én nem akarok innen elmenni soha, és apa se menjen el, sem a Vaskapuzhoz, sem máshová. Aztán kinyitom a szemem, és arcomat a jéghideg ablaküvegre szorítom. A kórház előtt anya finom, törékeny alakját látom a hóesésben.

Lélekfogó, 2021 (32 x 28 cm, olaj, vászon)

Bangha Mónika
CSAK ÉN (EM, MINT...)

Sokadjára is belekezdett, most sem járt több szerencsével. *Csak én bírok versemnek hőse lenni*, vette tudomásul rezignáltan. Rutinosan. Mégsem volt hajlandó bezárni a world-öt. Még nem. Töltött egy pohárral a tegnap megkezdett vörösből. Ahogy a keze ügyébe került, félig tiszta papírra kanyarította a csillagait, próbálva további időt nyerni, folyamatosan azon agyalt, hogy mi hiányzik? Végre megvan a sztori, még ha rendhagyó is. A szavak készségesen sorakoznak egymás után, kapcsolódnak, kitörnek, jelentenek. Csak ne mutatnának folyton rá!

Csak én írok. Versemnek hőse: semmi. Zárkóztatta fel Kovács András Ferencet is, szorosan Babits Mihály mellé. Így jobb. Valamivel elviselhetőbb a tehetetlenség. De hogyan és miért kerülne egyáltalán Pusztai Meredith ebbe az előkelő társaságba? – tette fel magának szinte kárörvendően a kérdést. Az ironia rendszerint segít. Hátha most is?

A láthatatlanság nem az ő műfaja. Már a bújócska sem ment neki annak idején, a blokkok mögötti építőtelepen: mindig felhívta magára a hunyó figyelmét előbb-utóbb. Beleunt a játékba, vagy a keresőt sajnálta, nem tudta volna megmondani. A konokságban viszont mindig otthon volt. Elhatározta, hogy akkor is teremt, ha belepusztul. Mint egy főnixmadár. Már látta a párhuzamos világot, benépesítette szereplőkkel, csak elbújni kellett volna, úgy istenigazából. Saját irányt adni az eseményeknek. Nem kiabálni folyton, mint az amatőr bújó, hogy „Itt vagyok!”.

Épp elég motivációs szpícsket nézett a jutubon, hogy tudja: a siker alapköve a célcsoport helyes kiválasztása. Kinek ír ő? Leginkább magának, rándult meg az orra akaratlanul. Tudta, hogy ez most nem elég jó válasz. Legalább a nyelvben biztos volt, még ha tetszelgett is néhányszor a némettel vagy angollal. Azt is sejtette, hogy a nyelv bizonyossága mellett egy dolgot nem tud feladni, a helyszín örökkévalóságát. Nem ismert biztosabb referenciapontot a székelyföldi kisvá-

rosnál, ahol élete első egyharmadát töltötte, rendszeresen ide tért vissza eszméléseiben. Bárhonnan. Elhatározta, hogy ezt megtartja. A következő lépés szinte magától adódik: természetesen nekik ír, akik értik, barátainak és ellenségeinek. Majd jól elbújik, különben semmi értelme az egésznek.

Nagyot kortyolt az ötéves, bükkfában érlelt portóból. Eszébe jutott kedvenc bújócska-trükkjük. Elvileg addig voltak kint, *lent*, ahogy akkor mondták, ameddig még láttak. Gyakorlatilag tovább. Ahogy sötétedni kezdett, egyre kevésbé választották a megszokott búvóhelyeket. Az elhagyott bunker és a pléhgarázsok labirintusa helyett a főúton masíroztak fel és alá, elkeveredve a gyérülő járókelőkkel. Ma is emlékszik, amikor Csiszta sírva adta fel a játékot, mert már harmadszor kiáltott le az apja, hogy menjen fel, ő pedig nem találta őket. Vagyis másnap is hunyóként indít. Ekkor már negyedszerre haladtak el közvetlenül előtte, Viki és ő, egy-egy délutáni műszakból hazafelé tartó fáradt munkás mellé szegődve. Meredith kirázta a hideg. Igen, valahogy így kellene elbújni.

Nem olyan bonyolult ez, biztatta magát. Tiszta álommunka. Helyszín és nyelv marad, minden egyebet elcsúsztat majd, hol erre, hol arra, a felismerhetetlenségig. A legjobb, ha már ő maga sem gyanít semmit a meseszövés közben. Például nem négy gyereke lesz, hanem három, mind fiú, ahogy még gyermekkorában képzelte. *Egy boszorka van, három fia van...* – dúdolta önkéntelenül. Különben is túl szimmetrikus ez a két fiú, két lány felállás, olyan életszerűtlen, nevetett fel, és gondolatban gyorsan bocsánatot kért családtagjaitól. Akkor már inkább legyen mesés. A legkisebb fiú pedig még mindent is elérhet...

Hová mehetne Aberdeenből úgy, hogy ne kelljen túl sok kompromisszumot kötnie? Írhasson az emigráns lét fonákságairól, mégis izgalmasabb legyen... Eszébe jutott, hogy szeretett a brit tudósokkal példálózni, otthon is közhellyé szelődött ez már, pontosabban mémmé... És akkor mi lenne jobb, mint Cambridge? Vagy Oxford? A tudós élet alfája és omegája! Meredith rövid guglis keresés után elégedetten nyugtázta, hogy viszonylag biztonságosan tud áttérni Oxfordra, csak néhány részletre kell majd figyelnie. És Oxfordot tényleg mindenki ismeri!

Bár a gender fluency elég átlagos kategória volt Meredith körül, amióta életét egy skót nagyvárosban tengette, ő maga még nem volt felkészülve a nemváltoztatásra, sem fizikailag, sem pedig érzelmileg. Nyelvilleg sem. Tematikailag viszont egészen jó kis lehetőség, futott át az agyán, csak az utóbbi évben történtek alapján is tudna sztorizni. Sőt, egészen biztos volt benne, hogy a célközönsége rendkívül élvezné! Aztán mégis elállt a gondolattól. Most először érezte azt, hogy bár szórakoztatóan tudna írni a célcsoportjának egy jelenségről, etikailag nem teheti. És ez már nem a politikai korrektség kategória, amit a britek előszeretettel gyakorolnak.

Eszébe jut K. széles mosolya, ahogyan bemutatkozott egy átlagosnak induló hétfőn. Meredith épp a fénymásoló szoba felé tartott egy elveszettnek hitt nyilatkozatot sokszorosítani. Nyílt tekintetű, közlékeny férfi állt előtte, enyhén hullámos, selymes, vállközépig érő haja fiataalkora fiúideáljára emlékeztette. A haja, a nyitottsága, ami megfogta, semmi más. A többi pont olyan átlagos volt benne, mint az a hétfő. Ez az átlagosság, amitől Meredith azóta is megborzong. Ez az, amit úgy érezte, nem tudna közvetíteni célközönsége felé a másságról. Mint minden, otthon a másság is valamiféle felerősítő szűrő alá van téve. Nem lehet elmenni mellette, túl erős érzelmeket kavar. Meredithnek tetszett, hogy valaki K-nak (ejtsd Key-nek) nevezi magát. Saját kitűzőjére nézett, elképzelte a Meredith helyett az M-et. Sokkal sejtelmesebb, kevésbé direkt, durva. Meg kellett fogalmaznia, hogy mindig is utálta a nevét. Mire gondolhattak a szülei, amikor Meredithnek nevezték?

Később kiderült, hogy K. azért K., mert Katie-nek készül, épp tranzícióban van a Kurtból. Így kevésbé feltűnő a klienseknek, és talán saját magának is hasznos, bár azért Meredith nem tudta ennyire közelről elképzelné a dolgot. Önkéntelenül felnevetett, elképzelte, hogy most neki egy M-es kitűző kellene, amíg megszokja fiktív személyét, mondjuk... Mónikát. Igen, már gyerekként is ilyen egyszerű, hétköznapi névre vágyott! Az osztályában két Móni is volt, az egyikkel egészen jól kijött, ma is egymáshoz szólnak néha a virtuális térben. A másik, a János Móni valahogy felszívódott. Most jött rá, hogy semmit sem tud róla. Már akkor, általánosban kissé furá volt, okos, de valahogy mindig kívülálló. Lehet, hogy ő is elhagyta az országot? Az sem kizárt, hogy valahol már Michaelként fut...

Máris egészen jól érezte magát Mónika bőrében, aki túl azon, hogy magával, mivel is foglalkozik? Megvan! Mi más lehet valaki Oxfordban, ha nem diák? Tanár! Nem jó, mert akkor hogyan jön majd a sok identitásprobléma, női izék. Ez az: ő csak volt tanár, emlék-tanár, ahogyan minden egyéb, ami fontos az életében, az emlékekből rakódik össze. Csapdába került. Megvan! A férje tanár, azért vannak ott. A többit majd hagyja, hadd alakuljon. Már így is izzadtságsgazgot érzett.

Ahogy az üvegből az utolsó csepp portót is kicsavarta, Meredithen jól eső fáradtság vett erőt. Végre úgy tűnt, kibogozott valamit. Igaz, írni még egy szót sem írt. Majd holnap, nézett reflexszerűen az órára, majd a közben elsötétült képernyőre. Kint is szürkülődött. A parkolóban egy csapat serdülő még mindig elszántan rúgta a labdát. Az ott, a piros simléderes sapkás a valószerűtlenül palcika lábaival akár Mónika legnagyobb fia is lehetne...

Holnap tényleg nekiáll. Árnyékként sétál majd a járókelők között, és hagyja, hogy az igazi karakterek tegyék a dolgukat. Hunyó legyen a talpán, aki megtalálja! Persze, tudja, hogy nem arra megy ki a játék, de azon kapta magát, hogy most először ragaszkodik a szabályokhoz. Aki bújít, bújít, aki nem, nem. Tíz méter a távolság. Hátam mögé nem jár!

Szellem, 2021 (50 x 40 cm, olaj, vászon)

Szabó Dárió

NEM ÉRTEK A NARRATÍVÁKHOZ

Nem értek a narratívákhoz, csak a hangulathoz.
Az elhagyott ösvényekhez és a beléjük taposott
tévedésekhez. Kidőlt táblák. Pislákoló lámpások.
Gazos enteriőr.

Nagy narratívák. Kis nézőpontok. Közepes összhang.
Tágas fény. Kisszerű félelem.
Háztetőnyi báméskodó földrész,
a lélek jól kiássa.

Morajló tenger. Mélység, akár egy elütő színű zsákfolt.
Tükörbe nézni elcsépelet, mégis ügyes allúzió az elmének;
valakit sosem ismerhet meg.

Az határoz meg, mit nem teszek, nem az, hogy mit teszek.

Árnyékot adó fa nő a táj és közém.
Véget érek ott, ahol kezdődik az én.

EGY TÁJKÉP TUDATA

Anyja neve?
Kölcsönhatás.

Születési helye?
Váratlan.

Születési ideje?
Öröklődő visszhang.

Neme?
Iróniának tűnő nyitott szerkezet.

Foglalkozása?
Képre szöveget, látványt hangra.

Hobbija?
Horizonthamisítás.

Hozzáfűzne még valamit?
Pontatlan.

Rendben, köszönjük! Kérjük, adja meg elérhetőségét!
Nem publikus.

AZ A HELY, AHOL SOSEM JÁRTAM

nem hagy lenni,
hazatérni.

Az a hely, ahol sosem jártam,
sosem látott, mégis emlékszik
rám – gyakran elképzeli.

Az a hely, ahol sosem jártam,
mindig velem van, de nem kísért,
nem nyomaszt, nem is boldogít,
tisztas távból próbálkozik, hogy
lennem sikerüljön.

Az a hely, ahol sosem jártam,
bennem van, vastag jég, olvad és
olvadok vele –

kint ég a ház, a szobák
meztelenek, zavarnak, mint
az anyajegyek.

Az a hely, ahol sosem akarok és nem
is fogok járni, markolni próbál –

amit az ujjak közti résen át látok, az az
a hely, ahol vagyok.

*Mágneses mezők II., 2021
(170 x 150 cm, olaj, vászon)*

Demeter Arnold

GYIMESKÖZÉPLOK

Valakik itt laktak, ismeretlen neveket soroltál,
nagycsaládnak írtad le, közben a dombokat szemléltük,
azon tűnődtünk, hogyan kaszálnak ezen a vidéken.
Mindenkinek köszöntünk, illemből, meg azért is, mert
az öregek úgy tartják, itt az úristen is szekérrel jár és
megkopott kalapban. Ezen a helyen még nem
fejzte be a dolgát. Azért is van, hogy máshol
nem képesek rátalálni, hisz ő ide vonult vissza.
Szénát hord, lovait fenyítő, mégis barátságos szavakkal
a hágóra vezeti, hogy majd onnan lassú caplatással
Hidegség felé induljon, amely ha kérdeznék, nincs
messze, egyenesen, aztán balra, valahol a tejút mentén.

ÚTRAVALÓ

Amint e kapun beléptek, együttérző tekintetet,
biztató farkasszemet kerestek, hátrafelé fordították
untalan fejük, bízva a tévedésben, a mihamarabbi
távozásban.

Amint e kapun beléptek, mind testvéreim lettek,
kiket sosem vártam, s ha tehetném, elüldözném,
nevükön szólítanám mind, és elkergetném, vissza,
ahonnan jöttek.

Amint e kapun beléptek, nagy részüket, tudtam, én
is el kell búcsúztassam. Vagy csak én, s így fejükre
már most, átok-mód, szeretetből gyászbeszédet
olvasok.

Amint e kapun beléptek, középük álltam, ők mellém,
s hogy tudják, együtt csontosul a hús, közös a vágy,
a szív, éneklésbe kezdtem, hogy legyen útravaló
a másvilágra.

LACKÓ A NYÁRI SZÜNETBEN

Hajnaltól már csattogás hallható. Az ablakban látom, a szomszéd bácsi ütemesen lesújt.

Megszídnak, hogy a végén még észrevesz, ne bámuljam. Furcsa ember, nem szólítják nevén, neki nem köszönnek. Pedig itt, falun mindenkinek úgy illik. Nincs meg a kedvenc játéka, én is csak akkor vagyok ennyire durcás. Amióta megszülettem, ilyen. Azt mondják, hogy engem kapott anyu helyett, meg hogy ő az apukám.

ALMAFÁNK

Ki tiltja meg, hogy itt a fák alatt játsszunk, Lackó? Ki mondta azt, hogy ne nevéss itt, és ne ide rohanj, ha az otthoni fák zordul néznek rád, és már csak ez a hely lehet barátod? Ez a mi helyünk, emlékszel, itt egyeztük meg, hogyha megnövünk, majd ide hozzuk feleségeink és gyermekeink minden egyes nap. Messze innen biztosan vannak nagyobb, szebb és több gyereket elbíró fák, de az már nem a mienk, nem tartozunk oda, ahogyan itt sem terem banán vagy kókusz. Megfelel nekünk ez a kukacos alma, ismerjük, mennyire rossz, de mi mégis itt várjuk, hogy fejünkre potyogjanak.

GONDOSKODÁS

Nem is olyan régen Lackó meg én eladtuk a holdat. A kis utca végén álltunk, ilyen-olyan árultunk. Vicceket, kavicsokat, fényes vasdarabokat, amiket a sáncban találtunk. Majd jött az este. Már csak a hold maradt, így azt bocsátottuk vásárra. Egy arra járó, mosolygós arcú öregasszony, akit látásból ismertünk, adott egy-egy lejt, és arra kért, hogy menjünk haza, ha kell, ő többet is fizet. Csak menjünk haza, mert most már sötét van.

PARANORMÁL SZIBÉRIÁBAN

Megbocsátja-e a föld, hogy foglyokat temettek belé.
Húen tartja magában kényszervendégeit, mint
oltott gyökeret az idegen fa.

Pár név jelzi, hogy nem dög-kút, hanem
imával megjelölt sírok vannak a domboldalon.
Csontok piramisa a virágok alatt.

Néha remegő kezű anyók járnak arra, azok,
akik még szemébe néztek annak, ki kenyeret kért
és meleg ruhát, ha van.

Estéenként pedig kísértetek járnak a házak között.
Már semmijük nincsen, csak az örök hazaút reménye.

ZISTENKE FÖLDHÖZVERT CSODÁJÁRÓL

A faluvégi szegények hallgatnak.
Pléhvödröket készítenek, eladják őket.
A bádóglapoknál csak a hajnal fényesebb.
Nem fagynak meg az apró kezek-lábak,
mert papó még hajnalban ágakat gyűjt,
zistenke megsegíti odapörkölt lelkeit
– mormolja a bajusza alatt.
Kalapján hatvan év igazsága
kerekedik karimába.
Kormos kutyáját testvérének tartotta,
úgy hitte, őszintébb teremtés
nincs a földön.
Magához hívta, halkan mesélt neki
a faluvégi szegényekről,
zistenke földhöz vert csodájáról.

Balázs K. Attila

[ÉRCKÁD]

Érckád, tele fénnyel.
Súlyától reped már a simára
csiszolt cement, s a lefolyó
alatti csövek között valami verdes

és nyüszít. Neki-
nekicsapódik a szívet
kettészelő tejüvegnek. Fehér
izzással arca helyén egy

alak dereng át a párán. Hárman vagyunk
a zárt hullámverésben. Vízcseppek
örökölt remegése. Összeólmoz
a ránk csurgó idő.

[FÉRFIKOROM]

Férfikorom szétfröccsent
rókatetem – már sohasem
jut ki a bordák mögötti latyakból a tiszta,
krómozott üvöltés. Valaki

a repülőtér romjainál az arcomat
próbálja letépní magáról,
tébolya ideér, mellém ül, értetlenül figyel a párás,
túlérett délutánban.

Gere Nóra
MONOKRÓM

A szarka
a házunk melletti
nyírfán lakott.
Nagymamád nyakláncának
borostyángyöngyeit
mézbe forgattad,
azokkal kezdted etetni.

Nem akartam,
hogy megszokja a közelséged,
attól féltem, hogy
egy nap kilopja
a szemeidet,
és olyan magasra repül velük,
hogy összeolvad a táj
és elnyel engem, hiába keresnél.

Zuhanás, 2021
(72 x 61 cm, olaj, vászon)

Tóháti Zsuzsa

SKATULYA

A szőrös, fekete pókok a szobád falán,
össze akartad őket gyűjteni,
befőttesüvegbe vagy dobozba zárni mind,
ne lásd többé a füstös árnyakat.
De folyton szétszaladtak,
elrejtőztek a nyirkos kárpitok alatt.
Olyankor magadra húztad jól a takarót,
és inkább nem képzelted el,
szörnyű hálójukat hol szövik tovább.
Másnap aztán újra kezvedbe vetted az
üres skatulyát.

Apád sokszor megverte a kutyát,
s az szűkölve keresett menedéket
a rothadástól bűzös kertek alatt.
Anyád olyankor azt mondta,
örülj, hogy még él,
ezen a helyen sok kölyök árván marad.
De apád haragja elől ő sem menekülhetett.

Azok az apró lábak, telt potrohok –
körbeszaladták százszor a szobát.
Mikor aztán végre a markodba került,
kemény dobozba tetted, s aznap
ébren virrasztottad át az éjszakát.
Karmolták, vásták a doboz hús falát,
te meg borzadva hallgattad a surrogó
kis szőrös lábakat, és sehogy sem értetted,
amit már mindenki tudott, hogy te
így is, úgy is apád fia vagy.

A VÉGÉN

Reggelre sűrű harmat ült az erdőn,
és tejben úsztak körülöttünk a lebontott falak.
A köd sosem csak csönd, sejtekből omló remegés,
fáradt léptek zaja fonnyadt avaron.

Ma még szürke a város,
és sírni járnak a fák közé bölcs halottaink,
de holnapra elviszik majd az összes álmat,
és fehérre festik át mind a tereket.

Amit nem tudtál megvédeni,
melledre többé nem szoríthatod.
Darabkát szakít a nap a kormos égből, elnémul a táj,
fény hasítja ketté szemsugarad. Elindulunk,

anélkül, hogy visszatekintenénk,
s lábnyomunkat úgy szívja a nap,
ahogy rengő őzek isszák hús kövekről
a tükrös cseppeket.

Mystic river, 2019
(42 x 30 cm, olaj, festékszóró, papír)

F. Bakó Enikő

MEDENCÉS HÁZ

Annak azért örülök, hogy megvártál és tudtunk még beszélgetni. Emlékszem, és nem csak én, amikor konténerrel költöztem másik országba, s te láttad, hogy maradt még egy kis hely, megkérdezted, mit vinnék még el, és én hirtelen kimondtam az igazat, hogy a dédnagymama fésülködőasztala nagy becsben lenne nálam. Szóltál a vámosnak, és egy pillanat alatt a leltárba és a teherautóra is felkerült a szépen faragott márványlapos asztal. És szóltál, hogy várjanak, megnézed, még mi maradt itt. Egy kis szőlőpréssel a kezekben tértél vissza, és ugrasztottad az utcán egybegyűlteket, hogy annak még ott a helye, segítsenek feltenni a platóra, s hogy a hozzá való kis hordóról se feledkezzünk meg! Bár költöztünk vagy hatszor, azért ezek az erdélyi ereklyék mindig követtek bennünket.

Arra is emlékszem, amikor elkezdték az utcánkban a házak bontását. Előtte a tehenünket, Mancit besorolták a téeszbe. A szántáshoz használt szekeret ismerősnek sikerült eladnod, de látod, itt van ez a festmény kitéve, ahol a tehén húzza a szekeret és Te büszkén állsz mellette. Csak megjegyzem, mert muszáj, hosszú ujjú ingben és szövetnadrágban. Ez utóbbin lehet, hogy volt egy-két folt, de az elegancia akkor még a földeken is dívott. Ahogy ősze fordult az idő, előkerült a lajbi, majd a zakó is.

Öt négyemeletes panel épült a kertünkben. A kert végét egy tízelemeletes betonház zárta. Aztán az udvarunkat választották le, út lett belőle, műút. Kétsávos és mindkét oldalon járda. A ház előtti előkert is járdává alakult, szóval jól összehúzták a nadrágszíjunkat, de valahogy a Gyuri-bandának elintézted, hogy mind az öt család háza itt maradjon, a „kövesdombi” panelrengeteg kellős közepén. Az összes főnök úrnak, Domnu’ Séf, építésvezetőnek és tervezőnek a pincénkben egy hordó bora volt, és az első télen mindenki disznót is kapott tőled, egészset és hízottat.

Az elvett kertünket aztán kimérték ott, ahol a panelrengeteg véget ért. Hajnalban tekertél a bicikliddel, kapa, ásó vagy gereblye volt rákötve. Az elmaradhatatlan szalmakalapodban indultál földet művelni.

Früstükre mindig hazaértél. Én arra nem is emlékszem, hogy azt a szót, hogy reggeli, hallottam volna otthon. De a kamra is spájk volt, és a huzat is cüg.

Aztán a természettel is hajnalban indultatok a gyergyói piacra. Egyszer-kétszer befigyelt az úton egy leengedett sorompó. Akkoriban tudtuk meg, hogy farkasvakságban szenvedsz. Az autód nem menekült meg a töréstől, de a jogosítványodat nem vonták be, mert megtaláltad a módját, hogy egy főnök ismét segítsen. A harmadik elütött sorompó után már más szelek fújtak.

Az egész utca hozzánk, hiszen egy udvaron laktunk, járt tévét nézni. Egy kis tévé, fekete-fehér a sarokban. Oroszul azóta is ezt az egy szót tudom elolvasni, hogy RUBIN. A saját hokedlik félkörben. Ki-ki hozta magával az övét. Egyetlen film sem volt szinkronizálva, olvasni kellett mindet románul! És én ezt mindig bevállaltam, és akkor és most is büszke vagyok a Gyuri-bandára, hogy életetek derekán megtanultatok egy új nyelvet. Szóval néztük a Dallast. Én olvastam hangosan a feliratot, egy-két alkalom után már magyarul tolmácsoltam. Minden epizód elején, amikor bemutatták a farmházat, hangosan elmondtam, hogy nekem is medencés házam lesz! És te, Tatus, mindig azt mondtad, „Te jány, a tetű egye meg a hajadat, de úgy legyen!” És húsz éve minden tavasszal, amikor feltöltjük a medencét, a családom meghallgatja ezt a történetet.

Emlékszem a Márton napi töltött libákra. Aztán jött a tél, kezdődtek a disznóvágások, és te füstölted a panelrengeteg közepén mindenki kolbászát, szalonnáját és kiscigánt. És mert kívánós voltál, mindig kóstoltál is...

Amit mindenki irigyelt tőled/tőletek, nem a munkát, hanem a Gyuri-banda-féle bulikat. Nem volt könnyű életetek, viszont boldog volt! Minden névnap, születésnap, húsvét, karácsony közös ünneplés volt! A nők napokig főztek, majd a meghívott ötven fő pár óra alatt pusztított el mindent! Ezt követte a férfiak szórakozása, a kártyázás és fröccsözés. A nők szórakozása: a mosogatás és kávézás! És mikor sötétedni kezdett, kezdődött a műsor. Az enokák szavaltak, színházat játszottak, a felnőttek énekeltek, majd megérkezett mindig a hegedű is. Hogy sírt a cigány Pista hegedűje! Ma már tudom, hogy a magyar ember sírva vigad.

Pistám, gyere ide, legyél szíves, mellém és húzd el az Akácos utat
Jóska Tatának, és aki a sírástól még tud énekelni, azt megkérem, hogy
énekeljen velünk!

„Akácos út, ha végig megyek rajtad én,
Eszembe jut egy régi szép regény:
Nyáreste volt, pacsirta dalolt a fán,
S ott kóborolt, csavargott egy cigány...”

Showtime, 2020
(50 x 40 cm, olaj, vászon)

Földi Panna

KISLÁNYVERSEK

*(...Attila... Dezső... egyszer csak ott a „talált tárgy”,
letisztítva, ragyog. Mint soha eztán, és soha azelőtt...)*

VOLT BENNE MESE IS

Egy kivágott tölgy mohás törzse.
Csupival felfedeztük,
máztunk rá, zöld lett mindkettőnk bőre,
csupa áhítat volt Csupi arca,
zöld ujját belefúrta hónaljamba,
neked már izzad?, kérdezte,
hatévesek voltunk. Közben
a moha bőrömbe ragadhatott,
nem, még nem, bár már
nagyány vagyok, gondoltam
méltósággal, ez akkor meghatott –
nem voltam az. Vonzott csak még.
Bamba játékom volt a nagyányság,
nézni az asszonyok lábikráján
a mohaként megcsillanó,
gyantázatlan szórt sután.

Lesni hónaljukat
– mi ez, madárpók talán? –
fürtösen, szagosan, ma szinte
elképzелhetetlen: furán.
Rám kened a mohát, Csupi,
Eleonóra volt különben, én
egész sokáig azt hittem, Eleo és
Nóra, kettő az egyben, zavart ez,
mint később a zacskós kávépor
már kamaszkoromban,

sose értettem azt sem,
miért jó valami lebutítva,
ráhagytam a világra, mi
praktikus és gyors, működhessen,
instant lett néhány évtized alatt
aztán minden, az is,
ami ember által különben
megteremthetetlen: viszonyaink
például. Gyorsan fogyaszthatón
vagy praktikus delete-ben,
a felhalmozott hulladéknak
szükséges hely okán,
*...mert annyi mosoly, ölelés
fönnakad a világ ág-bogán...*

Már elköltöztünk,
amikor kiderült, nem két név
ez (Nescafé módra) Csupinak,
hanem csak egy az egyben.
Ez megnyugtató legalább.
A zöld megmaradt
csíkokban a bőrön,
rajtam, Eleon és Nórán,
gyíkocská lánykák voltunk,
és kúszunk, zúzva testtel a mohát,
zsákmányt, álmat szimatolva buján,
sütött minket hátunkon a nap,
pihés pórusokon lánykaruhák
és fény, a zsebben kenyérmorzsa
a lakoma után és csokipapírdarab,
még él.

Szakadt fodor a pöttyös
szoknyán. Lelóg. Cérna tartja.
Mohafonál a remény.
A nagy tölgybe vésett vájak.
Mezsgyéék, irgalmak. Rojtok, foltok,

zöld gömbrágóban édes mentolok.
Talpunk, lábujjunk puha.
Zöld a körmünk alatt a rét,
testünk alatt a mohasuba.
Nem is tudom: ez teljesség?
Most kevésbé fáj a minden.
Mi Csupival: egy az egyben,
Eleo, a Nóra meg én.

(Idézetek: József Attila, Szücs Levente)

Ő RAGASZKODIK A MÚLTHOZ?

Vagy a múlt kapaszkodik beléje?
Kölcsönös gravitálás ez?
Pontocska a Mindenség periferiáján.
Nézi a táncoló kelet-német turistákat,
Cintula-diszkó az Expressz üdülőben,
faházak és pavilonok keretezte
betonozott táncparkett (1975-ben)
sok ördögével... nyár heves közepén.
Figyel, mozog közben keze-lába,
mindig így van nyaranta,
óvodás még, minden táncdalt ismer.
Apucinak hála. Mert engedi.
És szereti ezt, Apuci dolgozik
ilyenkor, őt is magával viszi,
Apuci tárgyal, vendéget fogad,
ő meg addig néz és láblógat.
Csupa csoda ez a táncparkett,
mindig ideér végül. Itt van jól.
Nézi a szabadokat, önfeledőket,
a nyaralókat, a pihenőket.
Hogy kell ezt csinálni, lesi.
Hogy kell ezt az önfelednit?
Nem elég a láblógatás...
Hiányzik belőle valami.

Hiányzik belőle az alanytalan.
Túl alanyi. Túl személyes.
Önfeledni: valami más.
Így kezdődik. Önfeledéssel.
Mikor az arcél elmosódik.
Aztán mindig beáll. Melléjük nem,
sose mer. Csak ott a szélén.
Nem a körbe, dehogy. Kizárt.
Hanem csak legszélén, peremen:
ahol találkozik fű és beton, s így: a láb.
Mint aki csak úgy véletlenül... épp:
önfeled. Kelekótya gyerek:
csak ott felejtette magát,
vagy ott felejtették, óvodás.
Apró test, nyírott haj, fiús póló,
rövidnadrág. *Junge bist du
oder Mädchen?* – mosolyognak a
turisták. Baráti szocialista országból.
Nem barátkozik. Egyet akar mindig.
Ezt a táncolást vagy mit.
Ez volna az a fenenagy önfeledni?
Ez megy. És lépeget, aztán ugrál,
ritmusra vonaglik, saját harmónia,
nézik a figurát. Betolják középre, táncol,
körülötte tapsol a sok baráti kéz.
Itt most jó. Tüsihajú fej, vékony arc.
Nagy, barna szemek, sokszor lecsukva.
Számok közt csend, fikarc. Villogó fény.
Mozdulat. Mosoly. Önfeledés.
Az ott. Az ott nem lány. Nem fiú.
Felnőttet játszik. Sebes manó.
Titokban gyerek. És valami még.

ETA NÉNI

Mikor elváltak,
egyszer csörgött a telefon.

Kilenc múltam, Anyuci barátnője,
aki beszélt. Végighallgattam,
Eta néni. Nyugodt voltam. Ő nem.
Hogy akkor Anyucira most már majd én.
És gondját neki. Lesz majd sok hiszti.
És rohamait eztán az elején.
De ha mégse,
gyógyszer végül lassan leviszi.
A katasztrófát, azt jobb, ha elkerüli.
Mellékhatás is lehet.
Nem baj, ha most nem értem, miért.
De neki jobb, ha valaki felügyeli.
Igen, még kicsi vagyok, de nem baj
az se. Úgyis már koravén.
Igen, lesz majd, hogy fejemet üti,
eddig is ugye hát, sajnós. Nem,
nincs rá gyógyszer, semmi neki.
Ha magát késsel, az más.
Hívjak akkor mentőt, beviszi,
Mama, Tata messze lakik, úgyhogy
- bár Eta néni asztmás -
mégis áldozatosan segít.
Ha a helyzet tovább rosszabbodna
- fog, de még nem tudom -
akkor esetleg zárt osztály.
Orvos lesz majd, Eta néni kerít.
Ne aggódjak amúgy.
Ez csak pár év. Aztán felnövök.
Addig viszont szükség van rám.
Legyen, aki ott. Akiből merít.
Mentsük meg Anyucit, jó?
Jó, Eta néni, akkor, ha roham van,
én is rohanjak, ugye?
És el vagy neki?
És a végén vagy az elején?

„A SZÉPSÉG A SZEMLÉLŐ SZEMÉBEN VAN.” (Sz. L.)

Aztán jött rá pár év.

A teszteredmény tükörként hathat ott,
mikor várja – magától? vagy mástól-e? –
a magyarázatot. Végre van az is.

A reménytelen remény, mi altatott,
amiről azt hitte, poézis, hát nem. Vége van.

Csak adatot kap. Mint rendre, sokan.

Nézi a szépet, aki ő. A szemlélő.

A tekintet, a szem is...

Többször – talán túl sokszor – volt túlélő.

Lélektani képlete orvosilag adekvát,
ámbátor *határ*-talan gazdag,
fene gondolta ezt: túl élő.

Amit *határ*-vonalon neveznek nevén,
rombolna. Ha hagyta volna: megöl.

Nem hagyta.

Van itt egy arc, kar meg öl.

A tudat jóllakat, már tudja,
olvasta, tanulta – bár a lakat, mi
eddig zárta előle, épp tudati:
miért a kényszeres ivás-evés.

Függésben levés.

Függésben mindentől,
mitől fél és hátát a falnak veti,

minden húzni-vonni kész:

kaja, szesz, fű, cigi –

hogyan a tőrőbe, hogyan ellenállt neki?

Ellenállt. Ellenfutott. Ellenszállt.

Ellensírt. Ellenszegett. Ellenszeretett.

Nem élt háborúban, mint sovány dédje.

Nem volt, mint a Mama, mások cselédje.

Élhet hát jól. Ne nyomja puffadó heg,

mit – észre sem vesz – újra s újra kirág.

Most megtudta, mondták: hős, hogy él.

Isteni zsvány. Egyet régtől tud, hisz:

mindenki hős. Mindenki betyár.
Mindenki kis-nagy hőseposzt visz,
aki vált (ki-? vagy meg-? netán el-?),
az igekötőt fedje itt homály.
Mikor a folyóba szórta Anyucit, gondolta:
milyen sok vagy így, por alakban. Nehéz.
De élőként se bírta senki súlyod. Csak én.
Beleértve szegény Apucit. És szegény magad.
Én elhordoztalak: legvégül a folyóig.
A folyó is *határ*-vonal: természetes *határ*.
Nem idebent, hanem odakint.
Ezt gondolta.
Víztükröz. Belenézett, mikor Anyucit szórta,
miközben ezt gondolta...
Ahogy könnyült az edény, nehezült a tükör.
Pergett rá a múlt hamuja-sója.
Van a határ. Van a folyó. Patak. Ér.
A szépség a szemlélő szeme.
Vagy az ív? Míg egy tett: a szívig ér?

Lélekfogyatkozás, 2021 (40 x 50 cm, olaj, vászon)

Márkus Béla

A FUCCSBA MENT PUCCS

– Cseres Tibor: *Foksányi szoros*¹ –

Történelmi regény? Történelmi dokumentumregény? Regénnyé formált önéletrajz? Emlékirat? Példázat? A fogadtatástörténet e műfaji formák kereteiben vizsgálta a *Foksányi szorost*². Hasonlóképpen, mint a Kossuth-apokrifet vagy fiktív memoárt (vagyis az *Én, Kossuth Lajos* című regényt), amellyel nemcsak tárgyát és némely eseménysorát tekintve rokonítható, hanem egyes szám első személyű beszédmódját illetően is. Ami viszont merőben különbözik: az elbeszélői alaphelyzet tisztázatlansága, mind a megszólalás idejét, kezdetét és végét, mind a rá való késztetést, indokát nézve. Az agg Kossuth számadást készít, tárgyilagosságra törekedve, elfogultságait leküzdve próbálja összegezni pályája tanulságait, kevésbé magának, jobbadán az utókornak szánva – még ha némi öniróniával kérdésként teszi is fel: „Neveltetésem, tapintatom, diszkrécióm, gyávaságom tiltakozik – szétporlasztani saját szobromat, aki már ülök az utódok, az utókor tisztelő képzeletének talapzatán?” Domahidy Ákos, a *Foksányi szoros* én-elbeszélője viszont csak annak érzi szükségét, hogy mintegy illendőségből bemutatkozzék – „1872-től az Osztrák–Magyar Monarchia alkonzulja Belgrádban, 24 éves korom óta” –, ám hogy kik előtt, kiknek, arra már nem tér ki. Amit magáról elmond itt és más helyeken, az vajmi kevés egy önéletrajzhoz, hiszen a családi háttér rajza éppúgy hiányzik, mint neveltetésének, iskoláztatásának részletezése. Ráadásul az sem állítható, hogy túltengene benne a pályaképe felvázolására buzdító öntudat. Ami egy emlékirat esetében még nélkülözhetetlenebb lehet, más, olyan formának tetsző „kellékekkel” együtt, mint a címzett, lett légyen ez – Láng Gusztáv okfejtése szerint – általános értelemben az utókor, vagy egy meghatározott, ám esetleg meg nem nevezett ismerős társadalmi

1 Részlet egy készülő Cseres Tibor-monográfiából.

2 A kötet a következő kiadásokban olvasható: 1. *Foksányi szoros*. Budapest, 1985, Magvető Kiadó; 2. Cseres Tibor munkái. *Foksányi szoros – Rokonkereső – Ezüstpajca*. Budapest, 1990, Szépirodalmi Kiadó; 3. *Foksányi szoros*. Csíkszereda, 2015, Hargita Kiadóhivatal, Székely Könyvtár sorozat 34.

csoport – a családtól a nemzetig –, amely előtt a „múltbeli események s a bennük résztvevő emlékező tettei tisztázásra vagy részletezésre szorulnak”. Egy szóval: értékelésre, ami itt lehetetlenné válik a lezárulatlan múlt, a „vég-ismeret” nélkül, a folyamatosan történő események miatt. Az emlékirat jellegzetes elemének, az önjellemzésnek csekély szerep jut a „cselekmény belülség” okán, szemben az „eseményeken túl-lét” emlékező-émlékiró szabadságával (LÁNG, 2006, 126). Ezzel a szabadsággal, az idő visszapörgetésének lehetőségével érdemben, azaz a története alakítását meghatározóan igazából egy alkalommal él: amikor az 1877. január végén nem a neki titkos üzenetet küldő mentorával, Kállay Béni volt belgrádi főkonzullal, országgyűlési képviselővel történt találkozását beszéli el, hanem a két évvel korábbi megismerkedését Teodórával, a szerb hadsereg vezérkari alezredese, Szvetozár nejével. És mindjárt a szeretkezésüket, ahogy „első mozgásviharunk örvénye mélyén testébe szorultam”, méghozzá szerfölött különös, morbidan vadromantikus körülmények között: az alezredes temetése éjszakáján, a drapériás asztalon karos tartókban sercegő gyertyák fényében. Az özvegy friss, minden tekintetben, mielőtt násztársát hajnalban gyászoló férfiak „toréneke” kísérné az utcán.

Domahidy emlékezésének célja, másképpen fogalmazva, a teleológiai elbeszélői szint tekintetében lényeges ez a regénynyitány, az erotikának a politika elé helyezése. Mintha az államok közötti politikai ügyek intézésénél, a diplomácia feladatok teljesítésénél többre tartaná a nemi öröмок szerzését, vonzását, csáberejét, szexuális teljesítményét. Ezt a benyomást megjegyzéseivel még erősíti is, mentegetőzés helyett inkább büszkélkedve, hogy Teodórán kívül „nem volt, de nem is lehetett más gondolatom, az ő testét láttam nappal is, ha pillanatokra lehunytam szemem”, s ha a hivatali kötelezettsége valamilyen okból féltékenyvé tette az asszonyt, akkor e furcsa hűtlenséget „tettleg kellett elfeledtetnem vele következő együttlétünkör”. Érzéki szenvedélyére s ugyanakkor eszmei közömbösségére ő maga tarthatja jellemzőnek, hogy amikor az özvegygel töltött első éjszaka után tizenhét hónappal felkeresi Kállayt, a képviselőnek a balkáni viszály állapotáról szóló magyarázatai közben ő hallgatott, várt, mert „gondolataim még nem akartak távozni Teodóra szférájából”. Mielőtt azonban az élvhajász képében tüntetné fel magát, a képviselő fejtegetéseihez fűzött egyetlen megjegyzésével elárulja, mi az, ami ekkor s majd későbbi ténykedései során is

mindvégig meggátolja abban, hogy az államügyek képviselőjeként határozottabb, célratörőbb legyen. „Nem egészen világos számomra a velem való szándék” – veti közbe, ekkor még nem lévén tisztában azzal, hogy megbízója, aztán az őt megbízó külügyminiszter, végső soron a kormány szándékai sem világosak, egyértelműek. Világos utasításokat vár, amire a képviselő azt feleli, hogy a minisztertől, gróf Andrássy Gyulától meg fogja kapni, ám ezek – és itt fogalmazódik meg a diplomata és diplomácia taktikájával összefüggésben a kormány cselekvőképességére, mozgásterére vonatkozóan a regény alapvető gondolata – „csak félig fejezik ki az ő óhajtásait”, és Kállay helyzetmegítéléséhez képest is ellenkeznek azzal, „amire úgylis rákényszerülünk”. Hogy mi az óhajtás, kormányzati cél-e, államérdek-e, és mi az, aminek – nyilván a végrehajtása – kényszerként jelenik meg, ez nem tisztázódik a feladata kijelölésével sem: a pár hónap múlva meginduló orosz–török háború kezdetére szervezze meg Sztambulban és a Balkánon a magyar légiót az oroszok ellen. Ám nem azért, hogy hadba is induljanak, hanem hogy kifejezzék az egyébként „nagyon okosan, semlegesnek” maradni akaró magyarok rokonszenvét a törökök iránt. Neki pedig le kell mondania a követségi posztjáról, a légiót magánemberként kell szerveznie, pénzhez csak rejtékúton juthat, meg a törököktől.

Ennyi is elég lenne, hogy Domahidy ne érezze küldetésnek megbízása teljesítését, s hogy ne valamiféle nemzeti hitvallás, szabadságeszme alapján toborozza katonáit. A célját sem ismerő feladat abszurditását húzza alá Andrássy is, mondanivalója veleje a törökökkel történt megalkudásának beismerése volt, a Monarchia elsőbbségi jogának elismertetése Boszniára és Hercegovinára a magyarok semlegességének fejében, miközben állítja, „minekünk nem kell” Balkánnak ez a nyugati fele. Nem kell, mert – metaforája hosszú évtizedekig érvényes, el egészen Trianonig – „Magyarország olyan, mint egy nemzetiségekkel túlsúfolt hajó, minden új mázsa súly, melyet e hajóba raknak, legyen az mázsa arany vagy mázsányi piszok, okvetlen elsüllyesztené”. Az alkonzul közbeszólására, miszerint a légiót tehát „a kormány ellenére” szervezi majd, a gróf úgy kiált fel, mintha egy majdani magyar abszurd vagy groteszk hőse lenne: „Nem! ...a magyar kormány helyett és a magyar nép nevében!” Az alkonzul személyét, valós vagy fiktív voltát illetően a regény kritikusai ezért is eshettek találgatásokba. Érdekelte őket, Domahidy valóban részt vett-e az osztrák–magyar külpolitika

titkos akciójában, vagy költött személy (Bodnár 1985, 103). Akár fiktív, akár nem, „történelmünkben jelentéktelen figura”, hangzik el a csak egy valóságos alak esetében értelmezhető ítélet (Pásztor 1985, 104.). A regény cselekménye történelmi hitelességének dolgában több érdekes adalékkal szolgáló művelődéstörténész, Borsi-Kálmán Béla feltételezte, hogy Domahidy alakját az ifjú Kállay Béni, az 1868 és 1875 közötti belgrádi osztrák–magyar képviselő konzulja és talán Lakos Lajos hajdanvolt sztambuli emigráns figuráiból gyúrta a szerző. De mintául adódtak, szerinte, az 1849-ben levert szabadságharc után bujdosásra kényszerült más „magyar hazafiak” is, vagy akár Klapka György (Borsi-Kálmán 1986, 99). A török–oros háborút és főként a lezárását követő béketárgyalásokat a nemzeti finitizmus, a magyarság csapdahelyzete szempontjából – képzavarral élve – mélyenszántó emelkedettséggel, távlatosan elemző Alexa Károly úgy vélte, a főhős megtalálásához egy újságcikk egyetlen mondata adhatta az ötletet. A cikket a regény témájához fő forrásként használt Dr. Szádeczky Kardos Lajos *A székely puccs* című, 1920-as kötete idézi, eszerint egy olyan „ügyes ember” lehetett a minta, aki Szerbia ügynökének vallotta magát, és akit a „puccs”, azaz a Foksányi szoroson átkelő orosz csapatok ellen szervezett meghiúsult fegyveres felkelés egyik kiötlője, Ugron Gábor „kutatott fel valahol” (Alexa 1985, 153–154). Maga Cseres Tibor a főhős kilétét firtató kérdésre az első interjúkban még nem válaszolt egyértelműen, majd később meglepő módon nyilatkozott: regényében „három történelmi figura szerepel” és „egy kitalált hős, aki én vagyok. Én mondom el egyes szám első személyben a történetet, néhány szokásomat is ráruháztam” (Eszéki 1986, 646).

Hogy a három történelmi személy esetében kikre gondolt, nehéz lenne kitalálni, hiszen a légió szervezése idejéből Kállay Bénire, aki főkonzuli tisztségét követően pénzügyminiszter, illetve az okkupált Bosznia-Hercegovina kormányzója is volt, éppúgy lehet gondolni, mint gróf Andrassy Gyulára, a kiegyezés utáni első miniszterelnökre, az 1871-től a külügyi tárcát vezetőre, de az emigráció egyik vezérére, a szintügy légiókat szervező Klapka György tábornokra is. A „puccs” körüli események szereplői szintén neves, sőt, legendás alakok: Ugron Gábor újságíró, szerkesztő, parlamenti képviselő, Itáliában Garibaldi légiójának harcosa, itthon a Függetlenségi Párt egyik alapítója, párbajvéséért többszörösen elítélt, kihívója Kossuth Ferencnek is. Bartha

Miklós jogász, politikus, országgyűlési képviselő, Kolozsvár évtizedeken át leghíresebb napilapja, az *Ellenzék* alapító felelős, majd főszerkesztője, a *Kazár földön* című útinapló írója éppúgy említhető, mint Orbán Balázs író, néprajzi gyűjtő, a magyar művelődéstörténet klasszikus darabja, *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból* szerzője. Ő, aki Ugronnal (és Domahidyvel, természetesen) Moldvában, Klézsén felkeresi Petrás Ince János ferences papot, tanácsát kérve és együttműködésre bízva az oroszok elleni akció dolgában. Az atyáról, aki mint „minorita rendi áldozár, hitküldér” mutatkozik be, akkorra már tudják, hogy a *Magyar Nyelvőr*-ben éveken át közölt Rokonföldi álnéven népköltészeti és népnyelvi gyűjtéséből, s hogy a csángók nyelvének, katolikus vallásának megőrzéséért küzd. (Petrás Ince János teljes életművének megismertetése a magyar néprajztudomány nagy alakjának, Domokos Pál Péternek köszönhető – „...*édes Hazámnak akartam szolgálni*” című kötetében (1979) jelentette meg elődje addig ismeretlen iratait, leveleit, tudományos közleményeit.) Hogy a felsorolt szereplők közül végül is ki a legnevezetesebb történelmi figura, nem feltétlenül eldöntendő kérdés. Mint ahogy az sem, hogy ha tényleg maga az író bújt is a főhőse bőrébe, nem játszott-e akkor is névadással. Mert a Domahidy név az írói berkekben felidézhet két emigráns alkotót is: egy pályázat nagydíjával kitüntetett regény, a *Vénasszonyok nyara* íróját, Andrást, aki ráadásul a második világháborúban, 1943 és 1945 között éppúgy katonai szolgálatot teljesített, mint Cseres. András öccse, Miklós regényíróként talán azzal a művével aratta a legnagyobb sikert, amelyik a tárgyánál fogva a legközelebb állhat az *Én, Kossuth Lajos, a Vízaknai csaták, az Őseink kertje, Erdély és hát a foksányi história* szerzőjéhez: barokkosan hosszú kissé a sikerkönyv címe: *Az osztrák vádlott. Regény egy tárgyalásról, amelyen nem derült ki, hogy a vádlottat Pöltenberg Ernőnek vagy Ernest Pölt Ritter von Pöltenbergnek hívják*. A névadás játékához tartozhat, hogy túl a két kortárs íróon, a történelmi múltba, egészen a középkorig visszanyúlóan egy família, az alispánokat, katona főtiszteket, 1848–49-ben a Vilmos huszárok századosát, országgyűlési képviselőket, főispánokat és főszolgabírókat adó törzsökös Szatmár megyei család viselte a Domahidy nevet.

A főhős személyénél nem is annyira a valós vagy kitalált volta miatt időznek el a regényelemzések, hanem inkább a karaktere, habitusa, a bemutatkozásakor szemléltetett „kettőssége” miatt. A leggyakrabban

az vetődik fel, hogy a „testi szerelemben égő” ifjú nézőpontjához hogyan illeszkedik az „ambiciózus közéleti férfi”, melyik a domináns, mert – Simon Zoltán fejtegeti – a magánélet és a közszereplés ütközése alapja lehetne a mű „architektonikus formájának, azaz egy katarzisban feloldódó vagy groteszkbe forduló tragédiának” (Simon 1986, 29). A kritikus a tragikum hiányát Domahidy személyiségjegyeivel magyarázza, azzal, hogy nem tragikus alkat, hogy belső világától „idegen a mély átélés, a kétség és a kétely”, meg hogy „szerepeiben nem a belső késztetés, hanem a külső indíttatás a döntő”. Fel sem merül, hogy a helyzettel, a kormány nem vállalta titkos szervezkedéssel, mi módon is azonosulhatna, hogyan élhetne át egy olyan szerepet, amely hivatása, diplomata foglalkozása ideiglenes feladásával jár, és cserébe legfeljebb a státuszába való visszavételt ajánlja, semmi mást. Hogy is sűrűsödhetnének benne belső késztetéssé olyan eszmék, elszánások, harci szenvedélyek hogyan lelkesíthetnék, miközben csalódás csalódás hátán. Az egykori 48-as alezredes, Csutak Kálmán igyekezete ellenére az önálló magyar légió felállítása sikertelen, a lengyel légióhoz csatlakozhattak az addig jelentkeztettek, miközben a harcba indulásuk előtt a parancsnokuk (Zimmermann Arthur) dezertált, őket balsorsukra hagyta, az egység pénzét azonban magával vitte. A török nagyvezír (Abdul Kerim) pedig „az egész háború ügye iránt is közönyössé vált”. Domahidy egyetlen ütközetben, a szisztovóiiban vett részt, ahol a háromszázötvenvalahány tagú légióból magyarok összesen tízen ha maradtak. Amikor fél esztendő múltán Kállay Béninek Buda-Pesten beszámol törökországi kalandozásairól és mind a magyar, mind a lengyel légiók sikertelenségéről s „eleve céltalanságáról”, a képviselő félbeszakítja, mondván, nem tudhatja, „vajon nem azzal érték-e céljukat ezek a vállalkozások, hogy kudarcot vallottak”.

Az európai nagypolitikai játszmák bizonytalan lefolyására s kiszámíthatatlan végeredményére történt célzás után az elbeszélő főhős hiába kéri vissza magát a diplomáciai testületbe, újabb megbízatás vár rá. Újabb titkos szervezkedés a függetlenségi, a 48-as párt vezetőinek, az elnököknek, Simonyi Ernőnek és Ugron Gábornak az irányításával. A részleteket Bécsben tárgyalják meg Klapka tábornok, Midhát pasa, volt nagyvezír és egy-egy lengyel gróf, valamint angol lord társaságában. A haditerv: egy székely szabadcsapat Moldvában a Duna és Szeret folyók között lévő foksányi földszoros Adjud (magyarul Egyedhalma)

települése mellett a Szeret vasúti hídjának felrobbantásával elvágja a Dunán már átkelt és Plevnánál a törökökkel erős harcban álló oroszok és románok egyetlen utánpótlási vonalát. A célt, mint korábban, már nem latolgatja, hanem azonosul vele. Szerb titkos diplomatának öltözve, maszkírozva Bécsben sikerrel tárgyal a Monarchia ármádiáját már kiszolgált Wenzel-puskák megvételéről és szállításáról. Az önkénteseket megbecsülve, velük azonosulva indulatosan száll szembe Almásy Jenő gróffal, a szabadcsapat megbízott főparancsnokával, akit csak a tisztjei érdekelnének, mondván, mit is kezdene négy-ötezer bocskorossal. A „székelyek nem bocskorosok, s különben is csupa katonaviselt emberrel lesz dolga, csupa önérzetes emberrel” – figyelmezteti. S aztán szervező útjuk során Klézсэн ámulva hallgatja Petrás Incének a magyar történelem kronológiájába foglalt eszme-futtatását a csángóság múltjáról, és akár csak Orbán Balázs és Ugron, ő is „érelődve saját gondolataiban”, a csángók jelenének megannyi gondján-baján töpreng. A páter panaszain, a magyar nyelv visszaszorításán, hanyatlásán, a ferences misszionáriusok „nyelvemtudásán”, népük nevelésére szolgáló intézetek, iskolák hiányán, a Magyarországról küldött könyvek Bukarestbe vitetéséről, hogy a cenzúra határozzon gyakran soha vissza nem adásukról. A „nyugodt fájdalommal” előszámláltak között ejtett szót a maga s a moldvai fejedelemséghez tartozó faluja anyagi helyzetéről: „Mi a kormánytól itt egy baniig sem számolhatunk, a nép pedig, a mi csángó magyarságunk az úri munka és robot által annyira el van szegényedve, hogy ritka család, melynek újig jusson sovány maléja. A kényelmesebb életről a népnek itt fogalma sincs, nem is lehet. Mi pedig csupán a nyomorult néptől kapunk egy kis silány fizetést. Azon felül a szentegyházhoz tartozó szőlőt és földet műveltetjük, és így szerezzük be a mindennapiakat. Isten kegyelméből és népünk segedelméből élünk. S anyagi szüksége e népnek megszámlálhatatlan”. A fájdalom és a keserűség hangjai szólalnak meg akkor is, amikor a magamagának feltett kérdésre – „Hogyan lehetne megállítani az eloláhosodást?” – felel: „Egyetlen s célszerű gondoskodás egyedül a nemes magyar nemzet egysége által lesz várható”.

Mint fogalmaz, nem éppen gyermekded férfivalóját fölkaavarta a tájszólás magyar szavai alatt Teodóra hangja színe-zengését idéző vendéglátója, Demse Gáspár menyé, Czikó Anna, akinek a belgrádi özvegyvel való „veszedelmes, végzetes hasonlatossága” addig a freudi

ihletésűnek tetsző szerelem- és halálfilozófiai eszméig juttatja majd el, hogy „a legnagyobb érzésnek is lehet inkarnációja”. Patetikussá lesz, szíve közepét említi, „vizonzott szemünk találkozását”, mely telis-tele volt sok ígérettel – ez az érzelmi-érzéki föllobbanás is hevíti, hogy együttérzéssel forduljon a csángó magyarok felé, osztozzon nyomorúságukban. Szociálpszichológiai kifejezéssel: elkötelezett lett, mert átélte a helyzetüket, és így a szerepével kapcsolatban sincsenek konfliktusai, nem kételkedik küldetésük értelmében. A feladat elvégzésének jelentőségét azonban mind kevésbé az orosz és román hadi utánpótlás-vonalak megszakításában látja – elszánása, belső késztetése másra irányul már. Illetve irányult volna, ha meg nem hiúsul ennek a – törökországiak után – harmadik tervének, tervüknek a teljesítése is. „A székelyek hazafiságára apellálva szólítottuk fegyverbe a kipróbált ezreket. Csupa olyan hadviselt férfit, akinek mellében ott dobog a szabadságvágy, ami eddig – legalábbis ennek a nemzedéknek az életében – nem nyilatkozhatott meg férfibátorság, honfitett formájában. S ki tudja, mikor lesz, s lesz-e még az ő életökben alkalom a maguk kipróbálására” – foglalja össze, mi vezérelte szándékukat, s miért volt nehéz belátniuk Petrás Ince igazát: a székely puccs sikere a csángó magyarok pusztulásának lehetősége. A regény emlékezetes jelenete, minden teatralitás nélkül Ugron Gábor és a klézsei plébános drámai dialógusa, azzal a konfliktussal a középpontban, hogy miután tízezernyi csángó férfi harcol a román hadseregben, a székelyek velük kerülnének szembe, testvérháború dúlna. A páter mélyet sóhajtvá figyelmeztet, hogy a székely támadások sikere esetén vagy akár sikertelenségekor micsoda veszély fenyegetné a csángó magyar népet: aki megmaradna, „azt a közénk tolult, velünk szomszédos románság irtani ki, papjai, daszkáljai, földesurai biztatására”. Mert elfogadtatták, elhitették vele – magyaráz tovább a pap –, hogy az orosz oldalán a török ellen a függetlenségéért harcol és szenved. „Ha jövőd reményeiknek mi útjokba állnánk, minden ódiom reánk hárulna, s mi azt nem élnénk túl” – Ugron meggyőzéséhez még ez is kevés, csak a végső érv hat, a szókimondása, ami miatt Domahidy Orbán Balázssal együtt becsülte és bámulta is. A szócsata végén az merül fel, mi által háríthatnák el a veszedelmet a csángóság fölül, amire az egyenes válasz: „Ha nem jönnek át sem ezeren, sem százan a Szeret hídjához”. S jön a tragikus csattanó: „– S ha mégis átjövünk, mi lehetne a mód? – Csakis az, ha

csángó magyar népünk nyilvánosan szembeszállna székely véreink ellen. – Lehetséges lenne ez? – Szükséges – bár erőst fájdalmas”.

Az elbeszélő korábban kudarcnak tartotta a lengyel légióbeli szereplését, a Petrás Incével történt találkozására viszont úgy tekint vissza, mint a „Klézsén merített realitásokkal” való szembesülésre. Mint élete alakulását meghatározó, jellemformáló élményére. Maga sem gondolta volna, hogy a páter mondatainak „sziklakemény emléke” fogja kísérni, hogy ez „úgy nehezült szívemre, bár folyvást szabadulni igyekeztem minden erkölcsi sziklától, mintha mostanában semmiképp sem menekülhetnék tőle”. Nem menekülhet: eszébe jut a „tűzkeresztisége”, a szisztovói vérfürdő, megfutamodásuk, ezért is mereng: „Vajon nem lenne szükségem nekem is egy győzelmes előretörésre, s életemnek olyan fegyveres emlékére, amelyben magamat tántoríthatatlannak tudtam, s akár vérem hullásáról is beszámolhatok, ha másnak, utódaimnak nem is, legalább maradék önbecsülésemnek”. Ez a tettek iránt való sóvárgás merőben más embernek sejteti, mint amilyennek törökországi légiós próbálkozásai során mutatkozott, amikor – ahogy Alexa Károly minősítette – inkább karakternek, semmint individuumnak látszott. Olyan jellegzetesen közvetítő típusnak, „eszközembernek”, akinek a tetteit mind a cselekmény menetében, mondhatni harci szerepében, mind pedig epikai szerepében, történetmondóként, vallo-mástevőként, meseszervezőként jobbra „külső erők s politikai tényezők kényszerítik ki” (Alexa 1985, 154). Eszközember, nyomatékosítja Pásztor Bertalan is, a rábízott feladatok megoldásában, illetve végrehajtásában látva a diplomata személyisége fő jellemzőjét. Amire viszont szintén, mint jellegzetes vonására mutat rá, a titoktartó és alkalmazkodó volta, az már az elbeszélői szerep betöltésével függ össze. Az eseményeket tárgyilagosan előadó krónikást, az atmoszférateremtésben és az ellentétes hangulatok, életmozzanatok ütköztetésében remeklőt (Pásztor 1985, 105). A titkosság elve eleve a kalandokkal kapcsolja össze a diplomata Domahidy éveit, ennek következtében magánélete kalandjai ecsetelhetőek a történelmi eseményekkel együtt vagy tőlük függetlenül is (Bodnár 1985, 103). Egyik oldalon a kalandos, fordulatos történetek, a másikon a nagyobb történelmi távlat, az orosz-török háború végével kialakított új európai, főleg balkáni „konstellációk” (Olasz 1985, 82). Úgy fest, mintha ezek az egymás mellé sorakoztatott

kritikák válaszolni akarnának a következő címére: *Meghalt-e a romantika?* – s Láng Gusztáv kérdésére nemmel felelnének (Láng 2006, 125).

Az úgynevezett „romantizáló elemek” hordozója az az anekdotikus beszédmód, amely a különös kalandok, egyedi epizódok elmesélésével egyszerűsítve juttat közelebb a történelem bonyolultabb jelenségeinek, eseményeinek a megértéséhez. Az eszméket, az egymással harcra állítottakat éppúgy, mint az elfogadásra, követésre érdemesítetteket nem a különböző tudatok dialogikus érintkezésében jeleníti meg, a vitának mind a külső formája, a különböző nézőpontok szembeállítás, főleg pedig mind a bensőleg dialogizált bármely módja, a diatribé vagy a soliloquium, hiányzik. Domahidy – ritka kivételektől eltekintve – nem folytat beszélgetést önmagával. Nincsenek lelki tusái, kiiktatja karakteréből a bonyodalmakat, de a másokét sem a pszichológiai összetettségük jellemzi. Elbeszélőként a belső lelki valóság rajza helyett a külső környezet, tárgyi valóság leírására törekszik. Az extrém esetek közül Szvetozáré a legkirívóbb, még azelőtt, hogy özvegye a gyászéjszakát Domahidyvel a nászéjszakájává avatta volna. Az alezredest, akit az elbeszélő „mellesleg” hencegő fráternek tartott, ki „hatalmas membruma, konya állapotában is tetemes férfitagja” által is igyekezett magára vonni a figyelmet, csupasz fürdőzése után két nappal karóba húzatva találta, s akik bosszúból végeztek vele, a basibozukok, a saskeselyűk táplálékául hagyták volna, ha Domahidy gyerekkori barátságát hazudva, el nem kéri, busás fizetség, sok-sok piaszter ellenében, a holttestet. A lovagiasság, a tisztességadás gesztusaival legyőzte ellenszenvét. A háborús szörnyűségek érzékletessé tételére használja például a karóba húzás technikájának ismertetését vagy a segítségnyújtás morbid módját, miszerint az oroszok az alapján osztják szét a cernagórácoknak szánt segélyt, hogy ki hány levágott török fület tud beszolgáltatni. A vastagra font erotikus szálak szövése sem marad el: az elbeszélő múltból idézi fel, hogy a pesti egyetemen a török nyelv tanára, Vámbéry Ármin maga részletezte, ifjan, madzsar efendiként Perában a török városrészbe, Kabatasba, a hárem közvetlen közelébe költözve hogyan végezte el „tanulóéveinek nemi gyakorlatát” a fogfájós hölgyek istápolásával, a böjük banim tudtával, a dolab közvetítésével, amibe mindig belekiáltotta: bujurun. Hogy e török szavak mit jelentenek, s mit a többi, a feredzse, a fermánt, a szelámlik, a miralaj, a lokanda, a csodcsuk és így tovább – az elbeszélő, természetesen, nem

rejti véka alá, sőt, nagyon igyekszik a nyelvi kifejezések, fordulatok által is hitelessé tenni a környezetrajzot. Hasonlóképpen majd a székely és csángó vidéken járva, ahol megcsappan a kalandok száma, s eltérően a török útjai során szerzett élményeitől, elbeszélése menetébe már alig-alig iktat be közülük színező vagy feszültségkeltő elemekként. Konstantinápolyi tudósítását viszont csupa életképre építi, szembeállítva őket. Az egyik képen egy étteremben, ahol érintetlenül hagyja a levest, nyakon ragadják, és kipenderítik az utcára, a másikon a következő vendéglős fizetéskor még kezét is nyújt neki, s meghívja minden nap ebédre s vacsorára. A harmadik hangos kép: éles durranás, és egy török férfi elterül a kávézó teraszán, de senki se ered a gyilkos nyomába. „Allah így akarta”, s úgy, hogy a közbiztonsági szabályok értelmében a hullát három napig közszemlére ott kell hagyni, ahol a „balvégzet érte”. Ellenpont: „derús köszöntéssel engedtek utamra”. Aztán cirkalmas magyar káromkodás egy kovácsműhelyben a harisnyás székely mester szájából (a „szónoki műredek” idézetlen marad) – előtte görög temetés, a koporsóban a sasorrú ráncos anyókanak a ruhán át a szívét is megcsókolták. S még: gyönyörködés a város esti szépségeiben, de mert lámpa nélkül sétál, gyanús lesz, mire az éjjeli őr elkiáltja: irány „a konakba”, azaz a rendőrkapitányságra. Az esetleírások, helyszín- és eseményváltások mind „romantizáló” epikai eljárások, amelyek a székely szabadcsapat – Szádeczky-Kardoss kifejezésével – a „fuccsba ment puccs” szervezésének elbeszélésekor már háttérbe szorúlnak. Korábban szembeállítódott – Láng Gusztáv felhozta példák – a követségi szalon és a hullabűzös csatatér, a koszos kovácsműhely és a szultáni palota, s a tárgyi környezet szemléltetésében a bécsi tárgyalóasztal, ahol a Foksányi szorosbeli akcióról döntöttek Petrás Ince szegényes parókiájával, ahol az akció elleni döntő érvek elhangzottak. Az ellentétezés szerkezeti módszerének, feszültségteremtő poétikai erejének feladását talán az példázza legjobban, ahogy nem szembe, hanem párhuzamba állítja előbb a plébános parókiáját vendéglátója, Demse Gáspár otthonával: mindkettő a tisztességes szegénység, a takarosság helye. S ugyanígy a román juhász, Aurél Trucan határ közeli útszéli háza is, ahol nyúlparrikás és száraz puliszka árulkodik vendéglátóik gondoskodásáról, s ahol a férj – a veszélyességi díjat, igaz, előre kérve – vállalkozik rá, hogy egy titkos ösvényen átvezeti őket a határon. A családi fészek mint az otthonosság helyszíne és jelképe tűnik fel,

ellentétben a légiós idők idegenségérzetét, ideiglenesség tudatát kifejező szálláshelyekkel, táborokkal, hotelekkel. Mindennek következtében Klézsén járva – a kritikusok érzékeny észrevétele ez – az elbeszélés hangneme is megváltozik, a „bensőséges líraiság” (Pásztor B.), a „lírai hév” (Láng G.) lesz a jellemzője. S ahogy az életképek a hétköznapi valóságra nyújtanak rálátást, az anekdoták pedig a gondokkal békítének ki, úgy az érzékletes nyelvi fordulatok, az archaikus szóhasználati formák és székely közbeszéd furfangjai is a közös lelkeség, szóértés és együttérzés világába emelik a Domahidy megörökítette történeteket. Az elemzők idézte szókapcsolatok, kifejezések mellé sok-sok hasonlóan szemléletes és szellemes volna csatolható. A „nem kushantotta le a kutyát”, a „csihadva gyertyát ragadott”, „a havasra küllebbezték a rakományt” környezetfestő formuláihoz a belső lelki jelenség külső képpel történő érzékeltetése, „a vágyakat senki sem kaszálta le”. Vagy a diplomáciai-politikai ténykedés festése: „tudhattam, hogy barátaim bokrának mögötte a Függetlenségi Párt áll”, nem utolsósorban az idegen nyelven megszólalni, tárgyalni próbálkozó magas rangú török katonai hivatalnok erőlködése: „az angol nyelv kigyöngyözött a pasa homlokán” (Pásztor 1985, 106). Az elbeszélő legkedveltebb, ismételten idézett elmejátéka, vagy ahogy Tamási Áron a saját elbeszéléseinek dialógusait jellemezte, fortélyos párbeszéde közte és Demse Gáspár között hangzik el. Első találkozásuk alkalmával, hozzájuk menet a székely parasztot a portája kerítésénél látja meg, amint baltával az oszlopot igazgatja, s kérdésére, „Mi jót mível, barátom?”, kurta a válasz: „Karót törpíték...”. Még a felkelés szervezése legelején hasonlóképpen oszlatják el az aggodalmukat: Bartha Miklós óvatos felvetésére, hogy „atyámfiái, mikor menni kell, leszünk-e elegen?”, az önkéntesek magabiztosan felelik: „mint túróban a nyű, instálom”.

S ez a dialógus egyfelől annak a lelkesültségnek a kifejeződése, amelyet egy, a harcra kész fiatalokat idéző szókép érzékeltet igazán: „a legényebbjének még az inge is dorombolt örömeiben”, másfelől viszont annak a csalódásnak az előérzete, ami a „történelem-fordítóknak” tervezett hídrobbantásos akció elmaradása miatt előbb magát a szervezőt is megérintette, s ami miatt majd felfakadt az „átoktövi sötét epesége”. Az érzelmi viszonyulások végleteivel a székely puccs történelmi súlya kerül mérlegre, a cselekvés és nem-cselekvés történetfilozófiai kérdése vetődik fel, a nemzeti szempontnak és távlatnak a

nemzetközivel való megfeleltetése, egyeztetése. S ezek tekintetében mindegy, hogy a fikció szerint Petrás Ince érvei előtt hajoltak-e meg Ugronék, s ezért lett fuccs a puccs, vagy azért, mert a szervezkedés, főként a fegyverszállítás menete árulás folytán már előbb lelepleződött, a román hatóságok éppúgy tudtak róla, mint az orosz külügyminiszter. A székely felkelést, de a légiók szervezését is utóbb erősen tragikomikus színezetűvé-jellegűvé az a nagyhatalmak megkérdésezése nélkül kötött San Stefanó-i béke (1878. március. 3.) teszi, amelyet az oroszok a román történelem nevezetes emlékhelyeinél, Plevnánál, Grivica erődjénél és a Sipka-szorosnál vívott, a törökök megadásával járó győzelmük után sebtében hoztak létre az előbb fegyverszünetet ajánló legyőzöttekkel, a Portával. A cári hatalom elismerte a Román Királyság független állammá válását, Bulgáriát mint fejedelemséget, hozzácsatolva Makedóniát, saját kormányval, a Porta pedig Montenegró önállóságát, valamint Szerbia teljes állami függetlenségét, déli határainak kitolásával. Pár hónapra rá, júniusban a német kancellár, Bismarck összehívta berlini kongresszus – résztvevők: Németország, Ausztria-Magyarország, Olaszország, Franciaország, Anglia, Oroszország, Törökország, Görögország, Románia, Szerbia, Montenegró és Perzsia – voltaképp megerősítette az orosz–török béke döntéseit, azzal a különbséggel, hogy Nagy-Bulgáriát három részre vágták. Romániának, Szerbiának, Montenegrónak viszont ugyanúgy független státust szavaztak meg, miután a szabad dunai hajózás érdekében minden Duna menti várat lerombolásra ítélték. Ausztria-Magyarországra az várt, amivel már a háború kezdetekor sem értett egyet gróf Andrassy külügyminiszter: Bosznia-Hercegovina okkupálása, megszállása. Minderről Domahidy egy krónikáiról tárgyilagosságával számol be, nem fakad ki, de nem is nyugtázza csendesesen, hogy mekkora esztelenség lett volna a Foksányi szoros elfoglalása, a székelyek vérenek hiábavaló ontatása, az ártatlan csángókéval együtt. Idézi viszont, nem szó szerint, Kossuth Lajost, miként vélekedett 1878 elején a plevnai katasztrófáról: az orosz, mint a románok és keleti szlávok „győzedelmes védnöke” foglalt állást a történelemben, s akármilyen lesz is a törökökkel való alkudozás – a fegyverszünet és a béke – eredménye, két dolog szerinte bizonyos. Az egyik, hogy sem a románok, sem a szlávok „nem nyernek meg mindent, ami után hevült fantáziájuk sóvárog, s ennek átka a népek érzelmeiben nem az oroszra, hanem más hatalmak avatkozására s legszenvedélye-

sebben Ausztria és Magyarországra fog hárulni”. Az elbeszélő diplomata még hozzáteszi: „az orosz pártfogásra támaszkodó románok, szerbek további aspirációi mifelénk is irányulnak: Bukarestben már egész nyíltan, az egyház tekintélyével emlékeztették a cárt Erdélyre!”

Végül is egészen Trianonig és még tovább, ekkor és így alakult ki – Alexa Károly tárgyalja történészhez méltó alaposággal – a magyar finitizmus képzete, az a szemlélet, amely a nemzet történelmét „elkerülhetetlen csapdák” sorozatának láttatja. Tisza Kálmán miniszterelnök véleménye a Bismarck emlegette „szláv napoleonizmustól” való szorongás, félelem megfogalmazása: „A veszély nem abban van, hogy egyes szláv törzsek az ő egyediségükben fejlődni tudnak, hanem abban, ha e törzsek a maguk érdekeik ellenére is egy tömbbé tömörülhetnének a muszka vasvessző alatt, elfojtva a Keleten köztük lévő nem-szláv népfajokat.” Cseres Tibor könyvének – jelenti ki a kritikus – ez a szorongás az alaphangulata, s az ezzel társuló csapdahelyzet és kelepcepszichózis a szervező élménye (Alexa 1985, 153). Egy másik tudósi vélekedés szerint a magyarok vezető rétegéből hiányzott az akkori erőviszonyok reálisabb számbavételének szándéka. Magabízó kincstári optimizmus, „nemzeti nagylétünk” ábrándja, az „államalkotó” magyar nemesi nemzet birodalom fenntartó erejébe vetett hit volt a jellemző, s nemzettudatunknak ezek a vonásai elválaszthatatlanok voltak a kelet-európai térség hatalompolitikai viszonyainak változásaitól, ezekkel együtt „a szomszéd népekkel való, elkeserítően összekuszálódott, de *nem* eleve kibogozhatatlan és fátumszerűen megváltoztathatatlan kapcsolatainktól” (Borsi-Kálmán 1986, 98–99). A foksányi akcióhoz visszatérve egy harmadik elemző a csapdahelyzet abszurditását hangsúlyozza: a nagyhatalmak szorításában és az egymásra acsarkodó kelet-európai népek gyűrűjében a cselekvés éppúgy végzetes lehetett volna, miként a nem cselekvés lett. A regény „azt a bonyolult történelmi szituációt rekonstruálja, melyben a hibás döntések kialakulnak, illetve a döntéseknek szükségszerűen hibásaknak kell lenniük” (Olasz 1985, 82). Végül a műfajra is vonatkozó, több méltatásban szóba hozott példázatos jelentésről, miszerint a dokumentumértékű, a nagypolitikai eseményeket a kiábrándító tapasztalok ábrázolása révén szemléltető mű „azokra a veszélyekre mutat rá, amelyek a különböző politikai erők örvénylésébe került elhagyott népekre várnak háborús konfliktusok idején” (Pomogáts 1985. jún. 1.).

A regény eme példázatos jellegével kapcsolatban kételyeket fogalmazott meg Iancu Laura, aki szerint a „moldvai magyar közösség történelmi eseményei fölött töprengő – történelmi regény vagy regényesített történelem nem a magyar história egészét kísérli meg értelmezni, ahogyan ezt egynémely kritikus megfogalmazta” (Iancu 2015, 97). Világos, hogy a kritikus leszűkíti a mű terét, elhanyagolhatónak ítéli Domahidy diplomáciai és légiószervezési terepét, mintegy ellentételezésül azonban beemel az elemzés keretébe két kisebb művet, a *Zöld Péter levelei a pápához* című levéltárcát (1972), illetve az *Őszi beszélgetés Klézsén* című útirajzot (1982). Ezeknek a székely puccsal való kapcsolata kétségbevonhatatlan, és nem csupán a helyszínek miatt, hanem ami lényegesebb, a csángók történelmének felvázolása, nyelvi és szokásviláguk érzékletes bemutatása okán is. E tekintetben ide vonható lehetett volna még annak a második világháború kitörésekor Budapestre került moldvai csángó magyar leánynak, Julának a története is, aki asszonykorában „énekelt álmában”, ha bántódás érte napközben: a *Jaj, de magas ég*. Sőt, e mellé emelhető a *Siratóének* is, noha az Afrikába szakadt magyar néprajztudós levele természetesen nem a csángókról, hanem olyan törzsi közösségről íródott, amely egy folyó két partjának ikertelepülésén élt, és bőséggel volt daloknak, meséknek, szokásoknak, önkifejezésük, önazonosságuk tanúsítóinak. A népzenekutató, utónézetből, azt a folyamatot láttatja, ahogy a mai katonai, militarista erők „a történelem előtti állapotok” erőszakos megszüntetésének szándékával felszámolják az ősi közösség szervezeti életét, erkölcsi és kulturális hagyományait – a folyó partján szögesdrót-kerítéssel választják el egymástól a törzset, megtiltva az éneklést. Nem azért, mert nem értik a szöveget, hanem mert a dal, a „siratóének” súlyos válságok idején is „örizni képes a közösséget. S amikor hatalmát már csak hiánya bizonyítja” (Bodnár 1975, 376).

A történetek közös eleme: a törzsi, népi, nemzeti önazonosság meghatározó tényezőinek, a nyelvnek, a szokásoknak, a vallásnak a tilalom alá vonása, a közösségi öntudat és önbecsülés roncsolása, semmibe vétele. A *Foksányi szoros* keletkezéstörténetét taglaló Cseres Tibor mégse ezekre a rövidprózáira gondolhatott, amikor egy interjúban arról a tizenöt évnyi érlelődési időről beszélt, amikor „kisregények formájában” próbálta megközelíteni az orosz–török háború két-három esztendejét (Bertha 1986, 665). Valószínűbb, hogy a Szépirodalmi

Kiadó gondozta életműsorozatának ugyanabban a kötetében megjelent filmtörténetére, a *Rokonkeresőre*, illetve szintén itt – noha más korban, a tatárjárás idején játszódik – az *Ezüstpajcára* célozhatott.

Iancu Laura előbb emlékeztet arra, hogy Zöld Péter történeti személy, alakját először Nyíró József formázta meg a *Madéfalvi veszedelem* című regényében, majd a levelei eredeti szövegét – archetextusát – helyezi el a katolikus egyház történetének lapjain, forrásként használva Domokos Mária tanulmányát (*Zöld Péter moldvai jelentései*. Ethnographia, 1998/1.) Ami kiviláglik: Csikdelne plébánosa, aki madéfalvi lófő família fiaként az 1764-es vérengzés után a Moldvába menekült székelekkel tartott, és egy ideig ott is élt, majd sok éves börtönbeli fogság és bujdosás után latin nyelven írta meg a jelentését. Vagy inkább – mert több változata ismert – a jelentéseit, amelyek eredetileg Batthyány Ignác, Erdély püspöke kérdéseire adott rövid válaszok voltak. Az egyházi hierarchia, valamint a hitképviselő szempontjából egyaránt lényeges, hogy nem a pápa volt a címzettjük, hanem a gyulafehérvári székhelyű egyházmegye főpapja. Ő azonban csak hat évvel később számolt be VI. Piusz pápának a csángó katolikusok szomorú helyzetéről, alapul véve Zöld Péter jelentéseit, s kérve, hogy a sorra megszűnő moldvai püspökségekhez tartozó közösségek csatoltassanak az erdélyi püspöki megyéhez. Kérése meghallgatásra talán igen, teljesítésre azonban nem talált. Noha az elemzés nem terjed ki arra, hogy Cseres az archetextus mekkora és milyen tárgyú – például a hitközösségre, az imanyelvre, a nyomorúságos élethelyzetre vonatkozó – részét emelte be az elbeszélésébe, az a szövegek egybevetése nélkül is helytálló vélekedésnek tartható, hogy a hangsúly nem a jelentésekben foglalt tények, események „hű rekonstrukciójára, hanem a történeti téma aktualizálására” esik (Iancu 2015, 98). Ezt támasztja alá Zöld Péter második levele is, amely az „elsőnél” huszonekét évvel későbbi keltezésű, s azt panaszolja fel, hogy „több esedékem hever Szentséged lábainál, mindnek tárgya: iktasson engem áldozatul ama távoli Dnyeszter-parti parókiába”, Európa legkeletibb plébániájára, Csöböröcsökre, ahol valaha – ahogy ezt az első levele tudatta – tizenkét napot szolgált, ám mert annyi időn át hiába esedezett, megsemmisíti kéréseit. Paratextuális elem, lábjegyzet tudatja, hogy a „szakitólevelet” nem küldte el (sem ő, sem a püspöke) a Szentatyának, a vatikáni levéltárban nincs nyoma, a delnei plébánia iratai között találták meg.

De halála előtt hat évvel valóban szakítólevelet írt Zöld Péter? Egy kurta mondat alapján minősíthető így is, ezt pedig az után írja le, hogy a madéfalvi tömegsírőről szólt, amelyet benőtt a fű, és ezzel összefüggésben a szegény nép nyomoráról, noha „pénzzel és terménnyel és vérrel egyaránt fizet a császárnak, aki már nem is királyunk, mert kalapot visel”. Még közbeiktat egy kérdést – „Honnan tudnám, mi a Szentséged véleménye erről?” –, de csak azért, hogy nyersen, tiszteltlenül, hitbuzgalmáról, egyházi küldetéséről mintegy megfélemlézve válaszolhassa: „Nem is érdekel”. Az pedig lehet szemrehányás és lehet szembesítés is, hogy miközben szóvá teszi, Csöbörcsökön „huszonkét esztendő óta nem járt magyarul beszélő pap”, zárójelben felszólítja a pápát: („Szentséges úr! Utánanézetni a vatikáni levéltárban!”). Utánanézetni, ha nem hinné el, hogy a Szent Kongregáció rendelkezéseire, melyek szerint a papok tanulják meg a nép nyelvét, „fittyet hánynak” (ehelyett, közli a lábjegyzet, a panasztevő „más, szerfölött durva kifejezést” használt). A helyzetkép: leányrablás, azaz fuzsitalás, a fiatalság oláh hiten kötött házasságai, a poros parókia, ahol egerek futkosnak, a harangok közül egy repedt hangú maradt – a kétségbeesés és tehetetlenség szélsőségeibe átcsapó hullámai a fogalmazásra is átterjednek, oxymoronban kifejezve: „a nyár is hideg”.

Az elkeseredés, a hiábavalóság tudata nagyon eltávolította a stílust – a nyelvi értelemben éppúgy, mint a viselkedését, a magatartását tekintve – az „első” levélétől. Ott „meghajtott térden állva” esedez, a szokásos záró, búcsúzó formula: „Szentséged lábai előtt hever legalázatosabb és legkisebb hűséges szolgája, Krisztus urunk nevében” – itt nincsenek köszönő vagy elköszönő szavak a pusztulás, a romlás pusztá tényeinak elősorolása végén. Pedig az íráshoz folyamodás oka igen hasonló: előbb, 1767-ben azt panaszolta, hogy Csöbörcsök városában a „népek” – nyilván a székelyekre s csángókra utalt – katolikus papot nem láttak tizenhét esztendeig, utóbb, 1789-ben pedig, hogy huszonkét éven keresztül. A reménytelenség hangolta számon kérővé a kifejezés módját, korábban pedig a remény színezte szinte derüssé, békét árasztóvá. Az életrealitás jeleiként tűntek fel a nyelvi fordulatok, a múltörző szólásmódok. Például a szülőtermesztésről való beszéd az egymásrautaltság belső szükségét, az „összevegyülekezünk” jó érzését is tanúsíthatja. „Kalákában megmetsződik, megfattyaztatik s megkapáltatik minden esztendőkbén, s szüret ideje elérkezhén, fürtönkint

puttonyba s taposókádba kerül – csak az hiányozhat belőle, melyet az égi tudatlan madarak elragadnak az ő csőrökkel” –, a poétikus leírás a termelés fontos szakaszára tér ki: „csántunk, csántunk vaj nyolc s tíz évekig hordókat, újakat”, a „romlott borokval” „megköpörödötteket” pedig „felgörgettük a gádon”. Ez a kedv komorodik el, amikor „májusi szellő járkált a síkságon”, komorodik el, mert Petrus Zöld hiába fordult feljebbvalójához, mondván, „Méltó Szentséged figyelmére ez a nép!”, közöny fogadta kéréseit.

Az *Őszi beszélgetés Klézsén* (alcím: néhai Petrás Ince parókiáján) riportere szintén egy szüret természeti képeire bízva érzelmi és gondolatai közvetítését, miután az 1980-as évek legelején tolmácsa, a felesége segítségével szóra bírta azt az öreg plébános-pátert, aki 1938-ban az eucharisztikus „nagygyűlésre” – azaz világtalálkozásra – Budapestre vezette a moldvai katolikusok zarándoklatát. A riportert – maga Cseres Tibor – megkérdezi, adott-e annak idején engedélyt a moldvai asszonyoknak, hogy „bizonyos Bartók Béla nevű férfiú buzdítására, falujokbeli dalokat dúdoljanak, s hogy viaszlemezre rögzítsék beszédüket és dúdolásukat”. A pap arcán a „kései bosszúság” sötétje mellett megjelenni látszik „némi mai félelem is”, s így tiltakozik, nem, nem, erről most hall először. Bartók nevét ismeri, mint ahogy Petrás Incéét is – az előbbi „a mi román zeneszerzőnk”, mondja, az utóbbit a parókia feljegyzéseiből „jól” ismeri, de nem tudja, hogy magyar volt s magyarul is prédikált. Ő viszont csak románul szokott, mert „államunk nyelve a román”. Hogy ennyi év során miért tartóztatta meg magát a magyar nyelvtől, erre nem kívánt válaszolni. Hogy az iskolában is csak románul folyik a tanítás, természetesnek tartja, szerinte a szülők maguk kérték, miután – nem tagadja, amit a riportert állít – két fegyveres milicista kíséretében végigjárta azokat a „megtévesztett híveket”, akik az ő templomi szentbeszédének megkezdése előtt átmenetek az iskolába, ahol a tanítók magyar prédikációt tartottak. Büszkén mondja, évtizedek óta a falu papja, nála jobban senki nem tudhatja, „mi teheti boldoggá ezt a népet”. Végül a szüretelő asszonyokról ejt szót, távoli katolikus faluból valók, ahol „káplánul” kezdte a lelkesi hivatást, s ahol „már csak hírből tudják, hogy eleik valaha magyarul is beszéltek”. Legvégül a kérdésre, milyen származású, röviden válaszol, lengyel, „tehát katolikus”, hozzátéve, ami magyarázkodás helyett inkább büszkélkedésnek hat: „Moldva ferences parókiái századok óta

a lengyel franciskánus rendtartományhoz tartoznak”: A riporter elcsöndesedik, helyette a méhek és darazsak zúgása hallatszik, ahogy a „tömény mustok hívására” szállnak a szobába. Ezek a szárnyas rovarok „a beszélgetőkkel alig törődtek, csak a kifelé igyekvők szédültek elnehezülten a tolmács magyarázatának örvényébe. Másokat meg az öreg plébános házsisipkáján elkenődött avas, óboros szagok csábítottak leszállásra”.

Avas szagok, szédült rovarok – az *Őszi beszélgetés Klézsén* velük aktualizál, mond ítéletet a homogenizáció és asszimiláció hétköznapi gyakorlata fölött – az elemző azonban tovább megy ennél, mondván, okunk van arra gondolni, hogy „(etnikai szempontokat előtérbe helyező) nemzet, valamint (az egyetemességre törekvő) egyház ütközőzónáján állunk akkor, amikor a moldvai magyarokról” beszélünk. Ugyanakkor szerinte egyik féltől – nemzet, egyház – „sem vitatható el, hogy jó szándék vezérli tetteit” (Iancu 2015, 100). A lengyelből lett román plébános példája bárcsak feledésbe merülne.

A *Foksányi szorossal*, illetve a rá való készülődéssel kapcsolatba hozható kisregény, a *Rokonkereső* az életműnek azok közé az alkotásai közé sorolható, amelyek a film iránt való érdeklődéséről tanúskodnak. Nádasy Lászlóval beszélgetve Cseres két csoportra osztotta a film-forgatókönyveit, noha ezt a fogalmat ritkán használta, inkább filmírásról vagy filmet írásról beszélt. Az egyik csoportba a megvalósult „filmjei” tartoznak, a *Hideg napok* előtti időkből egy rövid játékfilmje, az 1956-ban bemutatott, a háromszoros Kossuth-díjas Bán Frigyes rendezte *Zsebek és emberek* szerepel a listáján (megjegyzendő: a filmográfia íróként Timár Katót nevezi meg). 1957-ben egy Móricz-adaptáció, a Fehér Imre rendezte *Égi madár* következett, 1961-ben a *Pesti háztetők*, a regényt és a filmet, mondja, egyszerre írta, az utóbbit Kovács András rendezővel, akárcsak rá négy-öt évre a *Hideg napokat*. A filmgyár 1965-ig több forgatókönyvet és filmnovellát rendelt tőle, amelyeket mindig filmregénynek írt meg, mert számolt „a filmgyárban általában valószínű és szokásos elhullási aránnyal”. S hogy ha nem lesz belőle film, „legyen kiadható legalább könyvben”. Emlékei szerint négy vagy öt filmet írt, ami csak könyv alakban került nyilvánosságra. Ezek közül a legjobban az *Ember fia és farkasát* sajnálja. Ezt lehet, hogy „a rendezői szeszély vitte útfélre”, pedig 1956 őszét, „a történelmi szituációt őszintén”, és úgy véli, „tartós érvénnyel ábrázoló mű”, noha „ma már

nem ajánlanám, hogy film legyen belőle”, mondta 1975-ben. A következő írása, amelyen négy vagy öt rendező „kapott nagy kedvvel”, mégse lett belőle film, a *Búcsú nélkül*. Több-kevésbé hasonló sorsra jutott a második világháború végéről, a budai önkéntes ezrednek a – majd a *Parázna szobrokban* is felelevenített – harcairól szóló *Bizonytalan század*, az író szerint erről is „szeszélyek alapján s szerint” döntöttek.

Ilyen előzmények után kapta a feladatot, amit nem tudott nem elvállalni: Vámbéry Ármin, Reguly Antal és Kőrösi Csoma Sándor történetéből ötvözni egy olyan életrajzot, amely nemcsak hármukra, hanem általában is jellemző „a magyar keletkutatók sorsára és tragikumára” – így íródott a *Rokonkereső*. Ám ahogy megírta – meséli Nádasynek –, az senkinek sem tetszett a megrendelők közül, de neki nagyon kedves a történet, és a részletek „egyikét-másikat vívmánynak is” tekinti. A témából, úgy hiszi – és hitében csak osztozni lehet, vele együtt remélve, a forgatókönyv nincs „elveszve” –, mindenképpen színes, szép filmet készíthetnének, Üzbegisztánban, Turkméniában forgatva (Nádasy 1986, 462–465). És másutt, persze, törökországi, perzsiai (iráni) helyszíneken, felkeresve azokat a filmregény elbeszélője sorolta „félelmetes-gyönyörű városokat”, Khivát és Urgens, Bokharát és Szamarkandot, amelyek mind a „hatalmas, homokba ágyazott folyam”, az Oxus, vagyis az Amu-Darja partján épültek. A teremtett természet nem csupán az európai szemnek szokatlan, egzotikus látványával hat, hanem az utazó látomásai, káprázatai által a kozmosszal, a transzcendenssel való misztikus egység alanyaként is. A teremtett világ eme színes változatossága és metafizikai gazdagsága mellett lényeges hatástényező az épített természet, környezet varázslatos, rejtelmes, kalandra csábító volta is. A történelmi tájak és terek leírása a múlt hiteles bemutatásának, megjelenítésének épp olyan fontos epikai eleme, mint a szereplők tetteinek, a velük kapcsolatos eseményeknek az elbeszélése, történetbe ágyazása. A cselekmény ideje nem esik ugyan egybe a *Foksányi szoroséval* – vagy két évtizeddel korábban kezdődik –, ám a nyelvtanító s a bej hölgyei (fog)orvoslásában fáradhatatlan Vámbéry ott is megemléttetik. S utalásokban fel-felidéződik a korszak Magyarországá, mindenekelőtt az emigráns magyarokat foglalkoztatják a haza ügyei. Ilyenek állják útját mindjárt a perzsa határon, ahol a hasiskutató (és -szívó) tisztról kiderül, hogy magyar, Laci a neve, s hogy enyedi diák volt, aki megöleli, mondván, „Te nem vagy magyar...

te székely vagy”, mire a Resid névre hallgató Vámbéry kiigazítja: „Székely és magyar az egy”. Laci és tisztvárosa, Jenő, aki tehát szintén magyar, faggatóznak, mi újság otthon, megölték-e a királyt, azt a Ferenc Józsefet, vagy még ott él „az a gyilkos”, és mit csinál Kossuth mostanában, akkor látták utoljára, amikor Isztambulban hajóra szállt, meg is könnyezték. Reményük: összefog Garibaldival. A határon egy orvos minden erővel igyekszik lebeszélni Residet, hogy útnak induljon Ázsiába, mert „legfeljebb a halálhíre” térhet majd vissza. „A khivai kán szemében a fehér, az kém. A bokharai emír előbb megkínossa, kifaggatja, s csak aztán nyakaztatja a foglyait. A szamarkandi.. (...) Az szadista.” Képeket raknak elé, elrettentésül, rajtuk rablók állnak testektől elválasztott fejekkel, s láthatók a kivégzés mozzanatai, nyakon a kés, kézben a lemetszett fej. A *Rokonkereső* ezen a ponton a cselekmény menetét mint egy mesei hős próbatételeinek sorát jelenti be. Segítője is van, a szintén hadzi, azaz a Mekkába zarándokolt Bilál, aki mindvégig kitart mellette – és van az alkalmi ellenségei, besúgók, rablók, rendőrök, fegyveres lovasok mellett főellensége is, a jurta faluban megismert Hüszsein, egy rablott asszony, Hajdgul férje. A kalandok sorából nem hiányozhatnak a szerelmiek sem, a harminc éves karakalpak nő fiával, Temirrel menekülne a rabságból, és Residben segítségre lelne. Vadromantikus fordulatok következnek: asszonyi-női zsarolással eléri, hogy hármában felkeressék szülőfaluját, benne azt a nagy halmot, ahol elföldelték a Hüszsein leszúrta férjét, ássák ki (az alfejezet címe: Hullaásás), és tegyék koporsóba (a végtisztességtevés szándéka vezeti a *Foksányi szoros* Domahidijét is). Azt is akarja, hogy – az egyébként lopott – koporsót magukkal vihessék, amerre mennek. Nem viszik végül, Hajdgul tiszteletben tartja népe törvényét, hogy a testnek ott kell nyugodnia, ahol a világra jött, a világát élte. „Ne vidd magaddal csontjait, ne hozd napvilágra csontjait”, s a dárdacsonkot, amit a hasán fekvő eltemetett első férje hátából húztak ki, a koporsóba dobva búcsúzik: „Mert a holttesthez annyi köze van az élőnek, mint a repülő madárnak a földre ejtett árnyékához”. E szertartás sem hozza el azonban a kiengesztelődést – Hüszsein végül megunva asszonya makacsságát, dühében és tehetetlenségében arra szánja el magát, hogy nyilvánosan árverésre bocsátja. S túl is adna rajta, ha a licitálók között nem tűnne fel a legnagyobb ajánlattal Resid, aki mégsem lehet nyertes, mert a gyilkos férfi hirtelen egy köpenyt

vet a félmeztelenre vetköztetve szemlére bocsátott Hajdguhra, s elfut vele. A magánélet fordulataihoz tartozna, ha Resid teljesítené társa, Bilál kívánságát, s unokái atyja lenne, azaz feleségül venné a lányát. Azzal válnak el egymástól, hogy az após-jelölt a gyermekét négy évig megőrzi neki – s vele magának a reményt.

A rokonkeresésnek ezeken az útjain leginkább rokon lelkekre lelt a szunnita dervisnek öltözött Resid, akit (Vámbéry életrajzából tudható) nyelvtanár kora óta hívtak így, mert a gazdája nem tudta kimondani, hogy „Vámbéry”, ezért a derék, becsületes jelentésű Rasid nevet adta neki, s ő úti okmányaiában is ezt szerepeltette (az Effendivel kiegészítve). A próbákat fényesen kiállta, okossága, szellemessége, nyelvtudása és talpraesettsége oly annyira meggyőzte mind a kánt, mind az emírt, hogy a kémkedés gyanúját elhárítva a feje felől, még ajándékokkal is halmozták el. Minden kaland s megpróbáltatás végső soron elkerülhetetlen volt küldetése teljesítéséhez, a magyarok ázsiai nyomainak kereséséhez és megtalálásához. És az eredmény? Kinek számolhat be róla itthon az akadémián? Képzetele megsokszorozza azokat, akiknek számot adhatna, de mindegyiküknek, Eötvös Józsefnek vagy Szalay Lászlónak vagy Arany Jánosnak is ugyanazt állíthatná: „Igazából még semmi nyomot nem találtam. Csak a hasonlóságok! A szavak hasonlósága? És az elképzelt régi táplálkozás hasonlósága. Meg a sátraké. Jurta. Jurta. (...) A belső tavak és a sivatagok terein, mióta mi magyarok eljöttünk onnan, a mohamedanizmus, röviden iszlám, csaknem minden régi nyomot, szokást, írást, ábrázolást elsodort, elsöpört, megsemmisített. Ezért volt, lett volna igaza Csoma Sándornak, hogy a buddhisták szférájában kereste a maradékot. Az írott nyomokat.” Valóságos élmények és álmok képei csúsznak egymásba a záró jelenetben, a hazafelé tartó dunai hajón, ahol Resid „feltisztult szeme” táblákat lát, Újvidék és Bezdán feliratokkal például – kell-e mondani, mire célozva e helynevekkel? Mielőtt a sajátjáról egy bemutatkozni akaró útitársnak azt mondja, nem fontos, „a név semmi. Csak a nép...” És ez visszhangzik: „Csak a nép, csak a nép, az ősök erejében és ivadékaik reményében bizakodó nép...” Vámbéry Ármin útjának ez a legfontosabb tanulsága és tanítása – így róla is állítható, amit Kodolányi János regényének, a *Julianus barát*nak a főhőséről fogalmazott meg egy elemző, hogy ugyanis tulajdonképpen kicsit Don Quijote-i hős, akár utódai, Kőrösi Csoma és Reguly voltak, akik a föltételezett őshaza

helyén már csak szétfosló emlékekre leltek. Cseres regénye azonban kerüli az aktuálpolitikát, s nem vonultat fel olyan alakokat, mint a Kodolányi például Gerhardust, a német szerzetest, aki szerint a magyarok adtak Európának két szentet, s aztán úgylis elpusztulnak, a németeké lesz a jövő.

Ami a Nádasy-interjúban említett „vívmányokat” illeti, azokat a szerző szinte bizonyosan nem a mű szerkezeti felépítésére vagy egységes átformáltságára értette. A *Rokonkereső* ugyanis minden indok nélkül vált át a drámai formáról az epikaira. A szereplők nevének kiemelésével és az általuk mondottak idézésével indul, közbe-közbe iktatva, ugyancsak, mint a színdarabokban, a helyszínre vonatkozó ismereteket, utasításokat, majd egyszer csak megszűnik ez a forma, és az alakok egy elbeszélte történetben találják magukat. Vívmányként gondolhatott azonban a különböző valóságsíkoknak a képzeletbeliekkel történő, az ok-okozatiság elvét mellőző cserélésére, a tényszerű és kitalált esetek hasonló szerepbe állítására, a nézőpontoknak nemcsak a változtatására, hanem olykor az azonosíthatatlanná tételére is. A később elfogadottá, sőt divatossá lett poétikai szakszavakkal jelölve a különbséget vagy elmozdulást: a metonimikus történetalakítás mellett szinte egyenrangúként jelenik meg a metaforikus. Amit, persze, lehet a mesei elemekkel, illetve a meséléssel is indokolni. Az elbeszélés módjára, mikéntjére utaló, a metatextualitás körébe vonható betéteket viszont nem. Ezek például a látószögre vonatkoznak – „ha felröppennünk, madár módra, a színes látvány még szebb lesz” –, vagy az elbeszélői önkényre a hős megszólalásával kapcsolatban: „És azért nem adom szájába a szót, mert kábulatában csak látomásokra képes, és ezek múltjára és jövőjére jellemzőbbek, mintha okoskodni engedném, vagy akár magam okoskodnék helyette.” A valóságosság megteremtésének realista kívánalmát azonban akkor hártítja legmesszebbre magától, amikor a hőseit beszélteti, nem az ironizálásnak azzal a szándékával, mint ama próbálkozások szóba hozásakor, miszerint a „mi nyelvünk a teremtés nyelve”. A határőrök természetesen módon emlegethetik a radai rossebet, ám az elbeszélő azzal már felrúgja, jókedvében, a nyelvi hitelesítés formaelvét, ha Hüsszein barátját és környezetét is így beszélteti: „híttam”, „az anyja jó istenit”, „Híjta a rossznyavalya” vagy „mihánst tehetem”. Hasonló példa, amikor Khivában egy rendőrtiszt nyakon fogva Residet ezekkel a szavakkal vezeti a kán elé: „Az

angyalát! Ippeg máma felejtettem otthon a torokmetsző késemet, meg a nyúzóbicsakomat”. A fenyegetés itt játék, s talán az epikai elemek egymáshoz igazításával felszabadultan kísérletező filmregény maga is az.

BIBLIOGRÁFIA

- Alexa Károly: Színvallásra szorított történelem. *Kortárs*, 1985/10.
 Bodnár György: A dal hatalma (Siratóénekek). *Jelenkor*, 1975/4.
 Bodnár György: Kettős időben (Foksányi szoros). *Új Írás*, 1985/2.
 Bertha Bulcsu: A kamera előtt. In Cseres Tibor: *Perbeszédék és párbeszédék*. Budapest, 1986, Szépirodalmi Könyvkiadó.
 Borsi-Kálmán Béla: A Foksányi-szorosban minden csendes. *Tiszatáj*, 1986/6.
 Eszéki Erzsébet: Story vagy history. In Cseres Tibor: *Perbeszédék és párbeszédék*. Budapest, 1986, Szépirodalmi Könyvkiadó.
 Cseres Tibor: *Foksányi szoros*.
 Iancu Laura: Keleti aknák (Zöld Péter levelei a pápához, Foksányi szoros, Őszi beszélgetés Klézsén). *Kortárs*, 2015/11.
 Láng Gusztáv: Meghalt-e a romantika? *Életünk*, 1987/6. In uő: *Látványok és szövegek*. Miskolc, 2006, Felsőmagyarország.
 Nádasy László: Mit jelent Önnek a film? Filmkultúra, 1975/6 In Cseres Tibor: *Perbeszédék és párbeszédék*. Budapest, 1986, Szépirodalmi Könyvkiadó.
 Olasz Sándor: Foksányi szoros. *Alföld*, 1985/11.
 Pomogáts Béla: A történelmi regénytől az esszéregényig. *Magyar Hírlap*, 1985. jún. 1.

Napfogyatkozás, 2021
 (150 x 170 cm, olaj, lenvászon)

A KÖTELESSÉG:
SZENTBENEDEKET VISSZASZEREZNI,
FELÚJÍTANI ÉS MAGYAR CÉLRA HASZNÁLNI

– Oláh-Gál Elvira beszélgetése Géher Ferencsel,
a Kornis család leszármazottjával –

„...leírok neked egy történetet, egyedül vagyok az élők között, aki még ismeri.” Ezt a mondatot néhai gróf Kornis Gabriella írta le 2002-ben arra a felkérésre, amit a kolozsvári Korunk folyóirat szerkesztősége intézett a történelmi családok képviselőihez. Kovács Kiss Gyöngy¹ szerkesztőként a felkérésre küldött íráshoz, ami Az Anjou-kárpit története címet viselte, a levelet is mellékelte, így téve teljessé a különös családtörténeti visszaemlékezést.

„A Kornisok ősi Abaúj megyei család, amelyet a Kalandai és a Thabajdi családokból eredeztetnek a történészek. 1221-ben a falujukról – Göncruszkáról – ruszkaiaknak is nevezik őket. Vagyonos embereknek számítanak, s egyes családtagok magas hivatalokat viselnek. Vallásos emberek hírében állnak, s birtokaik szélein kis kegyhelyeket, kápolnákat építenek. Birtokokat szereznek a Fejér megyei Tabajdon is, egyik fiuk a Cornelius nevet viseli, innen ered a Kornis név.”² Így kezdődik a családtörténet, amelynek későbbi száalai Erdélybe – előbb Székelyföldre a Homoród-mentére, majd Belső-Erdélybe, Radnótra és Szentbenedekre vezetnek. A jószerencse addig volt mellettük, ameddig a családnak sikerült megőriznie a Nagy Lajos korabeli Anjou-kárpitot, amely sokszor eltűnt a történelem folyamán, de ahányszor újra előbukkant, újabb szerencsés fordulat következett be az igencsak sokat próbált család történetében, ahol nemzedékről nemzedékre annyi szerencsétlenség, kivégzés, kegyvesztés történt. Legutóbb 1941-ben tűnt el, ezúttal meglehetősen hosszú időre. Aztán újra előkerült. „Talán húsz éve annak, hogy hírt adott magáról, oly hosszú távollét után az Anjou-kárpit. Egy restaurátor-műhelyben láttam meg a vörös bársony kárpitot, közepén a

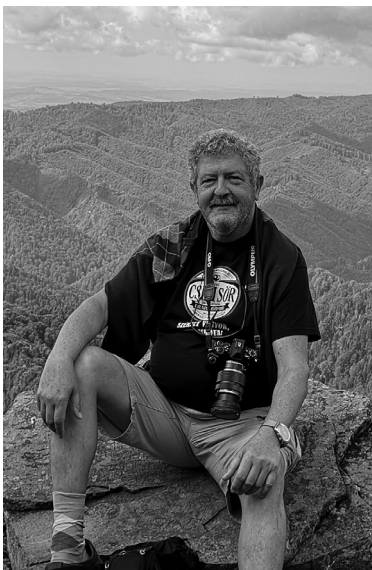
-
- 1 Kovács Kiss Gyöngy történész, az MTA köztestületi tagja, 1988-tól a *Korunk* című folyóirat rovatvezető szerkesztője, 1995–2008 között szerkesztőségi főtáskára, 2008-tól főszerkesztő-helyettese, 2013-tól főszerkesztője, 1999-től az *Erdélyi Múzeum* felelős szerkesztője.
 - 2 Gróf Kornis Gabriella: Az Anjou-kárpit. *Korunk*, 3. folyam (2002. december) XIII/12. 7–12. p.

koporsójából – még csak fél lábbal – kilépő, feltámadt Krisztust. Itt volt végig Magyarországon, csak nem tudtam róla, s keresését régen abbahagytam már. Álltam előtte sokáig... majd újra szem elől tévesztettem hosszú évekre.” Kornis Gabriella, aki mindezt elmondta, 2014-ben hunyt el. A különös történetet Budapesten élő fia, Géher Ferenc meséli tovább.

– *Hol található most az Anjou-kárpit?*

– Az Anjou-kárpit hála Istennek jó helyen van. Száz év óta először látható kiállításon, mégpedig az Esztergomi Főszékesegyházi Kincstárban. Az ország egyik legértékesebb textíliája, mert a XIV. századból nem nagyon maradtak meg ilyen emlékek. A kárpit tulajdonképpen egy vörös bársony, antependiumnak nevezett oltárterítő, amelyre selyemmel, arannyal és ezüsttel a sírból kilépő Krisztus alakját hímezték³. Humoros történet is kapcsolódik hozzá. Édesanyám mesélte, hogy amikor gyermekek voltak, ki volt téve Szentbenedeken; mivel csak egyik lába látszik, amikor kilép a sírből, azt mondták, biztos most száll ki a fürdőkádból. Szóval gyerekként így élt benne a családtörténet egyik meghatározó tárgya. Ma már sejtjük, hogy talán nagyapám második felesége menekítette ki a '40-es években Magyarországra, hogy biztonságban legyen. Azt nem tudom, hogy volt-e családi megegyezés az eladás körül, de az biztos, hogy jó helyre került ez a különleges, értékes műtárgy.

– *A család erdélyi történetének fontos fejezete a homoródi (homoród-szentpáli) birtokszerzés az erdélyi fejedelemség korában, amikor a Kornisok jelentős tisztségeket is betöltöttek. „1626-ban kihalnak a homoródiak – írja Kornis Gabriella –, s minden vagyonukat a ruszakaiak öröklik, a kárpittal együtt. Zsigmond gondos őrizet alatt tartja papmezei várában. A hagyó-*

Géher Ferenc az Istenszékén

3 Antependium (latin): előfüggöny, az oltár törzsét takaró lepel, oltárelő.

mány szerint mindkét család mély vallásossága mögött a kárpit és annak birtoklása állt. Talán egy erdélyi család sincs, ahol annyi szerencsétlenség – kivégzések sorozata – érte volna mindkét ág tagjait, mint a Kornis családot, s mindenkor úgy vélték: akkor érik őket megpróbáltatások, mikor éppen nem ők birtokolják az oly féltve őrzött kárpitot.” Hogyan élt a családban ez a történet?

- Sok legenda van körülötte. Nemrég halt meg Várallyai Csocsán Jenő professzor barátom, aki az Oxfordi Egyetemen tanított harmincöt évet, és a Magyar Szent Koronát kutatta: az ő információi szerint a kárpitot még Gönczruszkan⁴ kapták a Kornisok, és mindenképpen pálos kapcsolatot feltételez a dolog kapcsán. Ugyanis a pálos rend veszély idején a nagyobb értékeit olyan helyeken, kastélyokban helyezte el, olyan családokra bízta, ahol megőrzik, ahol biztonságban lesznek. Így juthatott a kárpit – talán egy megszűnt pálos kolostorból⁵ – az egyik Kornis-ösömhöz, hogy vigyázzon rá, mert nagyon értékes, feltehetően egy olyan alkalommal, amikor a szerzeteseknek menekülniük kellett. Szentbenedekre a XVII. században került a család, mégpedig házassággal. Ezt megelőzően Báthori István fejedelem 1573-ban Keresztúry Kristóf kamarásnak, kővári várkapitánynak adományozta a települést. Akkor már állt itt egy nemesi udvarház, amely egy régi bencés kolostor alapjaira épült. Keresztúry nevéhez fűződik a reneszánsz stílusú várkastély építése. Az egyik Keresztúry-lányt, Katát Kornis Boldizsár vette feleségül, így került 1600-ban a szentbenedeki várkastély a Kornis család birtokába.⁶ Érdekesség az is, hogy a

4 Település Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Gönci járásban.

5 A pálos rend magyar alapítású szerzetesrend, amelynek létrehozását Özséb esztergomi kanonok kérésére IV. Orbán pápa engedélyezte 1250 körül. A pálosok a török hódoltság koráig terjeszkedtek, gyarapodtak, azonban a XVI. század második felében elveszítették kolostoraik jelentős részét, II. József császár 1782-ben kelt rendelete alapján pedig magát a rendet is felszámolták. A szerzetesrend a 20. században Lengyelországban kapott új erőre, és a rendszerváltás után Magyarországon is újjászületett. A gönci Szent Katalin kolostortól a pálosok a XVI. században, szűkös anyagi helyzetük miatt váltak meg. Vö. T. Orgona Angelika: *A gönczruszakai Kornisok. Két generáció túlélési stratégiái az erdélyi elitben (1546 k. – 1648)*. Doktori disszertáció (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar), Budapest, 2007.

6 „Szentbenedek neve már a 14. századi forrásainkban feltűnik. Középkori múltjának egyetlen többé-kevésbé teljes emléke a kápolna. Nagyon csinosan, kedvesen tagolt épület, melynek különösen nyolcszögű tornya érdekes. A kápolna egészének magasba törő árnyai és karcsú részletformái a késői gótikára vallanak. Tornyán a Báthori-cimer ékeskedik. Belseje erősen át van alakítva, anélkül azonban, hogy

Keresztúry család címerében ugyanolyan unikornis volt, mint a Kornisoknál. Minden századból vannak emlékek arról, hogy hogyan építették, szépítették, javították a kastélyt, illetve kastélyokat.

– Az 1720-as dátum ma is látszik a kaputornyon.

– Ez azért fontos, mert a család két gubernátort, főkormányzót is adott Erdélynek – Kornis Zsigmondot⁷ és Jánost⁸. Zsigmond kapott grófságot, és abban az időben Erdély és a szentbenedeki uradalom is virágzott.⁹ Renováltatja a kastélyt és kaputornyot építtet hozzá. Az évszám valóban látszik még ma is.

– A 19. század ismét a megpróbáltatások évszázada volt? „A Kornis család férfitagjai egyre fogytak – idézem ismét édesanyja emlékeit –, 1848-ra már csak Görgey szárnysegéde maradt.” De itt van egy dátum – 1886 –, amikor ismét csak nagy felújítások zajlanak Szentbenedeken.

csúcshívés jellegét elvesztette volna. Oltára mögött egy embernagyságot meghaladó feszület vonja magára a figyelmet. A durván faragott és elnagyoltan befestett alkotás távolról sem érdektelen. Ha figyelmesen megnézzük, egyszerűen felismerjük benne a kolozsvári ferencendi templom Kornis-keresztjének vidéki zamatú, de meglehetősen hű másolatát. Tudjuk, hogy ez az utóbbi időben nagy feltűnést keltett remekmű a 18. század elején került Szentbenedekről a kolozsvári ferencesek templomának Kornis-kápolnájába. Helyére pótlásul ezt a másolatát faragták meg. (Entz Géza: A szentbenedeki Kornis-kastély. *Ellenzék*, 1942. március 18.)

7 Kornis Zsigmond (1677–1731): a Rákóczi-szabadságharc alatt Habsburg-párti; 1712-ben III. Károly császártól testvérével, Istvánnal együtt örökös grófságot kap; 1713-tól 1731-ig az Erdélyi Főkormányzók gubernátora. Fontos szerepet játszott abban, hogy az erdélyi rendek elfogadták a Pragmatica Sanctiót. Tevékeny részt vállalt Erdély rekatolizációjában. Az ő közreműködésének köszönhető, hogy a ferencesek templomot kaptak Kolozsváron, Medgyesen és Nagyszébenben. Végrendeletének megfelelően a kolozsvári ferences templomban temették el.

8 Kornis János (1781–1840, Kolozsvár): 1822-ben udvari tanácsos, 1827-ben erdélyi főkormányzók belső titkos tanácsosi címet kapott. 1837-ben Erdély választott gubernátora. Ezt a tisztséget haláláig viseli.

9 „A boltozatos szobákban még sok helyt kivillannak a régi falfestés maradványai. Sajnos már nagyon pusztulnak. Az emeleti kápolna oltárának Mária-képe, valamint a vár bejáratú bástyájának belső oldalán elhelyezett Mária-dombormű ismét Kolozsvár felé utal. Mindkettő másolata annak a csodatevő Máriának, melyet állítólag egy Lukács nevű iklódi festő készített a 17. század végén. Ezt a könnyező Máriát vitette Kornis Zsigmond Szentbenedekre, majd a 18. század elején innen került a kolozsvári jezsuiták, ma piaristák templomának főoltárára. Az 1800 körül faragott dombormű felirata világosan utal a csodatevő Madonnára. Latin szövege magyarul így hangzik: »A kolozsvári könnyező Szűz Máriának hű ábrázolása.«” Entz: i. m.

- Kornis Viktor¹⁰ volt az utóbbi századok leggazdagabb tagja, ő vezette legjobban az uradalmat, nem nősült meg, utód nem maradt utána. Olyan hatalmas építkezést, modernizálást hajtott végre, ami abban az időben is ritkaságszámba ment. Az öreg kastélyban a falakban kürtők voltak, amiket az alagsorból fűtöttek. Viktor inkább somkeréki kastélyában élt, a szentbenedeki épületeket selyemhernyó-tenyésztésre használta. Külföldi szakemberekkel ültetett eperfákat, a selymet külföldön értékesítették; így gyarapította a vagyonát. 1905-ben Szentbenedeken halt meg. Mivel nőtlen volt, mindenét Károly III. tízéves fiára, Károly IV-re hagyta. Ő volt az én nagyapám. Viktor halála után viszont dédapám, Károly III.¹¹ gyámja lett saját kiskorú fiának és Szentbenedekre költözött, ahol nagyszabású munkálatokba kezdett: átalakította a szomszédos magtárat, és abból lett az új kastély. Több évi munkával a kastélyt is modernizálta: vízvezetéket szereltetett, az olasz Lenarduzzi céggel villanyerőművet építtetett, bevezettette a villanyvilágítást. Neki köszönhetően vízierőmű létesült a Szamoson is, és 1910-ben beindította a közvilágítást Désen, Désaknán, Szamosújváron és a környező településeken. 1915-ben a gróf Kornis család megvásárolta a jád völgyi és a vaskohvidéki bauxitbányákat; létrehozta a Magyar Bauxit Társulást, majd 1917-ben megalapította az Alumíniumérc Bánya és Ipar Rt.-t (Aluérc), amely a bauxit feldolgozásával és alumíniumgyártással foglalkozott. Emellett iskolát és tanítói lakást

-
- 10 „A szentbenedeki kastélyt utóljára Kornis Viktor gróf állította helyre 1886-ban, akkor nyerte végleges alakját. A zárt, határozott formák, az épület tömbszerűsége, a remek balluszteres lépcsőház, az ajtók és ablakok keretei az 1700-as évek elején már Magyarországon is uralkodó barokk stílusnak alig mutatják valami nyomát. A 16. századi építkezés alapjellegét a Kornis Zsigmond-féle átalakítás sem változtatja meg. Ezáltal a szentbenedeki kastély a sajátos erdélyi renaissance hosszú virágzásának egyik legjelentősebb emléke maradt. Benne is beszédes bizonyítékát látjuk a magyar ízlés tiszta formákat kedvelő, áttekinthetőségre törekvő alaptulajdonságának. Éppen ebben a tényben rejlik a renaissance stílus mély meggyökerezettségének és izzig-vérig magyarra válásának titka.” Entz: i. m.
- 11 Kornis Károly III. (1869, Nagyvárad – 1918, Szentbenedek) Kornis Károly II. és Markovits Jozefa fia. Iskoláit a nagyváradi premonstreieknél, majd a bécsi Theresiánumban végzi. Komlóskeresztesi báró Fejérváry Géza tábornagy, későbbi miniszterelnök Irma nevű leányát veszi feleségül. 1894-ben eladja apjától örökölt szerepi (Bihar megye) birtokát, és a Vas megyei Harasztifaluban gr. Széchenyi Viktor birtokát veszi meg. A birtokon lévő kastélyt átépíti, családjával itt telepszik meg. Részt vesz az első világháborúban. Harctéri sebesüléseiből nem gyógyul fel, 1918-ban Szentbenedeken hal meg. (Kornis Gabriella: *Elődök és utódok. Erdélyi főnemesek a 20. században*. Budapest, 2002, Unikornis Kiadó, 230–234. p.)

épített Szentbenedeken, a fiatal házásoknak telket osztott, segítette őket, hogy házat építhessenek. Még magyar családokat is telepített a birtokára Vas megyéből, 32 családot.

– *Elérkeztünk a 20. századhoz, a kárpit pedig ismét Szentbenedeken van. A már idézett írásból tudjuk, hogy az impériumváltás után rövid ideig egy bankban helyezték el, majd 1925-től ismét Szentbenedeken találjuk. A nagyapáról meséljen!*

– Nagyapám, Kornis Károly (IV.) 1894-ben született Szentbenedeken.¹² Ő nagyon jó viszonyban volt gróf Majláth Gusztáv Károly katolikus püspökkel, és van egy (talán kettő) fényképem arról, hogy még a '20-as években, mikor egy hatalmas, gyönyörű Steyr Cabriolet autóval hordozta Majláthot egy bérmakörúton, nagy tömeg üdvözlöi a püspököt. A Kornis család mindig nagy támogatója volt az egyháznak. Désen nem voltak ferencesek; Kornis Zsigmond gubernátor a városban található birtokának egy részét ajánlotta fel a szerzetesrendnek, hogy ott megtelepedjenek. A mai ferencesek ezt nagyon jól tudják, és jó barátságban is vagyok velük. A Kornisok római katolikusok, nagyanyám viszont reformátusnak született – a Bethlenek reformátusok voltak. Nagy botrány volt, amikor nagyapám megkérte református nagyanyámat. Édesanyám 1921-ben, nagybátyám 1920-ban született.¹³ Nagyanyám 1924-ben meghalt.

12 Kornis Károly IV. (1894, Szerep – 1955, Dés) 1904-ben megörökölte távoli agglégény rokona, Kornis Viktor szentbenedeki birtokait és a család ősi kastélyát. Elemi iskoláit magánúton végezte, középiskolába pedig Désen, majd a kolozsvári piaristáknál járt. Érettségi után Halléban és Lipcsében folytatta egyetemi tanulmányait. Apja halála, a gyász és világháború utáni állapotok megakadályozták bécsi zenetanulmányainak folytatásában. Játszott hegedűn, harmoniumon, cimbalmon – az utóbbi hangszereken művészi színvonalon –, és a harmincas években szaxofonozott is. Szívesen és sokat énekelt operaáriákat. 1919-ben feleségül vette bethleni gr. Bethlen Bálint és uzoni gr. Beldi Berta kisebbik leányát, Bertát. Két gyermekük született, Károly V. 1920-ban és Gabriella 1921-ben. (Kornis Gabriella: i. m. 234. p.)

13 Kornis Károly (V.) Szentbenedeken született 1920-ban, és 1999-ben halt meg Bécsben. Középiskoláit a Kolozsvári Piarista Gimnáziumban végezte, majd Párizsba a Sorbonne jogi karára került, diplomatának készült. A háborús idők miatt a kolozsvári közgazdasági egyetemre iratkozott be. Behívót kapott a marosvásárhelyi tűzérkekhez, bár egyetemista volt. 1945-ben szovjet fogságba esett, 1949-ben került vissza Budapestre. Apja üzente; nem tanácsos hazamennie. Megnősült, felesége kisjeszeni és megyefalvi Jeszenszky Júlia. 1951 szeptemberében kitelepítették a Szolnok megyei tanyavilágba. Első gyermekük, Zsigmond csak néhány hetet élt. Halálával a Szentbenedeken élt Kornis család fiú utód nélkül maradt. (Kornis: i. m. 247. p.)

Erre a szomorú történetre ki kell térnem bővebben is. Egy sajnálatos baleset nyomán nagyapám lábába fúródott egy puskagolyó. Két verzió is élt erről a családban: az egyik szerint véletlenül lőtte lábom magát, a másik szerint valaki más lőtte meg (mivel messze földön híres vadász volt, ezért az első verzió nem tűnik túl életszerűnek). A seb elmérgesedett, nagyapámat bevitték Kolozsvárra és amputálták a lábát – ekkor 29 éves volt. Téli idején, szekéren vitték Kolozsvárig, és nagyanyám ment vele. Úgy megfázott útközben, hogy tüdőgyulladást kapott. Mesélték, hogy miközben nagyapám műtete tartott, a szomszédos kórteremben meghalt a huszonnégy éves felesége. Édesanyám így nem is ismerte az édesanyját, hiszen mindössze hároméves volt, amikor elveszítette.

A 20. század elején a család már nem tudta viselni az öreg – azaz a reneszánsz – kastély költségeit, különösen hogy a kastély 65 szobájához mindössze négyen voltak. Ezt amolyan múzeumnak tartották, és ők átköltöztek az ún. új kastélyba, amely egy korszerű, az akkori időknek megfelelő komforttal ellátott 20 szobás, 1000 m²-es klasszicista épület volt. Az öreg kastélyt már nem lakták a két világháború között, de még 1945 után is lakható volt, mert a háború nem pusztította el. Szomorú története, az értelmetlen pusztítás a kommunizmusban kezdődött. Az 1920-as évektől az új kastélyban lakott még nagyapám, Kornis Károly IV. és felesége, gróf Bethlen Berta (később pedig második felesége, Békássy Éva) és gyerekeik – Károly és Gabriella is. Az államosítás után az új kastélyt az 1970-es évekig iskolának használták. Az épület szándékos rombolása a mai napig tart.

Kornis Károly nagyapámat ornitológusként¹⁴ is számon tartották, írt is számos tanulmányt Erdély madárvilágáról. Sokat vadászott

14 Károly évenként tett egy-egy vadász körutat a román Dobrudzsába, ritka madárfajtákat gyűjtve ornitológiai múzeuma számára, melyet szentbenedeki kastélya terjedelmes középső részében helyezett el. Gyűjteménye a legnagyobb magángyűjtemény volt Európában, értékesek voltak több ornitológiai szaklapban megjelent cikkei is, falakat borítottak be vonulási táblázatai és akvarellel, hajszálvékony ecsettel festett, húsz évig tartó munkája, az *Erdély madárvilága*. Károly nagyvadra is vadászott, trófeái termeket, lépcsőházakat borítottak be, Máramarosban lőtt barnamedveje aranyérmes lett az 1936-os berlini világkiállításon. (Kornis: Az Anjou-kárpit.)

Dobrudzsában, ritka madárfajok díszítették a kastélyt.¹⁵ Amikor 1945-ben kifosztották a kastélyt, 9000 könyvet számláló könyvtárát, ritka rovar- és madárgyűjteményét, ásványgyűjteményét is kidobták; az említett gyűjtemények egy része a Szamosba került.

Nagyapám ott maradt az otthonában, bár látta, hogy mi történik, arra azonban bizonyára nem gondolt, hogy úgy dobják ki a kastélyból, faláb nélkül, hogy legurul a lépcsőn (hiszen fél lábát amputálták). Az alkalmazottak azonban bevitték Désre, és ott Molyos Júlia, aki még a háború előtti időkben a kastélyban volt szakácsnő, befogadta. Hálából 1945-től '55-ig ápolta, ellátta, télen szánkón vonszolta, fizetsége pedig nagyapám csekélyke nyugdíja volt. A kastélyok pedig ebek harmincadjára jutottak. Nagyapám trófeái és madarai iránt Európa állatorvosi egyetemei és természettudományi múzeumai érdeklődtek. Ezek mind Erdélyből származtak, nem Afrikában vagy távoli országokban lőtte őket. Amikor a kastélyokat kifosztották, akkor ezeket is kidobták az udvarra. Akkor még ezeket nagyapám arzénal preparálta; mivel jött a tél, az arzén a hóval együtt kiolvadt, és a következő évben a kastélyparkban legeltető parasztnak tehene megdöglött. Nagyapámat emiatt azonnal bebörtönözték, hogy szándékosan megmérgezte őket. A könyveket szintén kidobták: részben felgyújtották, részben a Szamosba dobták őket. A családi levéltárát még nem sikerült megnézni; emellett az ősök képei – nagyméretű festmények –, amelyeket elkoboztak, talán megvannak Kolozsváron. A család történetéről dédapám megbízásából dr. Veress Endre történész könyvet írt¹⁶ – egy kötete készül el, sajnos –, a családi levéltárát pedig az Erdélyi Múzeum Egyesületnél helyezte el. Édesanyám úgy tudta, hogy a Bánffy palota pincéjében őrizték. Jakó Zsigmond történész jó barátságban volt

15 A szentbenedeki Kornis kastélyt és akkori tulajdonosának gyűjteményét Entz Géza művészettörténész írja le az *Ellenzék* 1942. márciusi számában: „Az alsó emelet jó részét mai tulajdonosának, Kornis Károly grófnak szakszerűen elrendezett, kiváló madárgyűjteménye tölti meg. Dél-Dobrudzsa mocsarainak madárvilága színes változatosságban tárul az érdeklődő elé. Az egész gyűjteménynek ez a része a legértékesebb. Ezt egészíti ki Erdély szárnyasainak válogatott sorozata.”

16 Dr. Veress Endre: *A Göncz-ruszkai gróf Kornis-család anyakönyve (1446–1917)*. Budapest, 1917, Stephaneum. „Ebben a könyvben megtaláljátok valamennyi Kornis-ivadék hiteles családtörténeti adatait és használata azt a kedves illúziót kelti, mintha az anyakönyvet valamelyik ősünk kezdte volna írni ezelőtt négy századdal s mai napig folytatták volna családunkban” – írja gróf Kornis Károly gyermekeihez intézett soraiiban, a könyv előszavában, mellyel családja múltjának kívánt adózni ezüstlakodalma alkalmával.

édesanyámmal, a '70-es években nagyon sokszor meglátogatott minket a Szemere utcában.

– „Ezerkiláncszáznegyvennégy szeptember 14. Holnap indul a kórházvonal, visszük a hatszáz sebesültet, kórházi felszereléseket, gépeket, gyógyszertárat, mindent, amit lehet. Nagykároly felé megyünk, táskámban a behívó. Pár órára hazajöttem búcsúzni, nincs sok idő. Itthon katonaság, lovak, letarolt gyümölcsös, szekereken menekültek. ...este B. György segít nekem atcipelni a régi épületbe mindazt, amit értékesnek hiszünk és hisszük, hogy a megmaradásuktól függ a megmaradásunk is. Kiborul egy doboz, a kerti úton szétszóródnak anyám gyöngyei. Sötét van. Vászonzsákba rakok néhány maréknyi földet, szedek virágot, ágakat török, s felveszek egy dobozt, egy kavicsot. Viszem az én értékeimet.” Ezeket a sorokat édesanyja írta az ...Őrizz..., és én őrizlek téged című visszaemlékezésében.¹⁷ Mi a történet háttere? Meséljen a szüleinről!

– Édesanyám 1921-ben született, korán árván maradt. Iskoláit házitanítóval kezdte, bátyjával együtt, majd a budapesti Baár–Madasba¹⁸ került. 1944-ben ment nőül édesapámhoz, Dr. Géher Ferenchez, aki Szegeden volt Szent-Györgyi Albert professzor tanítványa és jó barátja. (Egy anekdota szerint együtt mentek a szabóhoz frakkot rendelni, a professzor a Nobel-díjat átvenni, apám a doktorátusi diploma átvételére.) A szegedi egyetem visszaköltözött Kolozsvárra 1940-ben, és szüleim ott ismerekedtek meg egy bálon. Édesapám nem arisztokrata származása akkor már nem jelentett gondot. Kornis nagyapám rendkívül művelt ember, számára a rangon aluli házasság fogalma nem létezett, tehát áldását adta a házasságra. Szüleim nagyon megszerették egymást, 1944-ben a kolozsvári Szent Mihály-templomban házasodtak össze, a menekülés küszöbén, amikor már egyetlen rokon nem volt a városban, és az utcáról hívtak két tanút a házasságkötéshez. Az esküvőről szinte azonnal indultak egy kórházvonalattal,

17 Kornis Gabriella: ...Őrizz..., és én őrizlek téged. Budapest, 1997, Képzőművészeti Kiadó, 204. p.

18 Baár János jómódú pesti polgár és Madas Károly földbirtokos által tett alapítványból 1907-ben létrehozott iskola. Kezdetben egy budai villában működött. A mai Baár–Madas Református Gimnázium Városmajor közelében álló, szecessziós épületét 1929-ben építették Medgyaszay István tervei szerint. A szocializmus évtizedeiben a MórícZ Zsigmond Gimnázium és Ének-zenei Általános Iskola is működött az épületben, melyben 1997-től újra a Magyarországi Református Egyház Dunamelléki Egyházkerülete működtet általános iskolát és gimnáziumot.

amelynek édesapám mint főhadnagy volt a parancsnoka. Kárpátalján, Felvidéken keresztül jutottak el Németországba, Clausthalba, ahol hadifogságba estek. Budapestre 1947-ben érkeztek vissza.

Közben, hozzátartozik az életünkhöz, hogy szüleim elváltak, amikor én négyéves voltam. Édesanyám később férjhez ment dr. Gaszt István ügyvédhez, egykori ludovikás hadbíró századoshoz, aki az 1956 utáni megtorlás idején számos politikai elítéltet mentett meg a kötélről. Egy alkalommal a leghírhedtebb vérbíró (Tutsek Gusztáv) fejéhez vágta, hogy „Ez nem bíróság, hanem mézszárszék!” Emiatt aztán kitették az ügyvédi kamarából, ezután már rakodó segédmunkásként kereste a kenyerét.

Emlékszem, azokban az években többször megjelent a fekete autó a ház előtt – általában hajnali 4 órakor –, és édesanyámat elvitték. Három napig nem láttuk, és úgy jött haza, hogy nem ismertem rá. Kékre-zöldre volt verve, véres volt a feje – így lökték be az ajtón. Nevelőapám akkor még ügyvéd volt, és még bejárhatott a börtönbe az elítéltekhez, akiket védett vagy akiknek kivégzésénél kellett jelen lennie. A Markó utcai börtön a lakásunkhoz közel volt, ezért amikor édesanyámat több napig fogva tartották, nevelőapám kénytelen volt engem is magával vinni a börtönbe, ahol átadott „megőrzésre” a kapus börtönőrnek.

- *Meséljen a gyermek- és ifjúkoráról. Miként lett részese szülei, nagyszülei sorsának?*

- Az 1956-os forradalom idején hatéves voltam, első osztályos. Addigra már gyakorlatilag folyékonyan írtam, olvastam. Erre az időszakra már jól emlékszem, hiszen még két hónapig sem jártam iskolába, már megszűnt a tanítás. Míg a fegyveres harcok zajlottak, a pincében laktunk, a lakást a szovjet tankok szétlőtték, a szomszédok felőli falak leomlottak. A lakásban egyetlen kémény volt, ki tudja, miért pont az előszobában. Nevelőapám valahonnan szerzett egy egészen kicsi vaskályhát, hosszú ideig ezzel próbáltunk fűteni. Nem volt egyszerű feladat, mert a légnymástól az összes ablak betört, és az ablaküveget hónapokig zsírpapír helyettesítette. Így tanultam nap mint nap az iskolai könyvekből.

Azután elindult az oktatás, de karácsony után meg a szénszünet miatt kellett otthon maradni. Sem az iskolában, sem otthon nem működött a központi fűtés.

Az iskolában első osztályos koromtól (!) „B” listás¹⁹ voltam, azaz reakciós, politikailag megbízhatatlan, a rendszer ellensége. Ebből én csak annyit vettem észre, hogy soha nem mehettem a többiekkel kirándulni, táborozni, és ha hibátlanul feleltem, akkor sem kaphattam közepesnél jobb jegyet.

Titokban, vidéken kellett bér málkoznom és titkolni kellett azt is, hogy egyházi gimnáziumban szeretném folytatni a tanulmányaimat. A családban ez hagyomány volt, hiszen Kornis nagyapám és édesapám is a piaristákhoz jártak. Így természetes volt, hogy a szüleim tizennégy éves koromban letettek a Kecskeméti Piarista Gimnázium kapujában azzal, hogy „majd karácsonykor találkozunk”. A piaristák akkor még nagyon szigorú, kemény intézmény volt. Elsőben egy 65 fős hálóteremben aludtunk, itt is egy vaskályhával kellett fűtenünk. Egyszer titokban felfűtöttük a hálótermet 20 fokra, büntetésül 3 napig nem volt fűtés. (Mérhetetlenül szegények voltak akkoriban a megtúrt egyházi iskolák.)

Érettségi után a Pécsi Orvostudományi Egyetemre jelentkeztem. Bár a szükséges pontszámom megvolt, az ismert okok miatt elutasítottak. Egy évig műszerész ipari tanuló voltam, majd valahogy bekerültem egy főiskolára, ahol 1972-ben gépészmérnöki diplomát szereztem.

Egyszer megkérdeztem édesanyámat – mivel akkoriban Magyarországon nagyon sok rokon, unokatestvér élt –, hogy vajon egészen a rendszerváltásig miért nem találkoztunk velük gyakrabban? Volt köztük olyan unokatestvérem, akit addig soha sem láttam.

A válasza akkor még meglepő volt: az 1945 előtti nemes, földbirtokos, katonatiszt és hasonlóan, a rendszer ellenségének számító családokat folyamatosan megfigyelték – például a szomszédok, a házfelügyelők;

19 A kommunista hatalom politikai tisztogatásának módszere az 1945–1947 közötti Magyarországon. 1946. május 1-jén megjelent az 5000/1946. sz. ME. rendelet, amely az „államháztartás egyensúlyának érdekében” létrehozta a „B”-lista bizottságokat, amellyel lehetőséget teremtettek a „politikailag nemkívánatos” személyek eltávolítására.

nem volt tanácsos összejárni, mert nagyon gyorsan az ÁVO²⁰ pincéjében találhatta magát az, akire ráfógták, hogy szervezkedik.

- *Édesanyja és testvérbátyja között nagyon jó viszony volt. Elődök és utódok című könyvében hosszan ír Kornis Károly V.-ről, akitől az iskolai évek szakították el, de minden szünidőt együtt töltöttek Erdélyben, Szentbenedeken. Az idézett könyvben olvasom: „1955. május 16-án ért minket utol apánk halálhíre. Egyikünk sem kapott beutazást Romániába, nem búcsúzhattunk el. Temetése napján sok száz ember gyűlt össze a dési temetőben, egymás után érkeztek emberekkel, virágokkal megrakott szeke-
rek közeli s távoli falvakból, búcsút venni.” Hogyan emlékszik erre a történetre?*

- Édesanyám végig Budapesten élt. Amikor 1955-ben meghalt nagyapám, akit én soha nem láttam, bár láthattam volna, mert 1950-ben születtem, nem engedték el a temetésre a „baráti szocialista” Romániába. Désen temették el egy köztemetőben, de a ferencesek, akik hálával és szeretettel gondolnak a Kornisokra – ezt tudják a maiak is, benne van a történetkönyvükben –, felajánlották, hogy a ferences templom kriptájában, ahol legalább tizenöt Kornis nyugszik, két üres helyet kap a család. Az exhumálást és átszállítást, egyezőval mindent ők intézték. Én a két márványtáblát csináltattam, címerrel, ahogy szokás. Ott helyeztük el nagyapám és Bethlen Berta maradványait. 2016-ban volt az újratemetés.

Édesanyám 2014-ben halt meg, és ezzel kapcsolatban elmondanék egy különös történetet. Amikor számoltuk fel a lakását itt Pesten, a gyógyszeres dobozában találtam egy üvegfiolát, benne valami piros folyadék maradványa, és egy kis címkére ráírva, hogy „a vérem”. Jó évig gondolkodtam, hogy ezt miért őrizte. Olyan horrorisztikus dolognak tűnt, hogy megtalálom anyám véréét. Közben intéztem az újratemetést, és egyszer csak belevágott az agyamba, fogtam a fiolát és az újratemetésnél nagyapám koporsójába tettem. Világos volt számomra, hogy ez édesanyám „üzenete” volt: azért hagyta hátra, hogy Erdélybe

20 Az Államvédelmi Hatóság a magyarországi kommunista pártállam részben titkosan tevékenykedő államvédelmi szervezete volt 1948 és 1956 között. 1946-ban az 533.900/1946. BM. sz. rendelet önállósította a budapesti politikai rendőrséget a *Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya* (ÁVO) néven. Feladata hivatalosan a rendszer ellenfeleinek üldözése, a rendszer és vezetőinek védelme volt.

is jusson belőle valami. Ő még életében megvette a sírhelyet a Farkasréti temetőben.

- *És a szentbenedeki park hasonmása Kismaroson? Ennek mi a története?*

- A '70-es években vásárolt ott egy kis telket a későbbi ciszterci apácakolostor szomszédságában, és a nővérekkel együtt szervezték, tervezték a jövőt, amikor majd ismét működhetnek Magyarországon a szerzetesrendek.

A telken egy kicsi faház volt, 12 négyzetméter volt az egész, emeletén nekem egy kis szoba, és édesanyám alul volt, a földszinten. Bárki ismerős, rokon ment Erdélybe, édesanyám arra kérte, hogy hozzon magvakat, gyökereket és minden egyes fát felnevelt, minden gyógynövényt ápolt. Ezek mind megnőttek, míg egy nyirkos, sötét erdő lett az egész. De számára minden Szentbenedeket, a gyermekkorát idézte, és az, hogy beszélget a fákkal, neki természetes volt.

- *Nagyon szép, ahogy emlékeiben felidézi: „Ezerkilenszázhetvenkettő, október. Véletlenül ötlük szemembe egy rövid, szerény újsághirdetés: Erdős telken faház eladó. Nehezen kapaszkodom fel a dombon s meglátom, amire vágytam. Mélyen bozótba, kőkénybe, fiatal akácrengetegbe süppedve kicsi faház... Keletre néz, a völgyben patak, mögötte magasodik sötét lomberdő. [...] Nem pihenek, egész nap csattog a fejsze, derekamra kötelet kötök, s vonszolom magam után a törzseket a tűzhelyig, ott veszem elő a fűrészszemet, rakom a fát méterbe. Nem nehéz, nem az izmaimmal cipelek, emelek – otthont kell építenem a másik helyett, s ebben senki nem segíthet.”²¹*

- Édesanyám, hiába élt Magyarországon, mindvégig erdélyi maradt. Elmondok egy történetet. A '80-as években kezdtek érdeklődni az arisztokraták iránt, és édesanyámmal is készült egy rádióriport. Ő mondott egy olyan mondatot, ami úgy kezdődött, hogy „Nekem nem hazám ez az ország, Magyarország, ahol gyűlölködés van, az emberek nem támogatják egymást, nincs szeretet, stb.” A mondat végét levágták és csak az első része maradt: „Nekem nem hazám ez az ország”. Még családon belül is támadások kereszttüzebe került, hiába kérte az eredeti hangfelvételt. Ezt csak azért mondtam el, mert ő annyira szerette

21 Kornis: ...Őrizz... 233. p.

Erdélyt, hogy annyi évtized után is „hazament” Erdélybe. Bennem is így élt és én is mai napig hazamegyek Erdélybe. Sajnos naiv is volt, mert mindenkinek hitt, aki erdélyinek mondta magát. Egyszer telefonált neki valaki – halála előtt 5 évvel lehetett –, hogy Szentbenedekről jött, és találkozni szeretne édesanyámmal. Ő el is ment a megbeszélés helyre, ahol három kitetovált, kigyúrt figura várta, és fenyegetéssel akarták rávenni, hogy adja el nekik a unikornis szobrokat a kaputorony bejárata mellől. Ezer eurót ajánlottak neki és azt mondták, hogy erőszakkal viszik el, ha nem adja jószántából.

- *Édesanyja emlékeit, családtörténeti könyveit ma nyomtatásban is olvasni, ahogy idéztem is mindvégig ezekből. Ezeknek a tartalmát nem ismerte megjelenésük előtt?*

- Természetesen még sok minden van, amit én kellene hogy felkutassak, feldolgozzak. Például amíg nagyapám élt, 1955-ig rendszeresen levelezgettek, virágnyelven. Képeslapon, hiszen a borítékot úgyis kinyitották. Nagyapám megeskette édesanyámat, hogy három végakaratát teljesíti: Szentbenedeket visszaszerzi, felújítja és magyar célra hasznosítja! Édesanyám a halála előtt azt mondta nekem: teljesítettem az egyiket, a másik két kötelességemet átruházom magára – felújítani és használni! Ezt most nekem kellene folytatni, és tennem is, ha nem gördítenének folyamatosan akadályokat a visszaszolgáltatás elé.

Édesanyámtól sok fénykép maradt – inventáriumok, hogy melyik épületben mi hol volt. Hogy hová lett, az más kérdés. Édesanyám mindig azt mondta, ha rákérdeztem valamire – festményre, bútorra: ott van, ahol a többi. Biztosan még ma is lenne ház, ahol rábukkannék erre vagy arra. Azt mondta a polgármesternek, ha van valaki, aki eladna valamit, ami Szentbenedekről származik, nem kérdezem, honnan van, visszavásárolom. Azt például máris tudom, hol van anyám biedermeier ágya Szamosújváron. A kastély állaga közben vészesen romlik.

Sok szép ötlet születik a kastéllyal kapcsolatban. Megkeresett például egy szatmári fiatalember, aki Angliában él, és hobbiából mindenféle kastélyokról élethű háromdimenziós bemutatókat készít. 200 fényképet küldtem neki és egy olyan felmérést, ami az 1900-as években készült az öreg kastélyról. Ő négyhavi munkával elkészítette a centiméter pontos, háromdimenziós filmet. A számítógépes reprodukcióval bejár-

ható a már csak romjaiban létező épületegyüttes. Ez egy viszonylag érdekes, új dolog.

– *Azt említettük, hogy az erdélyi Kornis család férfiágon kihalt. A család egészére viszont ez nem igaz. Hol élnek Kornisok, milyen a viszony velük?*

– Az erdélyi Kornis-ág nagybátyámmal kihalt, de van egy ún. dunántúli ág is, ők szerencsére sokan vannak. Így gyakorlatilag ma a grófi ág ott él tovább. Kornis Tamás unokatestvérem a bajor királyi család leszármazottját, Mária Terézia hercegnőt, Ferenc József ükunokáját vette nőül, és Magyarországon élnek. Hét gyerek után 19 unokájuk van. A fiúk pedig továbbviszik a Kornis nevet. Sokan élnek Németországban is, ahová 1956 után kerültek ki a családból.

1956 után hagyta el Magyarországot Kornis Károly V. nagybátyám is. Bécsben megbecsült szakember, a Generali Biztosító elnök-vezérigazgatója volt. Az ő leszármazottai, három lánya és unokái szintén Németországban és Ausztriában élnek. Említettem, hogy fia meghalt, lányai nem Kornis nevet viselnek.

– *„Valami elveszett, s minthogy az egésznek az egésze veszett el, így felsorolhatatlan. Az egészhez hozzátartoztak fogalmak – ma már semmit sem jelentenek –, létezett egy értékrend, ma elértéktelenedett, lommá változott, batyuvá, mit cipelni tovább céltalan, s így nem is érdemes. Vajon miért kellett eldobnunk értékeinket?” – írja Kornis Gabriella.²² Édesanyja járt Erdélyben?*

– A '70-es években egyszer eljutott valahogy, de nem tudom, hogy sikerült. Valakivel elment, és eljutott Szentbenedekre is, akkor még az ókastély állt, legalábbis a falak megvoltak, megvoltak a reneszánsz márvány ablakkeretek, de már romos volt az épület. Az új kastélyban iskola működött, tehát rendben volt. A rendszerváltásig aztán nem járt Erdélyben. Amikor 1990-ben először mentünk, nem volt bátorsága elmenni Szentbenedekre. Hosszabb útra ezt követően csak 2000 táján mentünk. Mikor megálltunk a határnál, elkezdett sírni. Mondom: „Hát örüljön, hogy megyünk Erdélybe! Magázódtunk élete végéig édesanyámmal. Budapestről mindig Erdélybe kíváncozott. Mikor megálltunk a Királyhágón, Erdély határán, megint elkezdett sírni. „Mondja

22 Kornis: ...Őrizz... 256. p.

már, ne menjünk?” – kérdeztem. És azt mondta: „A Jó Isten nem súgja meg nekem, hogy mivel várnak engem Szentbenedeken. Vasvillával vagy virággal?” Mert úgy hagyta el otthonát és olyan emlékeket őrzött, amelyek inkább a vasvilla felé billentették az ő félelmét. Nem tudhatta azt sem, hogy a helyi románok hogyan emlékeznek a családra. Szentbenedeken ma három magyar család van, őket nem ismertük addig, senki nem volt, aki megnyugtasson: jöjjetek nyugodtan!

Megérkeztünk. Egyenesen a polgármesterhez mentünk, akit értesítettem jövetelünkről. Oliviu Guța állatorvos volt akkor Mikeháza (öt falu tartozik hozzá közigazgatásilag, közöttük Szentbenedek) polgármestere. Kenyérrel, sóval várt. Román és magyar népviseletbe öltözött gyerekek sorfala között vette át a virágcsokrot édesanyám, a gyerekek énekeltek a „contesa”-nak²³. Mindenki hódolattal üdvözölte a méltóságos asszonyt, grófnőt, ezt nagyon jól tudják mimelni. A hivatal jegyzője nekem kezét csókolt! Szóval nem tudtunk magunkhoz térni ettől a feudális magatartástól. A polgármester egy parázs hangulatú beszédet tartott, amit én – utólag, kordokumentumként – lefilmeztem. Léczfalvi István akkori alpolgármester tolmácsolta a beszédet. Tényleg, még én is majdnem elsírtam magam, amikor azt mondta a polgármester, hogy szeretne bocsánatot kérni azért, „amit itt a maguk vagyonával, kastélyával elkövettek a kommunisták, és én most a román nép nevében bocsánatot kérek!” Ezt mondta szó szerint. Mi tagadás, igen nagy meglepetés volt, és jól is esett. És most következik a csattanó. Elment az ünneplő népség, mi pedig bevonultunk az irodába, és leültünk. Én „egész véletlenül” elindítottam a videokamerát, ami le volt téve az asztalra. És mint valami égi dörgés, úgy elkezdett kiabálni édesanyámra a polgármester, hogy zengett bele az épület. Üvöltve támadt rá, hogy „Maga mit gondol? Ide jön követelőzni? Milyen alapon, amikor maguk Magyarországon nem képesek visszaadni nekünk a Gojdu-házat meg udvart, meg az Alapítvány vagyonát?” Egy kedves csíkszeredai ismerősünk kísért el bennünket Kolozsvárról, hogy tolmácsunk legyen. Szerencsénkre ezt le sem fordította, hanem románul, ugyanolyan hangerővel, úgy válaszolt a polgármesternek, hogy az rögtön lecsendesedett. Szóval ez volt az első találkozás Szentbenedekkel.

23 Contesa (román): grófnő.

– *Ezek után mit sikerült visszaszerezni?*

– Nem tudom, hogy édesanyám melyik törvény alapján igényelte vissza birtokot. Azt tudom, hogy rögtön az elején abba kötöttek bele, hogy nem román állampolgár. Arra kötelezték, hogy pecsétetes papírral bizonyítsa be, nem mondott le a román állampolgárságról. Nyilván az ellenkezőjéről nem volt semmi dokumentum, de ő azt kellett bizonyítsa, amit nem követett el. Huszonötezer forintot befizetett a román nagykövetségnek Pesten, onnan elküldték a papírokat Bukarestbe, ott „dolgoztak” rajta, hogy megszülessen a válasz: nem találtak bizonyítékot arra, hogy lemondott volna. (Sic!) Agyrém! Akkor visszaadtak valami legelőt, egy kis erdőt és a két kastélyt. Visszaadták a parkot is, kb. 6 hektárt. 1945 előtt 15 hektár volt, de egy részét feldarabolták és beépítették. A felső részen, kb. 3 hektáron hatalmas istállók vannak, egykori uradalmi istállók, kúttal, amit még kérhetett volna édesanyám, de az akkori polgármester (a fent említett elődje) egyszerűen betelekkönyvezte a saját nevére. És ma ott él ez az ember, óriási úszómedencét épített az udvarára és felhúzott egy hatalmas román trikolorót. A többi családi háznál fel sem merült, hogy visszaszolgáltassák, tehát legjobb esetben kártérítést igényelhetünk. Ami maradt, az a kastély körüli 5-6 hektár, azon pedig van egy focipálya, ami a falu hivatalos futballpályája, ahol megyei szintű mérkőzéseket tartanak. Tizenöt éve nem tudom elintézni, hogy fizessenek bérleti díjat a használatért, vagy legalább engedjék el az adót. Most aztán kolozsvári ügyvédem sikerrel járt és nem fizetek az épületekért adót.

– *És a falu lakói? Ők emlékeztek?*

– Amikor édesanyám először visszament és történt ez az ominózus ünnepélyes fogadtatás, de már ajtón belüli hajtépés, elmentünk Szentbenedekre, ahol jöttek szembe öregasszonyok, akik még kislány korukból emlékeztek a kastélyra, felismerték édesanyámat és örültek neki, csókolgatták, meséltek az emlékekről. Köztudott volt, hogy a Kornis-birtok alkalmazottai, amikor házasodtak, akkor házat kaptak ajándékba. Szatmári Imre bácsi Szentbenedeken 104 évesen halt meg, haláláig abban a házban lakott, amit mint villanyszerelő kapott dédapámtól annak idején. Telkén szép méhészet volt, megbecsülte az ajándékot.

– Beszéljünk a feladatokról, a jövőről. A kastély megmentésére létrehozták a Kornis Kastély Egyesületet. Mit szeretnének és mit tudnak tenni?

– Az egyesületet én jegyeztettem be Szamosújváron. Azért itt, mert a Téka Alapítvány és a Kemény Zsigmond Líceum „örökbe fogadták” a szentbenedeki kastélyt, évente többször kimennek és összeszedik a szemetet, amit a futballpálya használata során felhalmoznak a kastély épületeiben. Az egyesület költségén szemeteskukákat helyeztünk el, de a polgármester – ígérete ellenére – soha nem ürített ki ezeket. Annak ellenére sem, hogy a kastélyt útikönyvekben, térképeken és az utakon is műemlékként hirdetik, és valóban sokan keresik fel.

Ma három épület van, ami megmenthető lenne. Egyik az „új kastély”, a másik az ún. zöldbástya vagy királyok laka, aminek még megvan a teteje, de dől össze, és van a reneszánsz kaputorony. Ez utóbbi előtt állt a két unikornis szobor, amelyeket pár évvel ezelőtt megpróbáltak ellopni. Rákötöttek egy drótkötelet és megpróbálták elmozdítani, de lezuhant a várárokbá. A másikkal is próbálkoztak, de nem tudták megmozdítani. Egy helyi család figyelmeztette a rendőrt Mikeházán, ő pedig annyira rendes volt, hogy értesítette egyik barátomat – egy közismert magyar embert. Ő azonnal intézkedett: kiszálltak és daruval felemelve elszállították. Most ott van az ő kertjében, jobb napokra várva.

Ami a kastély lehetséges helyreállítását illeti, sok probléma van ekörül. A királyok laka például, ahol az én ükapám, komlóskeresztesi báró Fejérváry Géza magyar királyi miniszterelnök gyakran megszállt, gyönyörű reneszánsz épület, festett kazettás mennyezettel: annyi megvan belőle, hogy teljesen lehessen rekonstruálni. A másik a kaputorony, amelynek legfelső szintjén lakott Kornis Zsigmond gubernátor. Ennek földemeit az 1970-es években vasbetonnal helyettesítették, tehát a kaputorony áll, a zsindeletető nagyon tönkrement. Itt valaha felvonóhid működött. Ennek még minden eleme megvan, még az árok is kitisztítható lenne, ez is megmenthető. Az új kastély szintén helyreállítható, de egyre nagyobbak lesznek a költségek, amiből ez megvalósítható lenne, mert az épületek állaga egyre romlik. Az egyesület, amelyben több szervezet benne van, rendelkezik tervekkel. Az egyedüli akadály, amiért nem lehet lépni, hogy nem sikerült telekkönyvezni ezeket az épületeket.

- *Segítség? Itt Erdélyben számíthat a magyar politikai és közigazgatási vezetőkre?*

- Édesanyám halála (2014) után még intenzívebben folytattam a kastélyépületek megmentésének munkáját. Három korábbi romániai ügyvédtől eredménytelenség miatt megváltam; azóta egy kolozsvári ügyvéd vív kemény szélmalomharcot a nevemben a hatóságokkal.

Amikor a kastély első hivatalos felmérése megtörtént – 8 évvel ezelőtt –, akkor még az új kastély használható állapotban volt, zárható ajtókkal, ablakokkal. A mikeházi községházán dolgozó mérnöknő éveken keresztül – az engedélyünk nélkül – a kastélyban, a parketten tárolta a gabonáját, a terményeit. Később egy dési zöldségkereskedő rendezett be raktárt a kastély pincéjében. Ő is elfelejtett szólni...

A kastélyt és a kastélypark 5 hektáros udvarrészét azóta még kétszer kellett hivatalosan felmérteni, de – mint említettem – a telekkönyvi bejegyzés a mai napig nem született meg. Emiatt sajnos sem én, sem más nem tud pályázni romániai, magyarországi vagy EU-s támogatásra... Várunk, sok éve. Közben az új kastély tetőszerkezetének 50%-a beszakadt, életveszélyessé vált az egész épület. Évről évre egyre költségesebb lesz a felújítás.

Számos ígéretet kaptam magyarországi és romániai politikusoktól, ismert emberektől, ügyvédektől, azonban évek óta mégsem történik semmi. A szamosújvári Kornis Kastély Egyesületen kívül még egy komoly kolozsvári iroda is szívesen pályázna a nevemben. Mindkét szervezet számos, eredményes pályázatot tud maga mögött. Mindketten a telekkönyvi bejegyzésre várnak.

Soha nem titkoltam, hogy amennyiben olyan szervezetet, befektetőt, beruházót találok, aki a két örökölt feltételnek – felújítani és magyar célra használni – megfelel, akkor a kastélyépületek és a hozzá tartozó telek használati jogát hosszú távra, legalább 50 évre átengedem neki. Kifogástalan, eredményes együttműködés esetén később szó lehet a tulajdonjog átruházásáról is.

Balázs Lajos

CSÍKSZENTDOMOKOS SORSFORDULÓ SZOKÁSKULTÚRÁJA AZ ERDÉLYI MAGYAR ÉRTÉKTÁRBAN

„A magyar nemzeti értékekről és hungarikumokról szóló törvényt 2012 áprilisában fogadta el a Magyar Országgyűlés. A törvény értelmében a magyar nemzeti értékek, és azokon belül a hungarikumok olyan megőrzendő és egyedülálló nemzeti kincsek, amelyek ezer szállal kötődnek tájainkhoz, történelmünkhöz, társadalmunkhoz, kultúránkhoz, és amelyekhez mi, a magyar nemzetet alkotók is ezer érzelmi szállal kötődünk. Az összetartozás, az egység és a nemzeti tudat erősítése érdekében nemzetünk értékeit össze kell gyűjteni, dokumentálni, az értékvédelem alapjául szolgáló dokumentációt a szigorú nyilvántartás és kutathatóság szabályai szerint meg kell őrizni, az értékeket ápolni, védelmezni és támogatni kell.

A magyarországi Földművelésügyi Minisztérium megbízásából Erdélyben a Kriza János Néprajzi Társaság 2015-ben indította el az Erdélyi Értéktár létrehozását célzó projektet, melynek elsődleges feladata a magyar nemzeti értékfeltáró és értékmegőrző mozgalom erdélyi beindítása, népszerűsítése, megszervezése és szakmai felügyelete. A projekt ideje alatt szakmai és módszertani segítségnyújtást biztosítanak azoknak a civil szervezeteknek, melyek helyi és regionális értékek felkutatását, szakszerű dokumentálását, értéktárakba történő rendezését és ezeknek az értékeknek a helyi közösségek mindennapjaiba történő beépítését célozzák meg. (...)

A projekt két fő üzenete, hogy minden közösségnek vannak értékei, melyeket nem csak meg kell őrizni, de másokkal is meg kell ismertetni, de használni is kell őket, élni kell velük, hogy ezek a jövő nemzedékek számára is hozzáférhető maradjanak; illetve hogy települési, megyei, táji vagy kiemelkedő nemzeti értékek – ahogy a projekt címe is jelzi – téren és időn átívelő összetartó erővel bírnak. Olyan köteleket képeznek, mely egy közösséget képes összetartani és melyre jövőt lehet építeni.”¹

Nemzeti érték, kiemelkedő nemzeti érték, hungarikummá nyilvánítás egy a piramisépítéshez hasonló, alulról építkező, többlépcsős

1 Lásd bővebben: <http://www.kjnt.ro/ertektar/az-ertektarrol>

folyamat,² melyet bárki kezdeményezhet a megfelelő formanyomtatvány illetékes bizottsághoz történő benyújtásával.

Ahhoz, hogy egy érték bekerülhessen az Erdélyi Magyar Értéktárba, javaslat adatlapjához mellékelni kell az összeállított dokumentációt (az adott érték leírását, meghatározását; indokolását; az ajánló és támogatói leveleket), melyet az Erdélyi Magyar Értéktár Bizottság bírál el.

Jelenleg az Erdélyi Értéktárban 172 helyi és erdélyi érték van (Erdélyi Értéktár, Tájegységi Értéktár, Megyei Értéktár, Települési Értéktár kategóriákban), melyek közül 4 a Hungarikumok Gyűjteményében is szerepel (a csíksomlyói pünkösdi búcsú, a kürtöskalács, Torockó épített öröksége, a tordai vallásszabadság törvénye). Csíkszentdomokos sorsforduló szokáskultúrája 2020-ban került be a Megyei Értéktárba. Az alábbiakban a dr. Balázs Lajos által felterjesztett dokumentációt és a szakmai értékeléseket tesszük közzé. *(A szerk. megjegyzése)*

Csíkszentdomokos sorsforduló szokáskultúrájának az Erdélyi Magyar Értéktárba való felajánlását 45 éven át végzett közvetlen vagy közvetett aprólékos kutatásaim eredményeire, meglátásaimra alapozom. Részt vettem 25 lakodalmon, 13 temetésen, 5 végvacsorán, 5 keresztelőn, mintegy 350 domokosi, minden nemű, minden korú emberrel (iskolásokkal is) folytattam mélyen szántó beszélgetést. Csaknem minden szavukat, gondolatukat, sokuknak arcrezzenését, hangjuk színét, kacagásukat, könnyektől elhomályosodott szemüket lejegyeztem, még a vonatban, autóbuszban, kórházban való időzéseimkor is, ha a szerencsém velük hozott össze. Ruházatuk alapján, de többjüket, főleg a női nemhez tartozókat, valami rejtélyes keleti arcvonásuk megsejtése nyomán megszólítottam: „Maga, ugye, domokosi?” Ritkán hibáztam!

2 Hungarikummá kizárólag olyan kiemelkedő nemzeti érték nyilvánítható, amely előzőleg már felvételt nyert a Magyar Értéktárba. Nemzeti érték Magyar Értéktárba való felvételét pedig az kezdeményezheti, akinek javaslata a megyei értéktárba, a külhoni nemzetrészt értéktárba, vagy az ágazati értéktárba már bekerült. Nemzeti érték a megyei, vagy külhoni nemzetrészt értéktárba kizárólag akkor kerülhet be, ha a települési vagy tájegységi, illetve külhoni települési vagy tájegységi értéktárba korábban már felvételt nyert. Ezt az alulról történő építkezést nevezzük a nemzeti értékpiramis rendszerének. Lásd bővebben: <http://www.hungarikum.hu/hu/content/hogyan-lehet-valami-hungarikum>

Szabadon választott értelmiségi pályám fő útját Ő, Csíkszentdomokos határozta meg, jelölte ki annak ellenére, hogy nem itt születtem. Néhányan érzelmi vonzódásról írtak egyik könyvem megjelenése alkalmával, mondván, hogy gyakran változtattam munkahelyeimet és hogy Csíkszentdomokoson születtem. Az első állítás jórészt igaz, a másik egyáltalán nem. Szentdomokoson csak átjártam, mivel Balánbányára neveztek ki 1965-ben romántanárnak, hétvégén haza-hazajártam csíkszentmártoni szüleimhez, és mert autóbuszjárat nem volt, autók is gyéren jártak, sokat ácsorogtam az útszéleken, alkalmi autókra várva. Csaknem minden alkalommal láttam egy-egy nászmenetet. Akkor még senki sem vette észre, hogy ott vagyok, azt sem, hogy vagyok a világon. Azokban az órákban viszont a romántanári hivatás néprajzkutatói (ami egyébként mellékszakom volt) küldetésévé változott. Az, amire fiatalabb koromtól a magam számára vágytam és egyetemi tanulmányaim során felerősödött – megismerni és megérteni a magyarság, elsősorban a székely-magyarság embertani, aztán szellemi felemelkedésének titkát –, Csíkszentdomokoson valóság gyanánt kezdett derengeni. Derengeni, mondom, mert úgy éreztem magam, mint a mesebeli legény, aki elindul szerencsét próbálni, és már az elején egy „sűrű erdőbe” kerül. Be kell vallanom, hogy nem egyetlen anyóka jött elélem és nyitott ajtót, lelket, elmét, hanem több száz, mint jeleztem, minden korú, rendű csíkszentdomokosi, aki befogadott a házába, messzemenő jóhiszeműséggel folytatott velem párbeszédet, megértette – és ezt nagy erényének tekintem –, hogy nem újságnak, televíziónak vagyok a szolgálója, hanem a magyarságtudomány szolgálatára kérem fel őket. Nekik köszönhetem, hogy továbbtanulásra készítették, hogy itt találhattam választ szaporodó kérdéseimre: felmérhettem, beláthattam, hogy itt, Csíkszentdomokoson valami mást találhatok, mint eddig találtam és tudtam, pontosabban azt, hogy ez a nagy székely falu közösségi emlékezetében, magatartásában a székelység, de az egész magyar nép műveltségéből igen sok mindent, számára érdemlegeset megőrzött és sok mindenre emlékezik, amire mások már kevésbé, vagy egyáltalán nem. Kimunkáltam munkamódszeremet, sajátos kutatási elvemet, céloimat, kezdtem kijelölni a megismerés kanyargós ösvényét, ami nem mindig bizonyult kövezett vagy aszfaltozott útnak. Inkább olyanak, vagy éppen olyanak, mint a falu szerteágazó utcarendszere. Úgy döntöttem, hogy nem „gereblyével” fogok gyűjteni, amivel sok

könnyű dolgot össze lehet „*kaparászni*” rövid idő alatt, különösebb erőfeszítés nélkül és hamar-hamar el is lehet adni, hanem az „*ásóval*”, amivel függőleges irányba lehet keresni és találni is, ha jó helyen nyomod bele szellemi szerszámodat a tudás földjébe.

Csíkszentdomokos tiszta katolikus, 7000 lélekszámú felcsiki nagyközség, mely a 20. század első évtizedeiben Erdély egyik legszegényebb és legnépesebb székely falujának számított. A falu élete tele mély ellentmondásokkal, melyek közül csak néhányat említek:

Szabó Dezső (1879–1945) kolozsvári író, aki a magyar nyelv kutatása céljából 1904-ben egy nyarat töltött itt, így ír: „És ha férfirétege, idős és fiatal egyaránt, komor és gyanakvó is volt az ellenséges világ ezer mostohaságában, a nőkben ezer színben csillogott ki az élet gazdagsága, a szelíd jóakarát, a humor, a játékosság, a hűséges ragaszkodás. Testükben is a föld győzöinek ígérte őket az élet. Erős testű férfiak, gazdag testű szép nők, hívók a csókra és áldottak a családra.”³

Báthory Endrét, Erdély bíboros fejedelmét a falu határában, Pásztorbükknél helybéliek ölték meg 1599-ben, amiért aztán a pápa átokkal sújtotta a falut.⁴ Ebből fakadó kollektív büntudatukról gyűjtéseim alkalmával még a múlt század '70-es éveiben is vallottak.

Bözödi György szociológus azt írja, hogy „a szentdomokosi nép lelki szakadékaik nagyok, történelme keserves, belső vívódás évszázadok óta.”⁵ A kollektív bűnösség terhére utal a szerző.

Kurkó Gyárfás viszont arra figyel fel, hogy „amilyen szegény mezőgazdálkodásra alkalmas területekben, olyan gazdag gyermekáldásban.”⁶

Venczel József, kolozsvári egyetemi tanár véleménye szerint: „Csíkszentdomokosnak nincs külön történelme, egy a csíki falvak közül, népe kemény és rendíthetetlen: századok óta küszködik a rossz termésű határral, viaskodik a szegénységgel, de bátran vállalja a nehézségeket, szereti a gyermeket...” Ezt az összegezést részben tagadni kényszerű-

3 Szabó Dezső: *Életem*. I. Bukarest, 1982, Kriterion Könyvkiadó, 618–620.

4 Orbán Balázs Pásztorbükknét „a véres munka helyének” nevezi, de engesztelő búcsújáró hely is.

Theodor Aman román festőművész megfestette a két domokosit, akik átadják Mihály vitéznek Báthory levágott fejét. A festmény a bukaresti Aman Múzeumban látható.

5 Bözödi György: *Székely bánja*. II. kiadás, Kolozsvár, 1938, 239.

6 Kurkó Gyárfás: *Nehéz kenyér*. II. kiadás, Bukarest, 1970, 35.

lők: Csíkszentdomokosnak külön történelme van, nem húzható egyenlőség jel közte és a többi település közé. Szentdomokos, a latin mondással szólva *Prima intre pares – Első az egyenlők között*, a venczeli értékelés mindenikében.

Itt született a Kárpát-medence népi mesemondó-egyéniségeinek legkiválóbbika, Albert András⁷, aki a falu nevét Budapestig, vagy még azon is túl ismertté tette mesemondó tudásával, tehetségével.

És Csíkszentdomokos adta Erdély legnagyobb püspökét, Márton Áront, az erdélyi magyar szellemiség méltóságát.

Végül a legnagyobb alkotó nevét és alkotását nevezem meg: Csíkszentdomokos NÉPÉ-t. Meglehet, hogy Ő szülte az egész Székelyföldön, hogy Ő adta és nevelte az egész magyarságnak a legtöbb gyermeket: 1945–1990 közötti időszakban átlag 130-at, volt olyan esztendő, amikor 150 fölött, 1950-ben például közel 200-at. És Ő alkotta meg a maga rendtartása számára, az emberi méltósághoz illő, az emberi sorsfordulók sajátos rendeltetésű kultúráját. Olyan szokás- és rítusrendszert hozott magával még a honfoglalás előtti korokból és dolgozott ki az évszázadok alatt, amit alkotmányának, iskolarendszernek, cselekvési programnak merek nevezni, mert leszabályozta a társadalmi lét normarendszerét, az IGEN-t és a NEM-et, az ünnepeket és a hétköznapokat, a születés, a házasság, a halál eszme- és cselekvésrendszerét. Több részelemében kapcsolódik az erdélyi magyar szokáskultúrához, de eszmei gazdagsága, eszmerendszere csaknem egyedí, és sok vonatkozásában nem európai normák szerint ritualizált szokáskultúra. Talán ennyi is elegendő lehetne, hogy kijelentsük: a csíkszentdomokosi sorsforduló szokáskultúra múltunk és jelenünk részét képező *örökség*. Mondom ezt azért, mert nem állóvíz-kultúra a 20–21. században sem, ma is társadalmi szükséglet megtisztelni és emlékezetessé tenni az egyén és közösség számára az egyén sorsfordulatait: születését, házasságát, halálát. A csíkszentdomokosi sorsforduló szokások választ kerestek, találtak, alkottak az ember alapvető szükségleteire oly módon, hogy az egyénre irányuljon, az egyén megkülönböztetett személyiséggé váljon minden sorsfordulata idején, ő indukáljon érzelmeket, gondolatokat, szabályokat, vágyakat, cselekvésre ő készítessen, de érdekeltsége közösségi legyen. Egyén-centrikussága ellenére – közösségi elfogadása

7 Péter László tanár adata

által – demokratikus is. A szokáselemek jelentős része nem tartozik a nyilvánosságra, és mégis hagyományozódik, mert egyéni tudást igényel valamennyi, és fontos tény, hogy nem kívülállók szervezik, mint a falu- vagy városnapokat, a kolbász, a pálinka, bor stb. italok fesztiváljait, melyek közül igen sok értéktárakba valónak minősül. A sorsforduló szokások a lelki, szellemi, testi élet titkait hordozzák. Más szóval, láthatatlan valóság, mely szintén része a kultúrának, és megtalálhatjuk benne népünk felemelkedésének másképpen elbeszélte történelmét: szemléletének, világlátásának, gondolkodásának, vallásosságának, mentalitásának módozatait, sajátos ritmusát és rítusrendszerét. Miért ne járna nekik az értéktárba való felvétel érdeme?

Az alábbiakban néhány példát szeretnék kiemelni e tudáskincsből.

Vajon miért élt és él még mindig az a szokás, illetve rítus, hogy Csíkszentdomokoson az újszülöttet háromszor avatják be? Ebből az első és harmadik profán (nem keresztény, ám mégis imádságos, de másféleképpen, más eszmeiséggel), a középső szakrális, azaz templomi.

Csíkszentdomokoson a kisedet bemutatni menő asszony, tisztátalanságának szabadulására, templom helyett egy hozzuk közeli útszéli keresztfát választott, amit az ölében hordott csecsemőjével, egy asszonyi tanú jelenlétében (virtuális keresztanya, a menyecske édesanyja, szomszédasszony) reggel, este vagy szürkületkor háromszor megkerült, miközben imát mondott. „Ez az első kiszabadulás és beavatás – idézem egyik adatközlőmet. Ezt hamarabb végezte, mint 40 nap, ahogyan az egyház kéri. 21 nap után (3 x 7!) beavatta gyermekét, és ő maga is felszabadult a tilalmak alól. Lassan lépegeti körbe a keresztet, mialatt imádkozik. Úgy

*Az útszéli keresztfa megkerülése
(Balázs Lajos felvétele)*

mondták, annyi, mintha a templomba járt volna. A pap, ugye, nem szabadította fel, de annyi, mintha megkerülte volna az oltárt... *A nép maga szántából csinálja ezt* (kiemelés tőlem). A papoknak nem tetszik, de mi csináljuk. Ezt a rokonság számon tartsa, s a szomszédok.”⁸

Miért tette ezt? Miért nem igazodott az európai szokások szerinti beavatáshoz? Mert már rendelkezett egy összeálló, kiforrott beavató rítussal, amit nem adott fel, saját életvitelének megfelelő hite volt, ami megóvta a szétszűléstől. És még valamiért! Hogy a gyermek ide tartozó legyen: a legközelebbi keresztfához, az asztalhoz, a családhoz. Ne csángáljon el.

Számomra kétségtelen, hogy az útszéli keresztfá megkerülése az őshazából, a honfoglalás előtti távoli térből és időből származó rítus, mely funkcióját tekintve továbbélt a Kárpát-medencébe érkező őseink körében, csupán a beavatás kultikus helye változott meg: valamely különleges kő, fa vagy forrás helyett az útszéli keresztekhez irányultak. Ezek állítására egyébként III. Leó pápa rendelkezett 779-ben.⁹ A megkerülés gyakorlati célja az, hogy az anya az egyház által előírt hathetes kijárási tilalom alól három hét után kiszabadult és végezhetette otthoni, kinti teendőit.

Az útszéli kereszt megkerülésének fenntartását mint valami mágikus biztonsági érzet garanciáját, alternatív beavató (pót) rítusát látszik igazolni a következő adatközlői mozzanat is: „Amikor mennek keresztelni, ugyanott, mint régen, kiáll a keresztszülők közül egy, s a gyermekkel megkerüli a keresztfát, s harmadszorra visszaáll közéjük. A többiek azalatt megállnak, várnak. Ezt most es csinálják.”¹⁰

„Amikor a templomi keresztelőről hazamennek, *a gyermeket bedugják az asztal alá* egyik felől (kiemelés tőlem), s a másik felől átveszi az édesanyja. A család otthon maradt tagjai s a többi keresztszülő körbeállják az asztalt és imádkoznak, hogy soha ne fogyjon el az újszülött asztaláról a kenyér.” (N. 63. 1988)

8 Bővebben lásd Balázs Lajos: *Rituális szimbólumok a székely-magyar jelképkultúra világából*. Csíkszereda, 2016, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 270–271.

9 Lásd Tüskés Gábor: Utószó. In Olasz Ferenc: *Dicséretesség*. Budapest, 1989, Optimum Kiadó.

10 Bővebben lásd Balázs Lajos: *A vágy rítusai – rítusstratégiák*. Kolozsvár, 2006, Scientia Kiadó, 248–258.

*Otthoni – családi – beavatás asztal alá dugással, a templomi keresztelő után
(Balázs Lajos felvétele)*

A lakodalmak általánosan közismert színjátékszerű ceremóniarendszere a férfi és a nő társadalmi státuszváltását közli: a legényből házasember, a leányból asszony lesz. Csakhogy a szokásban mellőzni látszik a nő (a leány) nemi sorsváltozása, a leány nemi vonatkozású átminősülése, vagyis az a társadalmi, lelki, személyiségi többlet, aminek köszönhetően az ő sorsfordulata nem egyenrangú, nem azonos súlyú a legény/ferfi társadalmi sorsfordulatával. Ellenkezőleg! Ezt a szemléletet Csíkszentdomokoson a menyasszony külön lakodalmával egyenlítették ki abból a megfontolásból, hogy az ő sorsának változását külön kell kommunikálni a közösséggel. Ezt tették a perec lakodalma rítussal, ami nem volt más, mint a leány autonóm allegorikus lakodalma az egész násznéppel. Erre nem találtam hasonló szokást sem az európai, sem népi, sem az ún. felvilágosult kultúrákban.¹¹

A perec a násznagy gazdag, szimbolikus ajándéka, amit a vőlegénynek ad, és aminek minden eleme, kelléke, dramatikus játéka az erotikára, a közösülésre utal. A kellékek: egy legények hordozta tárgyára

11 Vö. Jack Holland: *Nőgyűlölet*. Csíkszereda, 2011, Bookart Kiadó.

A perec lakodalma
(Boér Lenk Ilona illusztrációja)

helyezett kenyér, a női nemi test jelképe; rajta átszúrva egy karácsonyfa méretű fenyő, a férfiúi nemi test szimbóluma, pereckéssel feldíszítve, alatta egy sült malac, szájában jó nagy murokkal, a fülein egy-egy csüngő piros alma – valamennyi a nemi szervek plasztikai megjelenítése. Úgy kérték ki a templomi esküvő után, mint a menyasszonyt, sok játékkal, és a perec nótájával indultak a vőlegény házához.

A perecet a főasztalra helyezik az új házások elé. Újra énekelni kezdik a perec nótáját, majd erotikus célzatú, erotikára provokáló ingyenc beszéd indul: „Na, menyasszony, szereted-e a jó nagy murkot?” Az utolsó perecrakó Grinenkó Orosz Sándorné, Bíró Anna volt 1955-ben.

A haldokló megkerítése mint egészen egyedi temetkezési rítus képezi a szokás egyediségét. A rítus a távozni induló lélek, a maradó test élet-halál kapujában állásának pillanatát ragadja meg. A haldokló ember *megkerítési* rítusának indító mondata: „Menj ki én lelkem a testből”, amit a megkerítő asszony – a rítus közismert specialistája – mond a távozó nevében, amikor még él, de már közel áll élete utolsó perceihez. Annak a pillanatnak a közeledtét jelzi, melytől számítva a haldokló körüli testközpontú törődés lélekkentrikussá változik. Csík-szentdomokosi hagyomány szerint a *megkerítés* az egyéni földi élet záró

*A haldokló megkerítése
(Balázs Lajos felvétele)*

rítusa. Egyik adatközlőmet idézem: „Mikor lássuk, hogy halálra változik a beteg, s elindul a lélek, kell hagyni, hogy menjen a Jóisten kezibe. Akkor megkerítsük. Gyújtott gyertyát veszünk a kezünkbe, a fejénél megkezdjük a kerítést, s a Miatyánkot mondjuk. Mikor a lábához érünk, akkor az Üdvözlégy Máriát; újra vissza a fejhez, akkor a Hiszekegyet, s akkor mondjuk, hogy »Menj ki én lelkem a testből, vezessenek a szent angyalok a Mennyrországba, a Jóisten kezibe / az Úrjézus karjaiba, szabadítsanak meg a Sátántól, hogy ne hághasson meg.« S így háromszor végigmenyünk a haldoklón, körülötte. Lassan, csak úgy, epe, hogy mozgunk, ahogy fordul az óra mánusa.¹² A haldokló utolsó perceiben azért kell imádkozni, met a Sátán a legjobban akkor dolgozik. Alig várja, hogy a lelket elkapja. Met ő avval gazdagabb, ő azt viszi, s örvend neki. (...) A megkerítéssel nekünk segitenünk kell a haldokló lelkét, hogy az Úrjézus karjaiba jusson.”¹³

12 A Magyar Néprajzi Lexikon egy adott központ körüli rituális mozgásra a *bekerítés*, *körüljárás* szavakat jegyzi „valamely hely, személy, tárgy mágikus védelme, a gonosztól való elzárása céljából”, de a halottal kapcsolatban csak a „hantolt sírt” jelöli. Vö. MNL 1. köt. 1977.; 3. köt. 1980.

13 Itt jegyzem meg, hogy Szentdomokoson a végvacsorát (máshol virrasztó) azzal az üzenettel szervezik, mint a kalákát: felkérlik a megcélzott személyt, „hogy imájával segítse fel az elhunyt családját”, aztán „köszönjük, hogy imájával felsegítette az elhunyt családját”.

A megkerítő rítusok több változatának és a hozzá fűzött értelmezések ismeretében Csíkszentdomokoson a lélekértelmezés magas fokát vélem felfedezni: a domokosi ember lelke valós emberként viselkedő lélek. Elvont lény és mégis képes beszélni, kommunikálni az előtte elhunytak lelkeivel, megszólítja őket; a koporsójába két gyertyapálcát tesznek, hogy avval gürcölje át magát a Jordán vizén. Tudja, hogy ott is csak magára számíthat, nem igényel és nem fizet a lelket szállító ladikosnak, mint pl. a görögök vagy rómaiak lelkei. Arra a következtetésre jutottam, hogy a székely–magyar kétszer temeti halottját: külön a lelket még ittlétében, és külön a testet kihűlt állapotában.¹⁴

Az említett sorsforduló rítusok alapmotívuma a kör, mely mindháromban jelen van vélt mágikus erejének köszönhetően. Valamennyi esetben – a gyermekkel megkerülni az útszéli keresztet, az oltárt, az otthoni asztalt, a menyasszonnyal az oltárt, a haldokló embert gyertyalánggal megkeríteni – az érintettek védelmét, együvé tartozásának szándékát, az oda tartozás vágyát kívánja mágikusan elérni, illetve a közösségi szétszóródást megelőzni. Külön megjegyzem ezen rítusok egyediségét az általuk hordozott üzenet korszerűsége tekintetében is.¹⁵

A magzatvédelem kultúrköréből kiemelkedőnek tekintem azt a tapasztalati tudást, mely szerint az anya mind az öt érzékszerve által kommunikál a magzattal. Ennek megfelelően vigyáznia kell a látására, hallására, tapintására, ízlelésére, szaglására (lásd a megkívánást). Eme mágikus szempontú felfedezésre az orvostudomány a múlt század hatvanas éveiben jött rá Amerikában, és *prenatális tudománynak* nevezte.¹⁶ Ebbe a körbe sorolandó még: az otthoni szülés gyakorlata, a szülési módok változatossága a kórházi szülések egyedi változatával szemben; a könnyű szülés feltalálása az orvostudomány előtt; a szülési fájdalmak okozta balesetek (nyelv elharapása, fogazat roncsolása) megelőzése; az újszülött tejének, álmának biztosítása (gyógymódok); a megigézés (népbetegség) megelőzése, gyógyítása; a gyermekágyas szülés utáni gondozása; a parasztbábák esküje a falu vezetősége előtt

14 Bővebben Balázs Lajos 2006. 123–128.; uő. *Menj ki én lelkem a testből*. Csíkszereda, 2015, Pallas–Akadémia Könyvkiadó, 62–68.

15 Vö. Jaffé, Aniela: A kör szimbólikája. In C. G. Jung: *Az ember és szimbólumai*. H. n. 1993, Göncöl Kiadó, 240–251.

16 Bővebben: Andrek Andrea: A kompetens magzat. In *A megtermékenyítéstől a társadalomig*. Budapest, 1997, 9–21.

*Az agos gyermek gyógyítása
(Léstyán Csaba illusztrációja)*

(7 évvel korábban, mint azt Mária Terézia császárnő elrendelte 1770-ben: „Bábaságának hivataljára esküszik a falu bábája”); az agos (holdfogytára született) gyermek¹⁷ gyógyítása stb.

A házasságkötés számos mágikus rítusa, hiedelme – például: Deusz pálinka + kalács, kontylé + kalács, alamizsna (tor) elfogyasztása a lakodalmazó, ill. gyászolók által – a honfoglalás előtti korokból, Kr. e. századokból származik. Ezek a keleti népek szövetségkötési rítusainak maradványai¹⁸, közülük többnek eredője az a mágikus hiedelem, hogy az együtt elfogyasztott étkek és italok – kenyér (vér) vagy bor – az elfogyasztók között bensőséges szövetséget, kötődést hoznak létre (eme

17 Az agos gyermek gyógyítása: holdfogyatkozásra született gyermek ritka betegsége: testben fogy, mint a Hold. Gyógyítása kozmikus manipulációval történik. Kenyér-sütésre időztik. A babát a bevetőlapátra kötözi az édesanyja, és mímeli a tűzbe vetés mozdulatát. A kemence mögül előjön a közreműködő asszony, aki azt kérdezi „Mit sütsz asszony?” Válasz: „Agost!” Ezt megismételik 3-szor, majd a kenyerek bevetése után egy kenyértésztaból formázott lyukas perccet is bevetnek. Ha megsült, háromszor átbújtatják rajta a babát, majd a kihűlt perccet felhúzzák a kutya nyakába, és kikergetik a kapun, mondván: „Vidd el a leánykáról (gyermekről) a betegséget!” Este, amikor feljön a telihold (időztítés!) a két asszony háromszor feldobja a gyermeket a hold felé, mondván „Üreset kaptunk, telit várunk.” Holdfogytára fogyott, teliholdra visszaépült. (Megj. Erre is találtam esetet: a karcfalvi orvos lemondott róla, a fenti mágikus, dramatikus, 24 órás művelettel visszahozták az életnek a gyermeket. 1942. febr. 28-án született, személyesen is megismerkedtem vele.)

18 Ezekről több változatot is lehet találni Hansgerd Göckenjan Eskü és szerződés az altaji népeknél című tanulmányában. In *Honfoglalás és néprajz*. Budapest, 1997, Balassi Kiadó, 333–345.

*A két násznép szövetségkötése itallal, kaláccsal
(Balázs Lajos felvétele)*

hiedelem felismerhető a hét vezér vérszerződésében és Jézus utolsó vacsorájában is).

A példák sora folytatható. Úgy gondolom, hogy valamennyi (élő szóban, cselekvésben megfogalmazott) „alapítólevélnek” is tekinthető, mely egyértelművé teszi, hogy a csíkszentdomokosi sorsfordulók szokáskultúrája különös értékű variánsa a székely-magyar egyetemes szokáskultúrának tartalmi, formai értelemben egyaránt. Én nem tettem mást, mint az a földműves, akinek ekéje évtizedeken át végzett mélyszántásai alkalmával egy nagy aranykincset fordított ki a földből, és kötelességének érezte beadni a kincstárba.

VÁLOGATÁS A MAGYARSÁGTUDOMÁNYOK MŰVELŐINEK SZAKMAI ÉRTÉKELÉSEIBŐL

„Három vastag könyv Csíkszentdomokos lakodalmi, temetkezési és születési szokásrendjéről: nem túlzás, hogy e trilógiának nincs párja a magyar nyelvterületen. [...] Sokunk számára mutatja meg példaszerűen, mire is képes a néprajz a hagyományos és a modern világban” (Mohay Tamás, professzor, az MNT főtítkára, 2008)

„Úgy tudom: egyetlen romániai néprajzkutató sem dolgozott annyi ideig ugyanazon a terepen, senkinek sincs annyi adata ugyanarról a faluról, senki nem ismeri olyan mélységben a vizsgált közösséget, mint ő. Senkinek sem sikerült, akár különböző közösségekben is, az emberélet három nagy fordulójáról monográfiát írni. A szakmabeliek véleménye egyöntetű: az, amit tett, módszertani nívum, hiszen az általa végzett nagyon alapos feldolgozás, a mélyfúrás hozhatott csak újat az átmeneti rítusok kutatásában. Különleges figyelme, érzékenysége, invenciozitása, terepismerete, kitartása segített mindebben. Munkája nyomán írott formát kapott a felfedezés: mennyiben sajátosan helyi, mennyiben általánosan magyar és mennyiben egyetemesen emberi a csíkszentdomokosi társadalom életének nagy fordulói: a születés, a szerelem, a halál.” (Dr. Gagyí József professzor, Marosvásárhely, 2003)

„Az emberi élet három nagy „szükségéről” nem ismerek hasonló teljességű monográfiát a magyar nyelvű szakirodalomban.” (Paládi-Kovács Attila, akadémikus, Budapest, 2008)

Tömörítve: ezekre az érvekre és értékekre, szokásokra, rítusokra – térben és időben nagyon távoli, ám a 21. században is meghatározó és hatni képes kultúrelemekre alapoztam felelős lépésemet: bátorkodtam felterjeszteni az Erdélyi Magyar Értéktárba a csíkszentdomokosi sorsforduló szokáskultúráját.

A biztató szavak után – néprajzkutatóként – az elismerés és dicséret szavaival illetem Csíkszentdomokos népét önrendelkező, történelmi mélységű sorsforduló szokáskultúrájának – *a születés, családalapítás, elmúlás és temetkezés rítusainak* – kimunkálásáért, megőrzéséért és gyermekszeretetéért. Ezekkel az erényekkel évszázadok óta éltette, táplálta a közösségi identitás, folytonosság, a mindenáron fennmaradás, összetartozás eszményét, akaratát; gyarapítván a székely-magyar, az egyetemes népi kultúra örökségét tartalmi és formai egyediségében és sokszínűségében egyaránt.

Mirk Szidónia-Kata

KIS CSÍKI HATÁRŐRÖK

Írásomban a csíkszeredai római katolikus gimnázium történetéhez szeretnék egy kis mozaikdarabot hozzátenni, pontosabban rövid áttekintést nyújtani a nagymúltú iskolában működő első néprajzi szakköréről.

A gimnázium első néprajzi szakköre a kicsi magyar világban, 1941-ben alakult a Mária Kongregáció keretében.

A Mária kongregációk a 20. század egyik legnépszerűbb katolikus hitbuzgalmi társulatainak számítottak, melyek egyedi sajátossága volt, hogy a legtöbb társulattal szemben kizárólag egyazon nemű, korú, illetve társadalmi helyzetű és műveltségű tagokat tömörítettek. A kongregációk elsődleges célját a személyes vallásosság és lelki élet elmélyítése jelentette, emellett feladatuk volt a katolikus társadalmi elit kinevelése is, ezért ez a társulati forma elsősorban a felső- és középrétegekben, illetve a középiskolákban vált népszerűvé.¹

A csíkszeredai Segítő Mária Gimnázium Sarlós Boldogasszonyról elnevezett Mária Kongregációjának története visszanyúlik egészen a 18. század elejéig. A betiltások, megszűnések, visszaállítások két évszázados viharai után, a 20. század elején – Majláth Gusztáv Károly püspök úrnak köszönhetően – a szervezet újjászületik, és 1906-ban már megindul a szakosztályi élet is. Három szakosztály jön létre: az eucharisztikus, a hitvédelmi-szociális, a sajtó szakosztály, és 1940-ig a kongregáció munkatervét ezek keretében valósítja meg.

A gimnázium 1941-es évkönyvéből² már arról értesülhetünk, hogy némi átszervezés után eredményesen működik a Bangha Béla világnézeti szakosztály, amely a katolikus öntudat és világnézet kialakításán dolgozott; a Xavéri Szent Ferenc missziós szakosztály, amely a missziós ismeretek szerzését és a missziók támogatását tűzte ki célul; a Majláth Gusztáv szociális szakosztály, amely a katolikus szociális mozgalom tanulmányozását és segítését tűzte ki feladatául.

1 Lásd bővebben Bangha Béla 1920.

2 *Évkönyv...* 1942.

Ebben az évben új hittanár kerül az iskolába Székely László személyében, s ő szervezi meg a negyediket, a néprajzi szakosztályt, mely Vitos Mózes³, Csík vármegye kutatójának veszi fel a nevét, és a székelyek életének tanulmányozását, különösen pedig a vallásos néprajzi adatok gyűjtését tekinti feladatának. Székely László az iskolai oktató tevékenysége mellett a kongregáció vezetését is elvállalta, ő lett a prézes⁴, emellett még a fiúnevelő intézet szubrégens tanáraként a felügyelői és nevelői teendőket is ellátta.

A tudományos diákköri tevékenység napjainkban is a minőségi értelmiségi képzés fontos területe, a tehetséggondozás legfontosabb, legjelentősebb formája, amely lehetőséget ad a tehetséges, érdeklődő hallgatóknak az önálló alkotó tevékenységre, a kötelező tananyag elsajátításán túlmutató új ismeretek megszerzésére. A kör működésében meghatározó, elvitathatatlan szerepe van a tanárnak, ennek hangsúlyozása és elismerése elengedhetetlen a mi esetünkben is.

Székely László nevét ma is csak szűk szakmai körökben ismerik, pedig munkássága alapján a legnagyobbak között lenne a helye. Méltatói szerint ő a 20. századi erdélyi vallási néprajzi kutatások egyik legjelentősebb alakja. Munkássága leginkább a Bálint Sándor-i eszméiséget és módszertant követte, ő is a „lelkipásztori néprajz” képviselője, aki mindenekelőtt Csík, Gyergyó, Kászon és Gyimes katolikus székely lakosságának népi vallásosságával foglalkozott. 1912. január 7-én született a Csík megyei Gyimesbükkön, 1935-ben végezte el a gyulafehárvári római katolikus teológiát, és 1941-ig, amíg a gimnáziumba került, segédlelkésszi és hitoktatói minőségben tevékenykedett Zetelakán, Csíkszentdomokoson, Kolozsváron, Csatószezen és Petrozsény-

3 Vitos Mózes (Csíkszentkirály, 1847 – Csíkszentkirály, 1902) helytörténész, szerkesztő, római katolikus pap. Sokoldalú közéleti és publicisztikai tevékenységet folytatott, számos néprajzi, történeti témájú cikket, tanulmányt írt. Nagy műve, a *Csíkmegyei füzetek. Adatok Csíkmegye leírásához és történetéhez* 1894 és 1902 között jelent meg. Ennek fejezetei tárgyalják a Csík, Gyergyó, Kászon elnevezések eredetét, Csík vármegye szorosait, ősi városait és erődítményeit, folyóit és patakjait, tavait, éghajlatát, geológiai múltját és jelenét, ásványait, bányáit, Csík vármegye népségét, lakóit, nemzetiségre, vallásra és foglalkozásra nézve. A nagy terjedelmű munka nemcsak a múlt sokoldalú ismertetését tartalmazza, hanem a jövőre vonatkozó programot is szándékozott nyújtani, különösen Csík gazdasági életének fellendítésére. A könyvritkaságnak számító művet a csíkszeredai Hargita Kiadóhivatal 2002–2003-ban két kötetben újra kiadta.

4 Ebben az esetben az egyesület pap elnöke.

ben. Ezekben az években került sor első néprajzi gyűjtéseire és publikálásaira.⁵

Nem túlzás azt állítani, hogy a néprajz, és ezen belül a vallási néprajz iránti érdeklődése hívta életre a Vitos Mózes szakosztályt, amely egész erdélyi viszonylatban előzmény nélküli és a maga nemében páratlan vállalkozásnak számított.

A kongregáció hagyományaira és eszmeiségére alapozva így határozták meg céljaikat:

„A néprajzi szakosztály kongregációnk sajátos alakulata. Bizonyítja, hogy népünk jövőjével gyakorlatilag is törődünk. Meg akarjuk ismerni népünk szellemének, lelkének, életének szépségeit és hibáit. A nép fiai vagyunk és népünkért akarunk dolgozni.”⁶

A szakosztály tagjai valamennyien kisdíákok, többségük harmadik osztályos tanuló, és amit fontos kiemelni, mind faluról származnak. Közülük került ki az a tizenkét diák, akikkel Székely László néprajzi kalákát, gyűjtőcsoportot szervezett a környék falvaiban. Mindenki saját szülőhelyén gyűjtött, a falura járás hazatérést jelentett számukra, hiszen otthon voltak, tulajdon életükkel, környezetükkel, hagyományokkal foglalkoztak. Az egységes elgondolás, a szakszerű vezetés, a céltudatos munka és a kitartás hamarosan meghozta gyümölcsét, hiszen 1943-ban már külön kötetet adnak ki gyűjtéseikből, *Ünneplő székelyek. Adatok a székelység vallásos néprajzához* címmel.⁷ „Népünk ünneplő lelkét figyelte meg az a tizenkét diák, akiket ebben az évben szerveztem a néprajzi szakosztályba. Csaknem egyévi munkánk eredménye ez az adatgyűjtés” – írja az előszóban Székely László. Ez az apró betűvel, takarékos tördeléssel nyomtatott kiadvány szokás- és hiedelemleírásokat, imádságokat, énekeket, betlehemes játékot tartalmaz, s az irányító tanár szerint a „mostohán kezelt vallásos néprajzra” kívánja felhívni a figyelmet.

5 Lásd bővebben a Tánzos Vilmos által összeállított szócikket: <https://lexikon.adatbank.transindex.ro/mobil/tematikus/szocikk.php?id=21>

6 *Évkönyv...* 1943, 33.

7 Székely László halála után egy évvel, 1983-ban felesége, Bojtos Erzsébet szakszerűen összeállította férje néprajzi vonatkozású írásainak listáját. Itt jegyezte meg, hogy a kötet a szerző kiadásában jelent meg, saját költségére, megjelentetéséhez senkitől semmiféle anyagi támogatásban nem részesült. Lásd bővebben: http://acta.bibl.u-szeged.hu/67150/1/vallasi_kulturakutatas_konyvei_009_076-084.pdf

Sajnos, a folyóirat teljes kollekciója sem a gimnázium könyvtárában, sem a két ország nagy könyvtáraiban nem lelhető fel, csupán három példányt sikerült megszerezniem, kettőt az Országos Széchényi Könyvtárból és egyet a csíkszeredai könyvtár dokumentációs részlegéről. További levéltári kutakodásaim sem jártak sikerrel, sőt az egykori kongregációs tagok magánkönyvtáraiból sem tudtam gyarapítani szerény gyűjteményemet. A birtokomban levő három példány kiadási és számozási adatai alapján arra következtethetünk, hogy évente 2-3-szor megjelenő, alkalmi kiadvány lehetett.

E három értesítő közül a legkorábbi 1942 júliusából való, feltételezésem szerint ez lehetett a második, mert több utalást találunk benne az előző lapszámra, s az utolsó oldalon már ennek visszahangjairól is olvashatunk. Az előszóban Székely László összefoglalja a kongregáció feladatait és célkitűzéseit, külön kitérve a néprajzi szakosztályra is: „Népi egységünk munkáját mozgalmunk öntudatosan is ápolja, amikor a népi hagyományokkal foglalkozik. A közös értékek tudata közelebb hoz egymáshoz, elmélyíti a vérségi kapcsolatot. Néprajzi szakosztályunkra ezért nagy feladat vár. A *Határőr* első hasábján kimondtuk, hogy örök vagyunk. A székely élet őrei. Figyelünk, észreveszünk, látjuk a tenni-valókat, örököndünk népünk lelke és élete felett, hogy a mozgalom, mint mindig, úgy ezekben a zivataros időkben is diadalra jusson!”

A *Határőr*, habár a kongregáció értesítője volt, zömmel a Vitos Mózes szakosztály tagjainak gyűjtéseit tette közzé. Jelen írás keretei nem teszik lehetővé, hogy hiánytalanul számbavegyünk és mélyebben elemezzünk minden közlést, így csak címszavakban felsoroljuk, milyen témákról is olvashatunk a lapokban.

Az 1942. júliusi számban gyergyócsomafalvi időjárással kapcsolatos hiedelmeket, a ház és környékéhez tartozó csatószegei babonákat, gyimesközéploki kicsi gyermekkel kapcsolatos babonákat, csíkrákosi lakodalmi szokásokat és húsvéti határkerülési verseket találunk; a '42. karácsonyi számban a nagykászoni népviseletről, a népi világítás módjairól, az állattenyésztés szokásairól olvashatunk, végül az '43. májusi számban a csíkelnei Szent János-templomról, a menasági pásztorfogadás szokásairól, a csíkszentgyörgyi tehéntartás babonáiról, a népi ruházat alakulásáról, kapufeliratokról, sírfeliratokról tudhatunk meg többet.

A szakkör tevékenységéről, a különböző alkalmakkor megtartott előadásairól további szórványos adatokat sikerült fellelnem a gimnázium évkönyveiben, megtudtam például, hogy a diákkör tagja volt Bálint Lajos⁹, a gyulafehérvári főegyházmegye első érseke, Sárosi Bálint¹⁰ Széchenyi-díjas magyar népzene kutató, Veress Péter¹¹ közgazdász, miniszter, hogy csak a szélesebb körben ismerteket említsem.

De legnagyobb örömömre az szolgált, amikor megjelent egy egykori kisdíák, Bara Béla, csíkszeredai tisztviselő visszaemlékezése¹² Székely Lászlóról, vagy ahogy maguk között emlegették, Gandhiról. „Sovány volt, kerek szemüveges, egy aszkéta benyomását keltette, szerintünk nagyon is hasonlított Gandhira. Innen tehát a név, amit nagy tisztelettel ejtettünk ki. (...) Másodikos gimnazistaként, 1941-ben kerültem a vonzáskörébe, amikor egyik óra végeztével néhányunkat kiválasztott a néprajzi szakosztályba. Mind olyanok kerültünk össze, akiket érdekelték az általa javasolt témák. Nagy szakértelemmel tanított, vezetett be a néprajz rejtelmébe, a kutató- és gyűjtőmunka alapkérdéseibe: milyen témát és miért válasszunk, hogyan állítsunk össze kérdőívet, hogyan álljunk szóba az adatközlővel, hogy megnyíljon és szívesen beszéljen, végül miként kell feldolgozni a gyűjtött információkat, hogy abból néprajzi dolgot lehessen írni. Felkészítőket tartott, de ezeken kívül is összehívott csoportos megbeszélésekre. Szolgálati lakásán is bármikor felkereshettük kérdéseinkkel. S amikor pedig úgy gondolta, hogy van már kellő ismeretanyag a tarsolyunkban, akkor mehettünk

-
- 9 Bálint Lajos (Csíkdélce, 1929 – Székelyudvarhely, 2010): 1981. szeptember 29-én dr. Jakab Antal megyés püspök szentelte segédpüspökké Gyulafehérváron. 1990-ben Jakab Antal visszavonulása után átvette az egyházmegye vezetését. 1991-ben II. János Pál pápa érseki rangra emelte az egyházmegyét, és első érseké Bálint Lajost nevezte ki. Tisztségét 1993 végéig töltötte be, ekkor azonban megromlott egészségi állapota miatt lemondott.
 - 10 Sárosi Bálint (Csíkrákos, 1925) Széchenyi-díjas magyar népzene kutató, a zenetudományok akadémiai doktora. A Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia Zenei Alkotóművészeti Osztályának rendes tagja. A magyar népi hangszerek tanulmányozásával, a hangszeres népzenevel, a cigányzenészek szerepének kutatásával és az afrikai zenével foglalkozik. Magyar és külföldi szaklapokban számos tanulmánya jelent meg e témakörökből.
 - 11 Veress Péter (Gyimesközélpok, 1928 – Budapest, 2018) magyar közgazdász, politikus. 1962–1971 között a Külkereskedelmi Minisztérium főosztályvezető-helyettese, majd főosztályvezetője volt, 1971–1974 között külkereskedelmi miniszter-helyettesként tevékenykedett. 1974–1979 között párizsi nagykövet, 1979–1987 között külkereskedelmi miniszter volt a Lázár- és a Grósz-kormányban. Önéletrajzi írását lásd Évkönyv... 1999, 65–79.
 - 12 Mirk László 2012, 17–18.

gyűjteni. Először mindenki saját szülőfalujában kezdett dolgozni, majd távolabbi tájegységek felé vettük az irányt. Hétvégeken és a vakációkban gyűjtöttünk, kiszállásaink rendszerint 1-2 napig tartottak, de a nagyvakációkban két hétre is kinyúltak a kirándulással egybekötött terepmunkáink. (...) Nagy megtiszteltetésnek számított, ha a diák néprajzi gyűjtése napvilágot látott a *Határőr* valamelyik számában. Négy éven keresztül volt a mentorunk, kitörölhetetlen emlékeket hagyva bennünk.”

A néprajzi szakosztály munkája 1944 nyarán félbeszakadt, ugyanis Székely Lászlót július 1-jén behívták tartalékos katonának, majd néhány hónap szolgálat után, visszatértekor áthelyezték Csíkkarcfalvára igazgatónak.¹³

A világháború vége, de különösen az ezt követően kibontakozó kommunista rendszer végérvényesen derékba törte nemcsak a kis csíki határőrök tevékenységét, hanem a középiskolai és az egyetemi szintű néprajzi képzést is, és évtizedekre ellehetetlenítette a vallásnéprajzi kutatásokat.

IRODALOMJEGYZÉK

BANGHA BÉLA

1920 *Mi a kongregáció? Rövid kalauz a Mária-kongregációk számára.* Budapest, a Mária-kongregáció kiadása.

ÉVKÖNYV

1942 *Az erdélyi róm. kat. egyházmegyei tanács vezetése alatt álló csíkszeredai róm. kat. Segítő Mária Gimnázium évkönyve az 1941–1942. tanévről.* Csíkszereda, Szvoboda Miklós könyvnyomdája.

1943 *Az erdélyi róm. kat. egyházmegyei tanács vezetése alatt álló csíkszeredai róm. kat. Segítő Mária Gimnázium évkönyve az 1942–1943. tanévről.* Csíkszereda, Szvoboda Miklós könyvnyomdája.

13 1945 szeptemberében beiratkozott a kolozsvári Bolyai Egyetem bölcsészkarára történelem–földrajz szakra (látogatás nélküli tagozaton), ahol 1947-ben licenciátust szerzett. Néprajzi stúdiumait egyetemi éve alatt Gunda Béla professzor irányításával mindvégig jeles eredménnyel végezte. Csíkkarcfalvi tanárkodása idején 1946-ban megszervezte a Felcsíki Néprajzi Múzeumot. 1948-ban kilépett az egyházi szolgálatból, s 1973 őszén történt nyugdíjazásáig földrajztanárként tanított. 1982-ben hunyt el Temesváron. „Adatfeltáró munkájának különös jelentőséget ad az, hogy a magyar nyelvterület olyan tájain kutatótt, ahol a középkorias vallásos mentalitás, misztika, aszkézis és az ezt kifejező folklórműfajok egészen a 20. századig megőrződtek.” (Tánczos Vilmos)

1999 Számadás, avagy: a tehén farkától Karacsiig. In *A csíkszeredai Márton Áron Főgimnázium Évkönyve az 1998–99. tanévről*. Csíkszereda, 1999, 65–79.

FARAGÓ JÓZSEF

1944 F fiatal magyar néprajzgyűjtők kiadványai. *Pásztortűz. Erdélyi irodalmi és művészeti folyóirat*, XXX. évf. 2. sz. 92–94.

1946 Irodalmi szemle: Székely László Ünneplő székelyek. *Ethnographia*, LV. évf. 104.

MIRK LÁSZLÓ

2012 Egy jeles néprajzosra emlékezünk. *Moldvai Magyarság*, új sorozat, XXII. évf. (2012. december) 12. sz. 17–18.

SZÉKELY LÁSZLÓ

1943 *Ünneplő székelyek. Adatok a székelység vallásos néprajzához*. Csíkszereda.

Fényörző, 2019
(53 x 43 cm, olaj, vászon)

Kiss László

ÉN VOLTAM AZ ELSŐ ERDÉLYBEN – GECSE DÁNIEL, A MAGNETIZŐR

A Pesten, 1817-től megjelenő *Tudományos Gyűjtemény* a korszak legjelentősebb tudományos folyóirata volt – 1831-ig, az *Orvosi Tár* megjelenéséig¹ szinte az egyetlen fórum, amiben színvonalas orvosi tanulmányok jelenhettek meg. Kétszáz évvel ezelőtt, 1821-ben a marosvásárhelyi Gecse/Getse Dániel orvosdoktor szintén e lapban közölt dolgozatot, *Az állati Mágnességnek négy Históriaiji* címmel.² A dolgozat folytatása és befejező része a következő évben jelent meg, ugyancsak a *Tudományos Gyűjtemény* hasábjain.³ Itt hívom fel a figyelmet arra, hogy a folyóirat orvosi vonatkozásait feldolgozó kitűnő tanulmány ugyan említi Gecse dolgozatát, de egyrészt tévesen Sámuelnek nevezi a szerzőt, másrészt nem jelzi, hogy a dolgozat két részből áll, és az irodalmi hivatkozásban a 2. rész bibliográfiai adatait hozza.⁴ E kis baki is jelzi, hogy Gecse munkája napjainkra nagyrészt feledésbe merült.

A feledés hatása jóval korábban, már Gecse halála után 16 évvel is érezhető: 1840-es életrajzában, amelyet az egykori jóbarát, ekkor már református püspök Antal János (1767–1854)⁵ írt, szó sem esik Gecse magnetizőri munkásságáról. Azóta Gecse Dániel „orvosi, közéleti és tudósi portréját többen megrajzolták” – Oláh-Gál közli a bibliográfiai adatokat is⁶ –, ám tudomásunk szerint senki sem foglalkozott Gecsevel mint magnetizáló orvossal.

-
- 1 Batári Gyula: A „Tudományos Gyűjtemény” orvosi vonatkozásai. *Comm. Hist. Artis Med.* 75–76. (1975) 85–98. p.
 - 2 Gecse Dániel: Az állati Mágnességnek négy Históriaiji. *Tudományos Gyűjtemény*. XI. (1821) 3–44. p.
 - 3 Gecse Dániel: Az állati Mágnességnek négy Históriaiji. (Folytatás). In *Tudományos Gyűjtemény*, VI. (1822) 57–78. p.
 - 4 Batári: i. m. 88. p.
 - 5 Antal János: *Néhai orvos Getse Dániel életrajza, Emberszereteti Intézete és annak rövid felvilágosítása*. Marosvásárhely, 1840. I–XVIII. és 1–56. p.
 - 6 Oláh-Gál Róbert: Marosvásárhely egészségügye 1821-ben. *Comm. Hist. Artis Med.* 190–193. (2005) 215–221. p.

Mielőtt rátérnék Gecse dolgozatának ismertetésére, ejtsünk pár szót a dolgozata címében szereplő „állati mágnességről”, illetve e tan atyjáról, Franz Anton Mesmerről (1734–1815). A természettudományi háttérrel Birtalan professzor tömör összefoglalója alapján vázoljuk. Az állati mágnesség tanának melegágya a vitalizmus volt. Mesmer ifjúkora idején, a 18. század derekán ez (vagyis a vitalizmus) volt az orvostudomány egyik kulcsszava. Hirdetői a vitalisták, az életre (latinul: vita) jellemző jelenségek magyarázatára valamilyen új, ismeretlen energiaforrást tétéleztek fel.⁷ Számos elnevezése közül az „életerő” (németül Lebenskraft) a legismertebb. Nagy hatást gyakorolt az orvostudományra F. Wilhelm von Schelling (1775–1854) német bölcsező természetfilozófiája. Tanítása szerint a természetben minden a tökéletesség felé igyekvő mozgásban van. A természet egy nagy egység, melyben a történések lényege a polarítások ellentéte, ütközése és kiegyenlítődése. Birtalan az „életerő” kutatói közé sorolja Mesmert is.

Mesmer tana, a mesmerizmus szerint a világegyetemet egy finom, magnetikus fluidum tölti ki. Ez a fluidum közvetíti az égi- és földi testek hatását. Az emberi test és a bolygók közt magnetikus kapcsolat áll fenn, és a testek életerejét ez a magnetizmus adja.⁸ A magnetizmus energiaátvivő erő, s mivel a betegségeket energiahiány, az „életerő” hiánya okozza, a magnetizmus segítségével megvalósuló energiaátvitel képes gyógyítani.⁹ Mesmer kezdetben fém-mágneset használt, később áttért az állati (animális) mágnességgel való gyógyításra. Pályafutása csúcspontján már szinte minden anyagot alkalmasnak vélt a gyógymágnesség, gyógydelejesség megvalósítására.

S itt álljunk meg egy picit: tisztázzuk e furcsa név, „állati mágnesség” etimológiáját. Az anima latin szó számtalan jelentéssel bír: szél (szellő), levegő, élet, életerő, élőlény, állat. Ennek megfelelően az animális is fordítható légiesnek, éltetőnek, élőnek (emberi lelkekből származónak!) és állatinak is. Mesmer hamarosan rájött, hogy kúráinál nem a mágnes, a halott érc segít, hanem a mágnes titkos erejével analóg erő az élő emberben. Így született meg az „animális” jelző, amely igen szeren-

7 Birtalan Győző: *Orvosi felfedezések nyomában*. Budapest, 1996, Littera Nova Kiadó.

8 Magyar László András: *Különös gyógymódok kislexikona*. Budapest, 2004, Dictum Kiadó.

9 Magyar László András: i. m. 151. p.

csétlenül fordítva „állati magnességhez” (tierische Magnetismus) vezetett a helyes „életmágnesség” helyett.¹⁰

A pályafutását Bécsben kezdő, majd Párizsban folytató Mesmer „mágneses” gyógyításaival roppant sikereket ért el a 18. század végén. Végül már „nagyüzemi módon” gyógyított: a gyógyulni vágyók egy mágnesezett kád (baquet) körül ültek; a kádból áradt beléjük a fluidum, a „force vitale”, az életerő – lelki, azaz animális úton.

Eltekintünk Mesmer regényes életének, illetve a mesmerizmus sikereiben és kudarcokban egyaránt bővelkedő történetének részletes ismertetésétől, hiszen e témát a laikusok számára is érhető módon megírta Raffy Ádám *A léleklátó*¹¹ című regényében, illetve Stefan Zweig *A lélek orvosai*¹² című kötetében, szakszerű összefoglalása pedig könnyen elérhető a Schott-féle „medicina-krónikában”.¹³ Csupán az életút – eddig ismert – magyar vonatkozásaira hívnám fel a figyelmet. A mágnes gyógyhatására a selmecbányai (ma Banská Štiavnica) születésű bécsi csillagász, Hell Miksa (1720–1792) hívta fel Mesmer figyelmét. A jezsuita páter, Hell egy olyan formájú mágneset készített, amely a beteg gyomrára helyezve megszüntette a gyomorgörcsöt.¹⁴ Ezt követően a mágnesezéssel vagy delejezéssel egyre sikeresebbé váló 41 éves orvosdoktor 1775-ben Magyarországon is gyógyított. A felvidéki Nyitra vármegye Rohó (ma Rohovské Rybky, Szlovákia) nevű falujában a földesúr, horkai Horeczky báró makacs nyaki görcseit (torticollis) gyógyíttatta mágnesezéssel – váltakozó sikerrel. Nagyobb sikere volt csellójátékának, bár muzsikustársai szokatlanul álmosak lettek a koncert alatt. Ezt a Mesmer által teremtett „mágneses” légkörnek tulajdonították.¹⁵

Mesmer tehát gyógyított Magyarországon is. De voltak-e magyar mesmeristák? Erre a kérdésre a szakirodalomban e rövid fejeletet találjuk: „Hazánkban Csanády István, Majláth János, majd Bajkay

10 Stefan Zweig, *A lélek orvosai. Mesmer – Mary Baker-Eddy – Freud*. Budapest, é.n., Kairosz Kiadó, 54. p.

11 Raffy Ádám: *A léleklátó. Mesmer doktor életregénye*. Budapest, 1967, Szépirodalmi Könyvkiadó.

12 Zweig: i. m.

13 Heinz Schott (szerk.): *A medicina krónikája*. Budapest, 1993, Officina Nova, 226–227. p.

14 Zweig: i. m. 38–39. p.

15 Bugyi Balázs: Franz Anton Mesmer és magyarországi tartózkodása 1775-ben. *Comm. Hist. Artis Med.* 62–63. (1971) 117–120. p.

Endre írt a XIX. század közepén mesmerista munkákat, sőt Biacsí Árpád tollából még 1943-ban is megjelent a tant védelmező könyv Budapesten.¹⁶ Közülük Csanády neve a legismertebb, ő 1860-ban írt egy német nyelvű munkát *Az orvosfilozófia és a mesmerizmus* címmel.

Mesmer 1815-ben hunyt el svájci szülőfalujában „szegényen, elfelejtve és magára hagyottan”. Tanítása azonban tovább élt, különösen Poroszországban. 1812-ben egy berlini professzor, a filozófus K. H. Wolfart mint királyi biztos keresi fel Mesmert otthonában. Mesmer átadja neki a magnetizmusról összegyűjtött feljegyzéseit.¹⁷ Ezek alapján került kiadásra 1814-ben, Mesmer életének 80. évében *A mesmerizmus avagy a kölcsönhatások rendszere* (Mesmerismus oder das System der Wechselwirkung) című munka – tulajdonképpen Mesmer főműve.¹⁸ Halálát követően rövid időre feléled a mesmerizmus. Berlinben az előbb említett Wolfart, Jénában D. G. Kieser¹⁹, Bonnban Ch. F. Nasse, Drezdában C. G. Carus²⁰ is felújítják, illetve kiegészítik, módosítják Mesmer eszméit.²¹ Kevésbé közismert, hogy a magyar orvosok is ekkor fedezik fel maguknak Mesmert.

Már a bevezetőnkben említett *Tudományos Gyűjtemény* első évfolyamában, 1817-ben nyomdafestéket lát egy alapvető tanulmány az alábbi címmel: *Az Állati Magnetismus' rövid rajzolatja. – Írta Lenhossék Mihály – a' Pesti M.K. Universitásban, Physiológiának, 's felsőbb Anatómiának k.r. Professora.*²² Mielőtt belemerülnénk e dolgozat taglalásába, szögezzük le: Lenhossék csak részben volt e dolgozat szerzője. Négy évvel később, 1821-ben a *Tudományos Gyűjtemény* III. kötetében egy – a későbbiekben miskolci gyakorló orvosként működő – végzős orvos, Bódogh Mihály (1789–1825) így kezdi a *Próba tétel a' Mesmerismus avagy állati Magnetismus' Theoriájában*²³ című értekezését:

16 Magyar: i. m. 739–740. p.

17 Zweig: i. m. 119–120. p.

18 Schott: i. m. 227. p.

19 D. Georg Kieser (1779–1862) betegségtanában a negatív és pozitív princípiumok polaritásából indul ki. Lásd Schott: i. m. 257. p.

20 Carl Gustav Carus (1789–1869): nőgyógyász-professzor, tájképfestő. Vö. Schott: i. m. 257. p.

21 Bugyi: i. m. 119. p.

22 Lenhossék Mihály: *Az Állati Magnetismus' rövid rajzolatja*. *Tudományos Gyűjtemény*, 1817, X. kötet, 3–41. p.

23 Bódogh Mihály: *Próba tétel a Mesmerismus avagy állati Magnetismus Theoriájában*. *Tudományos Gyűjtemény*, 1821, III. kötet, 3–37. p.

„Miólta a Tudományos Gyűjtemény 1817-dik esztendei X-dik kötetében Hazánk nagy érdemű Tudóssa T. Prof. Lenhossék Úr – ezen tárgyrúl való értekezése általam magyarítva megjelent...” Az idézetből kiderül, hogy a bibliográfiákban, így a *Tudományos Gyűjtemény Repertóriumában*²⁴ is Lenhosséknak tulajdonított magyar nyelvű értekezés csak fordítás. Az eredetijét Lenhossék latinul írta meg 1816–1818 között kiadott orvosi élettana, a híres ötkötetes *Physiologia medicinalis* IV. kötetében. E kötet egyik fejezetét „magyarította” hű tanítványa, az 1817-ben Pesten orvosi diplomát szerzett Bódogh Mihály.²⁵ Bódoghhoz közel állt a téma, hiszen orvosavató, könyvnek beillő 189 oldalas disszertációját 1817 novemberében „a filozófiának az egyes korok, főként a legújabb idők orvostudományára gyakorolt hatásáról” írta.²⁶

Értekezésemnek nem célja a pesti élettan-tanár magyarra fordított könyvfejezetének elemzése. Ezért csupán e fejezet *A Magnes-jelenségek ki-magyarázása* című alfejezetéből csemegézzünk. „Mesmernek újabb vélekedése szerint, mellyet életének utolsó napjaiban hirdetett ki, az állati magnetismusban munkálkodó principiumot valami láthatatlan tűz teszi, mellyet a mester gyűjt... nem valami substancia, hanem csak mozgás, vagy hab [mint a hang vagy a fény]... Ez a hab... azon principium, melly az érző-inakat [idegeket]... meg-hatja, és az élő testet az egész természettel össze köti.”²⁷ „...nem kételkedem, hogy itten kiváltképpen az a mérhetetlen (imponderabile) principium munkás, mellyet bioticonnak neveztem...²⁸ ...az állati mágnés erő polaris törvényeket követ, ami az imponderabilék tulajdona.”²⁹

„Kimagyarázása” végén a gyakorló orvos számára – saját gyógyító tapasztalatára is hivatkozva – a professzor leszögezi: az állati magnetismus nem panacea (universale remedium – értsd: csodaszer), ezért „nem kell minden más orvosságokat... elmellőzni!”³⁰

24 Csécs Teréz (összeállító): *A Tudományos Gyűjtemény (1817–1841) Repertórium*. Győr, 1998, Xantus János Múzeum, Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltár Győr Levéltára, 28. p.

25 Kiss László: Kísérlet az id. Lenhossék Mihály körüli rejtélyek feloldására – születésének 225. évfordulóján. *Orvosi Hetilap*. 139. évf. (1998) 6. sz. 311–313. p.

26 Dörnyei Sándor: *Régi magyar orvostudományi értekezések 1772–1849. Első kötet*, Budapest, 1998, Borda Antikvárium, 97–98. p.

27 Lenhossék: i. m. 34. p.

28 Lenhossék: i. m. 36. p.

29 Lenhossék: i. m. 38. p.

30 Lenhossék: i. m. 40–41. p.

Végeredményben tehát a pesti orvosi kar élettan-tanára támogatóan nyilatkozik a mesmerizmusról. Persze nem mindenki számára volt elfogadható a mesmeri tan, illetve annak „mágneses” gyógyító gyakorlata. Egy évvel Lenhossék mondhatni hivatalos állásfoglalása után megjelent egy magánvélemény is, könyv alakban. Szerzője, Kovács Mihály (1762–1851) az 1793/94-es tanévben végzett a pesti orvosi karon, és Pesten volt gyakorló orvos. Kovács korának egyik legszorgalmasabb orvosírója volt, akihez Vitkovics Mihály az alábbi, az *Erdélyi Múzeum* című lap hasábjain közölt epigrammát címezte:

Pesti orvos-doktor s literátor Kovács Mihályhoz

Jól gyógyítasz, nyelvünk szereted, nagy férfi, csudállak,
Jó ész s nemzeti szív, mennyire ritka dolog!³¹

Kovács már a századvégen tett külhoni útja során találkozott az állati mágnesség tanával, de nem lett Mesmer híve – „hijjába valóságnak” nevezi azt.³² Amikor látja, hogy Mesmer tanát már az orvosi karon is elfogadták – lásd Lenhossék értekezését a *Tudományos Gyűjteményben* 1817-ben –, 1818-ban kétkötetes könyvet ad ki az „Állati mágnesség mérőserpenyűje” címmel.³³ Mérőserpenyűnek nevezi munkáját, mert „ezen mérem meg az állati mágnesség igazságát vagy igazságtalanságát.” Természetesen „igazságtalannak”, azaz hiteltelennek találja a mesmerizmust, és kemény szavakkal kritizálja a Mesmert követő Eschenmayert is. Nincs terünk elmélyedni abban, hogy mit is tartalmazhattak Kovács „serpenyűi”, viszont feltétlenül meg kell említenünk, hogy Gecse Dániel maga is ismerte „Dr. K. Úrnak az állati magnetizmus ellen írt erősen szűrős munkáját”.³⁴ Valószínű, hogy az 1814-ben indult *Erdélyi Múzeum* kolozsvári lap szerkesztőjétől, Döbrentei Gábortól

31 Benkó Samu (válogatta): *Erdélyi Múzeum 1814–1818*. Bukarest, 1979, Kriterion Könyvkiadó, 96. p.

32 Szőkefalvi-Nagy Zoltán: Kovács Mihály orvos, a magyarországi természettudományos ismeretterjesztés egyik úttörője 1762–1851. *Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei* (Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica) 12. kötet (1959) 158–178. p.

33 Kovács Mihály: *Állati mágnesség mérő serpenyűje. I. Serpenyű. Kísérlet az állati mágnesség ál-baját az egészség és lélektudomány törvényeiből kimagyarázni. Szerző Eschenmayer K. A. Ford. toldalékkal meg bővítve... – II. Serpenyű. K. M. megvizsgálja és megczáfolja Eschenmayer... állati mágnességről való munkáját és a toldalékokat*. Pest, 1818.

34 Gecse: i. m. 71–72. p.

(1785–1851) értesült Kováts könyvének megjelenéséről, Döbrentei ugyanis a *Tudományos Gyűjtemény*ben 1820-ban maga is „erősen szúrós” értekezésben bírálta Kováts „serpenyűjét” mind tartalmi, mind nyelvi szempontból.³⁵

Ismét csak nem bocsátkozunk a Döbrentei-kritika részletes ismertetésébe, csupán a témánk szempontjából fontos mondatokat emeljük ki: „Ha a múlt nyáron 1818-ban Erdélyben M. Vásárhelyen lett volna Dr. K. Úr láthatta és halhatta volna... egy kellemetes és tiszteletet érdemlő szép Kis-aszszonynak G. L. J-nak mágneses állapotját, abban való mint egy a földi dolgokon felül emelkedett magosan járó gondolatait, megváltozott szóllása módját, és bölts beszédeit; láthatta volna azon tsudálatos... minden orvosságok nélkül kevés idő alatt, tsupa mágneses kézfogások által való meggyógyulását...”³⁶

S ha esetleg kétkednénk, hogy valóban Gecse gyógyításairól van-e szó, pár sorral alább minden kétségünk eloszlik, ugyanis Döbrentei ezt írja: „De még sokkal inkább fog bosszankodni Dr. K. Úr az ámíttásról, megtsalásról panaszolni, ha alább ezen Tud. Gyűjteményben béikta-tandó nevezetes négy Magnetisáltatott Betegeknek Históriájiban látni fogja, hogy a tsudálatos mágnesi aluvást nem tsak a mágneselő személy, hanem annak substitutuma egy darab magnetisáltatott, és a beteg melyére függesztett Tükör darabotska, mindenkor éppen úgy elé hozza, mint maga a Magnetisáló...”³⁷

Döbrentei tehát már 1820 tavaszán tudott róla, hogy Gecse szándékozik publikálni négy beteggel szerzett tapasztalatait.

Valószínű, hogy az 1818 nyarán heteken át tartó mágneses kezelés híre eljuthatott Kolozsvárra is, netán Döbrentei el is látogatott Vásárhelyre, és az így szerzett benyomás még jobban ösztönözte őt a „Serpenyű” kritikájának megírására. Az sincs kizárva, hogy éppen Döbrentei biztatta Gecse doktort: tegye közkinccsé tapasztalatait. Ezen feltevések megerősítése/cáfólása további kutatást igényel. Amit viszont pontosan tudunk, az az, hogy Gecse valóban publikálta a négy kazuisztikát (négy betege kóresetének „históriáját”). Érdeemes megjeg-

35 Döbrentei Gábor: *Az állati Mágnesség Mérő-Serpenyűje*. Dr. Kováts Mihály. Pest, 1818, 8-ad Rét. Két Darab. Tudományos Gyűjtemény, 1820, IV. kötet, 96–115.

36 Döbrentei: i. m. 108–109. p.

37 Döbrentei: i. m. 109–110. p.

gyezni, hogy a nemrégiben előkerült, a városi tanács számára írt „A közelebb enyészett 1821-dik esztendőben az egészséget és a Politia medicat [közegészségügyet] tárgyzó” hivatalos jelentésében Getse Dániel mint városi „fizikus” [hivatalos orvos] nem tesz említést az „állati mágnességgel” tett kísérleteiről.³⁸ A magyarázat kézenfekvő: e kísérleteket Gecse a magánpraxisában végezte.

Eltekintünk az említett kóresetek részletes leírásától; a részletek ismerete elsősorban a szakorvosok, lélekgyógyászok, pszichológusok számára lehet érdekes. Érdemesebb inkább beleolvasni a közlemény második részét lezáró „Ezen Históriakra való közönséges Jegyzések” című alfejezetbe, amely értékes adalékokat szolgáltat Gecse orvosi portréjához. Például ahhoz, hogy mi készítette őt az akkortájt leszólt, inkább sarlatánságnak tartott, mint dicsért gyógymód kipróbálására. „Több mint három Esztendeje, hogy ezen szokatlan, és tsudálatos Tüнемény, az állati Magnetismus nékem is felébresztette figyelmettségemet, a Tudományos Újságokban elébb, és azután Klugéba buzgón olvastam azon Történeteket, mellyek ide czéloznak.”³⁹ Gecse tehát autodidakta módon – Kluge, majd Wienholt könyveiből – tanulta meg a mágnesezés technikáját. Nem említi Lenhossék 1817-ben megjelent értekezését. Ez azért feltűnő, mert személyesen ismerték egymást, hiszen mindketten az 1798/99-es tanévben végeztek a pesti orvosi karon.⁴⁰

Tisztában volt vele, mibe kezdett: „...én voltam az első amennyire tudhatom Erdélyben, aki ezen nagy munkához, az állati Magnetizmushoz hozzá fogtam, nagyobbára tsak azért hogy ez iránt való gyanúmat a meggyőződés által levethessem.”⁴¹ A „gyanút” hamar elnyomta a „meggyőződés”, bár kezdőként több hibát is vétett – „elfejtettem magam Rapportba hozni a Betegekkel” – ezért „ezen Históriakat (tökéletesebbekre várakozván) talán közönségessé nem is tettem volna, ha Dr. K. Úr mérges Crisissének megczáfolására... világozságot nem sugároznának.”⁴² Természetesen Kováts „Serpenyűjének” megczáfolásáról van szó.

38 Oláh-Gál: i. m. 214–218. p.

39 Gecse: i. m. 71. p.

40 Hógyes Endre: *Millenniumi Emlékkönyv a budapesti kir. tud. egyetem orvosi karának múltjáról és jelenéről*. Budapest, 1896, Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, 228. p.

41 Gecse: i. m. 72. p.

Talán nem kell hangsúlyoznunk, hogy bár Gecse folyton mágnesezésről beszél, semmilyen mágnest nem használt – a gyógyhatást, például a görcsök megszűnését vagy a beteg „mély aluvásba” juttatását azzal érte el, amit ma szuggesztióknak nevezünk. Érdemes felfigyelni azon megjegyzésére, hogy „a Betegből a betegítő okok könnyen által mehetnek a magnetizálóra, ha ennek nintsen élet ereje a betegség meggyőzésére”. Ez azért figyelemreméltó, mert valószínű, hogy Gecse „élereje” már gyengülőben volt – feltételezésünk szerint fekélybetegségben szenvedhetett. Erre utal az a tény, hogy nyaranta betegei mágneses kezelését is félbeszakítja, illetve segédjére bízta, mert 1818 nyarán Borszékre [Borsec], a következő nyáron „a Radnai⁴³ borvizre” kellett mennie.⁴⁴

„Bámulás fogott el, midőn mindjárt első napon... a kézfogásoknak – értsd a beteg test simogatásának – foganatját tapasztaltam” – vallja be Gecse, ám bámulata ellenére ezt a racionális következtetést vonja le „a tsudálatos dolgokból”: „...hibáznék valaki, ha természet felett valónak tartaná (azokat); távol légyen a babona a tsudatétel, ezek (a dolgok) még most majd tsak megfoghatatlanok, de nem tsudák; egy Emberséges Magnetizáló nem praetendál [állít] itten egyebet, hanem az élet erőnek, a gyengébbe való által folyását, s ez által a lelki erőknak... felemelkedését...”⁴⁵ Aki ezek valóságosságában kételkedik – utal finoman Kováts doktorra –, az „olvasson, gondolkodjék, tapasztaljon; bizonyosan az Igazság... megmutatja magát”.

Gecse Dániel nemcsak vak végrehajtója volt a német magnetizőrök által leírt „kézfogásoknak”, hanem gondolkodó orvos is, aki eljutott a szuggesztió erejének megsejtéséhez. Erre utal az értekezése befejezéséként papírra vetett töprengése: a Magyarországon is régóta ismert, használt „kenés nem tsupa Magnetizálás-é? (Massiren)”. A kisgyerek megigézése „nem tsupa szemmel való Magnetizálás-é? (mit Augen fixiren)”⁴⁶. (Hasonló vélekedést különben Lenhossék is megfogalmaz.)

42 Gecse: i. m. 72–73. p.

43 Valószínűleg Ó-Radna (Alt-Radna) a szomszédos Beszterce-Naszód megyében, híres a borvizéről (savanyúvizéről).

44 Gecse: i. m. 71. p.

45 Gecse: i. m. 75. p.

46 Gecse: i. m. 76–77. p.

Mesmert sokáig, sokan csalónak, sarlatánnak tartották. Valószínű, hogy Gecse kísérletei is sokakban ébresztettek kételkedést. Fontos ezért tudni, 200-250 év elteltével mit tart a tudománytörténet Mesmerről, mert e tudás fényében helyesebben fogjuk megítélni a marosvásárhelyi orvos bátor kezdeményezését is. „Aligha volt a medicina történetében más koncepció, amely olyan átfogóan befolyásolta volna a XIX. század tudományát (!), művészetét és hétköznapijait, mint a mesmerizmus. Az ezoterikában, a parapszichológiában és a paragyógyászatban ma is komolyan tekintetbe veszik” – sommázza véleményét az orvostörténész.⁴⁷

„Miért is ne helyettesíthetnék a beteg gyenge akarát a terapeutával? ...Bizonyos körülmények között bizonyos személyeknél mesterségesen elő lehet állítani olyan állapotot, mely hasonlít az alváshoz, a hipnózist, melyben ezek a személyek különösen érzékenyek a szuggesztiókra... Franz A. Mesmer... népszerűsítette ezt a módszert Párizsban 1778-tól kezdve” – olvashatjuk *A pszichológia történetében*.⁴⁸ A téma iránt mélyebben érdeklődő figyelmébe ajánlom *A medicina krónikájában* közölt pszichoterápia nemzetségfáját, amely „a gyökérzetet „az állati magnetizmussal”, Mesmerrel indítja.⁴⁹

Nemcsak Mesmer, hanem követői, így az erdélyi Gecse Dániel is a hipnózissal gyógyítók előfutárának tekinthetők. Felhívásunkkal, a kétszáz évvel ezelőtt közzétett eseteírásainak tanulmányozására, csatlakozni kívánunk Oláh-Gál Róbert kéréséhez: „a példaadók: Bolyaiak, Getse Dániel, Kelemen Lajos emléke ne sorvadjon, hanem cselekvő követőkre találjon.”⁵⁰

47 Schott: i. m. 227. p.

48 Maurice Reuchlin: *A pszichológia története*. Budapest, 1987, Akadémiai Kiadó. 79–80. p.

49 Schott: i. m. 379. p.

50 Oláh-Gál: i. m. 219. p.

Maszk, 2019
(42 x 30 cm, olaj, akril, papír)

Ladó Ágota

„KATÓ ÉS A MOZI”

– *Mozi, illetve olvasmányélmények és leányiskolai élet
Csíkszeredában száz évvel ezelőtt¹* –

Csíkszereda vármegyeszékhelyé válását követően, a 19. század végén felgyorsultak – esetenként beindultak – a városfejlődési, modernizációs folyamatok: sorra emelkedtek az új középületek, ezeket idővel a megváltozott igényeknek megfelelő, tágas és díszes lakóházak is követték; új utcák nyíltak, melyeknek a rendezésére, karbantartására és tisztítására is egyre nagyobb figyelmet fordítottak. Ebben az időszakban épült a csíkszeredai polgári leányiskola, valamint a Vigadó, melyek alábbi történetünk szempontjából is kulcsfontosságú létesítmények voltak.

A 19. század végének és a 20. század elejének kisvárosi mindennapjaiba a korabeli sajtó nyújt némi betekintést hírek, beszámolók és vélemények által, illetve ismerünk néhány kézíratos vagy könyv formájában is megjelent visszaemlékezést. Bizonyos dolgokra következtethetünk a sárguló családi fotográfiák, a különböző csoport- és utcaképek alapján. Sejtjük és érezzük azonban, hogy sok minden van, amit nem tudhatunk meg, mégis minden lehetőséget igyekszünk megragadni, hogy felfedjünk, megértsünk még valamit abból, hogy hogyan éltek azok, akik ugyanezeket az utcákat járták, ugyanezeket a tereket lakták be száz évvel ezelőtt. Jelen írás éppen egy ilyen megragadott lehetőség. Egy kísérlet arra, hogy közelebb kerüljünk a polgári leányiskola oktatóinak és növendékeinek valóságához történetük egy meghatározott momentumában.

Az a bizonyos pillanat pedig, melyre vizsgálódásunk során figyelmünket fordítjuk, 1920 tavasza. A már említett tanintézménynek az 1919–1920. iskolai évet összefoglaló értesítőjéből megtudhatjuk, hogy 1920. április 29-én a „*Sport-alap*” javára műsoros estélyt rendeztek a Vigadóban. A műsor kilenc részből állt: voltak benne zenedarabok, népdalok, volt színjáték, labdatánc, énekes tánc, kuplé, élőkép, továbbá

1 A jelen munkát Magyarország Collegium Talentum programja támogatta.

volt egy monológ, Farkas Imre *Kató és a mozi* című kis darabját Jakó Eszti IV. osztályos tanuló adta elő.² A *Csiki Lapokból* kiderül, hogy a rendezvényre valójában április 17-én került sor, ám ettől függetlenül nagy sikernek örvendett. „Az estély kiváló rendezése, a zene- és énekszámok, valamint a szép és látványos táncok betanítása Gaali Emma és Veress Irén tanítónők érdeme, akik fáradságot nem ismerve egy minden részében jól sikerült műsoros estélyt nyújtottak, melyek (sic!) a közönség mindvégig kellemesen szórakozott. Az érdeklődés oly nagy volt a kislánykák szereplése iránt, hogy a Vigadó nagyterme teljesen megtelt. Minden jegy elkel.”³ A kissé magas jegyárak és egy szerencsétlen baleset miatti méltatlankodás előtt a beszámoló valamennyi műsorszámra kitér, alaposan kiértékelve azokat, valamint a szereplőket. A minket itt különösen érdeklő részről a következőt olvashatjuk: „*Jakó Eszti monológia mindvégig lekötötte a közönség érdeklődését. Kellemes orgánuma, jó előadása van, és biztosan mozog a színpadon.*”⁴

Hogy hol tartott a mozizás Csíkszeredában akkor, amikor a polgári leányiskola tanítónői beválasztották a *Kató és a mozi* című darabot az adománygyűjtő műsorba, majd amikor Jakó Eszti előadta azt a Vigadóban összegyűlt népes közönség előtt, arról Szabó Ádám friss kutatásából tájékozódhatunk.⁵ A tanulmányból világosan kitűnik, hogy ebben az időszakban Polgár Ede Lajos működtette a mozit, akinek mindeddig homályos életrajzát a szerző ezúttal új adatokkal tisztázza. Az innovatív kutatások számára is megkerülhetetlen dr. Nagy András-féle visszaemlékezés így összegzi a csíkszeredai mozizás eme fontos korszakát: „*Akkoriban a vetítógép a terem közepe táján állott háromlábú állványon, valami dobogófélén. Mellette állt Polgár Ede, kézzel forgatta a masinát gyorsabban vagy lassabban aszerint, ahogy tetszett neki a film, vagy már meguntta nézni, különösen a vége felé. Akkoriban a műsor 5–10 perces kis jelenetekből állott, és a képeken mindig esett az eső. A legfőbb tömegsiker – egyébként mint ma is – a rohanás, egymáson átbukfencezés*

2 Császár Jolán igazgató (szerk.): *Csíkszeredai internátussal egybekapcsolt községi polgári leányiskola értesítője az 1919–1920-ik iskolai évről*. Nyomatott Szvoboda Miklós könyvnyomdájában. Csíkszereda, 1920, 8–9. p.

3 *Csiki Lapok*, XXXII. évf. (1920. április 25.) 17. sz. 2. p.

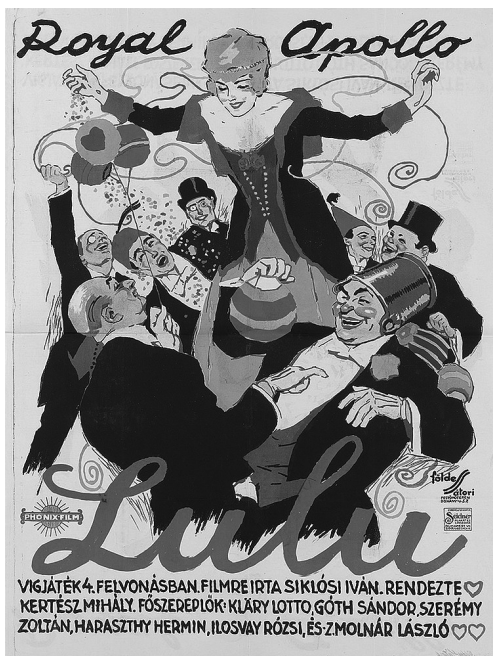
4 Uo.

5 Szabó Ádám: *Vigadás, halálsugár és némaság. A csíkszeredai némafilmes vetítések története*. In Ferenczi Szilárd – Zágonyi Bálint (szerk.): *A mozisátortól a tévétoronyig. Fejezetek a romániai magyar filmzés, televíziózás és mozizás történetéből*. Kolozsvár, 2021, Iskola Alapítvány Kiadó – Filmtett Egyesület, 97–111. p.

és a csihi-puhi aratta. [...] Kezdetben Edus fűzte a magyarázatokot a cselekményhez ilyenformán: »Most a gróf bejött a szobába. Most a kapitány megcsókolta a hölgyet...« Az első nagy filmek az első világháború idején jelentek meg, főképpen dán filmek, talán mert a hadviselő országokban pangott a filmgyártás? Az akkori filmsillagok közül Asta Nielsen, Waldemar Psylander – a nők bálványa –, Olaf Fönss, Max Linder, Zigomar neveire emlékszem. Megjegyzem, a háború vége felé már vetítették az első magyar filmeket is, így például a Janovics Jenő által filmre vitt »Tetemrehívás«-t.⁶

A leányiskola növendékeinek 1920-as, adománygyűjtő előadását megelőző évből viszonylag sok vetítésről tudunk. Csíkszeredában a moziban 1919. március 2-án mutatták be például a *Lulu* című vígjátékot.⁷

A filmről 1918 szeptemberében a következőket írták a *Világban*: »A *Lulu*, mint említettük, vígjáték, és ha nem csal az emlékeztünk, ez a második vígjátéka a »Phoenix«-nek a Tavasz a télben című film óta. Vígjátékok dolgában tehát nem oly szapora a gyár, mint drámában, megállapíthatjuk azonban, hogy ez előnyére szolgál a filmeknek, amelyeket végigfutja a legderűsebb líra és elárasztja a tiszta romantika, Pusztay Péter és Szemeremes Ludmilla kirándulásai a vidéki magányból a fővárosba, páratlanul mulatságos helyzeteket idéznek elő, ame-

A *Lulu* című film plakátja.
(A kép forrása: imdb.com)

6 Dr. Nagy András: *Városkép és ami hozzá tartozik...* Csíkszereda, 1995, Pallas-Akadémia, 32.

7 *Csiki Lapok*, XXXI. évf. (1919. március 2.) 8. sz. 2. p.

lyekből két házasság is keletkezik. Az ötletes, derűs bonyodalmakkal tarkított, pazar kiállítású bohóság sikerének főrézese Siklósi Iván, aki bebizonyította ezúttal is, hogy a komoly filmdrámairás mellett mesteri vígjátékot is kiválóan szceníroz. Kertész Mihály friss és találékony rendezése a szokottnál is jobb volt. A színészgárda vitte tulajdonképpen diadalra a darabot. Minden jelenetet bravúrosan játszottak meg a nagytehetségű színészek: Góth Sándor, Szerémy Zoltán, Kläry Lotti (sic!), Ilosvay Rózsi, Haraszi Hermin és Z. Molnár László.⁸ A filmnek minden bizonnyal Csíkszeredában is „határozott és nagy sikere volt”, csakúgy, mint a címszerepet játszó Kläry Lottónak, akiről a Színházi Életben a következőt olvashatta a közönség: „Ez a név hivatott arra, hogy rövidesen ugyanolyan népszerűen csengő legyen, mint akár Henny Portené, akár Asta Nielsené, mert az igazi nagy mozistarok jövője vár Kläry Lottora. Azt, aki a névhez tartozik [...], ismerik bizonyára. Látták már az izgalmas »99« című filmdrámát és sokat kacagtak a »Lulu« kedves bohóságain. Ezekben a mozidarabokban, a Phönix-filmgyár pompás produkcióiban, Kläry Lotto játszotta a női főszerepeket és nemcsak szépségével, de rutinossal és temperamentummal teljes játékával is magára vonta a figyelmet. A »Lulu« vizet prédikáló, de pezsgőt ivó, vidáman lumpoló feministája után már megkezdődött Kläry Lotto népszerűségének útja, amely nevezetes állomásokhoz fog érkezni rövidesen a Phönix-filmgyár újabb attrakcióiban...»⁹

A sokat emlegetett Henny Portent a csíkszeredai mozikedvelők is láthatták, ha ellátogattak *Az óriás ökle* című társadalmi dráma 1919. május 4-én, vasárnap délután 6-kor vagy este 8-kor megkezdett vetítésére, melynek e világhírű színésznő játszotta a főszerepét.

Az 1917-es filmben Diether von Brake szerencsejáték-függő heteket tölt Berlinben, családjától távol. Felesége, Martine aggódik. Diether magyarázata szerint a szerencsejáték jó mód arra, hogy törlessze az adósságait, ám Martine gyanítja, hogy van valami más is, ami férjét Berlinben tartja.¹⁰

8 *Világ*, IX. évf. (1918. szeptember 17.) 217. sz. 12. p.

9 *Színházi Élet*, VII. évf. (1918. október 6–13.) 40. sz. 13. p.

10 *Die Faust des Riesen*. <https://www.imdb.com/title/tt0007934/>. (Utolsó letöltés: 2021. december 13.)

*Jelenet Az óriás ökle című filmből.
(A kép forrása: filmportal.de)*

Részben szintén a szenvedélybetegség okozta problémákkal és az azokból adódó lehetetlen helyzetekkel foglalkozik a Janovics-féle magyar filmgyár *Akik életet cseréltek* című alkotása, melyet 1919. május 18-án láthattak a csíkszeredaiak.¹¹ A korabeli mozi hírek alapján megállapíthatjuk azonban, hogy ebben az időszakban a drámák mellett

*Fekete Mihály Poór Lilivel az Akik életet cseréltek című filmben.
(A kép forrása: hu.wikipedia.org)*

11 *Csiki Lapok*, XXXI. évf. (1919. május 18.) 19. sz. 5. p.

bőven láthatott vígjátékokat, kalandfilmeket, úgynevezett sportképeket, természet utáni felvételeket és egyebeket is a közönség, illetve a híres színészekről és színésznőkről is rendszeresen jelentek meg írások, ismertetőik.

Hogy a csíkszeredai polgári leányiskola növendékei járhattak-e moziba, és ha igen, milyen feltételek mellett, arra az értesítőkből közreadott szabályzatokból próbálhatunk meg következtetni. A korabeli előírásokra az 1911–1912-es és az 1920–1921-es értesítőkből találhatunk példákat. A mozit ugyan egyik szabályzat sem említi, de a korábbiakból világossá válik, hogy a tanári testület figyelmét és felügyeletét kiterjesztette a növendékek iskolán kívüli magaviseletére is. A lányok az iskolán kívül töltött idő alatt is az iskolai törvények alatt álltak, színházba, hangversenyre, táncmulatságba csakis az igazgató engedélyével és szülői felügyelet alatt mehettek. A majdnem tíz évvel később közreadott fegyelmi szabályok ebben a tekintetben – kissé rövidítve – a régebbieket ismétlik, ugyanazokat a szórakozási lehetőségeket (színház, hangverseny és ezúttal „művelt körű” táncmulatság) említve. Az előírások alapján úgy tűnik, hogy a polgári leányiskola növendékeinek mind az iskolai, mind pedig a szabadidős tevékenységét szigorúan ellenőrizték, azt azonban nem tudhatjuk biztosan, hogy moziba is csak az igazgató engedélyével és szülői felügyelet alatt mehettek-e a tanulók vagy sem. Egy nagy riadalmat keltő szerencsétlenségnek köszönhetően van tudomásunk azonban arról, hogy a lányoknak volt alkalmuk mozis élményeket szerezni. A *Csíki Lapok* 1919. november 30-án adott hírt a néhány nappal korábban, Jókai *Aranyemberének* vetítése közben történekről. A beszámoló szerint azon a napon nemrég elkészült, új páholyok várták a nézőket, akik – egyéb szórakozási lehetőség hiányában, megragadva az alkalmat – zsúfolásig megtöltötték a Vigadó nagytermét. Különösen a karzaton voltak heringek módjára összehúzóulódva, „nagyobbrészen deákok és leányiskolai tanulók”. Előadás közben a függöny hatalmas robajjal leesett, és nyomban azután a villany kialudt. A közönség köréből valaki elkiáltotta, hogy tűz van, mire olyan pánik tört ki, hogy csupán a szerencsén múlt, hogy nem történt nagyobb tragédia. Az emberek élet-halál harcot vívtak az egyetlen kijárat előtt, sokakat eltapostak, sokaknak a ruháját tépték szét. A nagy tolongásban a karzati új páholyok egy része darabokra törött. Egy kislányt ájultan vittek el, és

sokan kisebb sérüléseket szenvedtek. A történetek után a rendőrség vizsgálatot kezdett az ügyben, és nemsokára fény derült arra, hogy a vészkijáratok kulcsa nem volt meg, illetve hogy oly nagyszámú jegyet adtak el a vetítésre, mely megengedhetetlen lett volna. „A közönség napokig rettegve beszélt a történekről.”¹²

Természetesen érthető, hogy Jókai Aranyemberének vetítésén „nagyobbrészen deákok és leányiskolai tanulók” vettek részt. Nem tudhatjuk biztosan, hogy a polgári leányiskola növendékei más filmek, vígjátékok, drámák előadásait látogathatták-e, az azonban világos, hogy az 1920 áprilisában bemutatott, adománygyűjtő műsort összeállító tanítónók választása nem véletlenül esett Farkas Imre *Kató és a mozi* című darabjára, hiszen a moziban látottak és történetek minden bizonnyal nagy hatással voltak a lányokra (is).

A Jakó Eszti által előadott mű szerzője feltehetően azonos azzal a Farkas Imrével, aki jogi tanulmányokat végzett, majd a Honvédelmi Minisztériumban dolgozott különböző beosztásokban, de emellett íróként, költőként, operettkomponistaként, zeneszerzőként, rovatvezetőként is nagyon tevékeny és ismert volt.¹³ A *Kató és a mozi* című jelenet Kató vágyakozó monológiájával kezdődik: „*Ha engem egyszer a vászonra vetítenének! Ha én egyszer filmen szerepelhetnék! Azt hiszem, elég kellemes az arcom és elég jó az alakom. Mit gondolnak, kérem? De nem elégednék meg egy úgynevezett társadalmi filmmel. Egy kis úri kisasszony, akit férjhez adnak, aki torkoskodik, aki kényeskedik, aki szép ruhákban jár... nem, ez nem nekem való szerep volna. Én valami vad dolgot szeretnék. Futni a lobogó szélben. Ezer veszély között. Vízpartokon kapaszkodni. Fára mászni lerongyolt ruhákban, annak a veszélye nélkül, hogy szigorúan rám szólna az anyám. Jaj, de nagyszerű dolog lenne, Istenem. Pedig, voltaképpen olyan egyszerű az egész. Tartsunk egy próbát.*”¹⁴ A következő hét képben Kató – egy kalandfilm szereplőjének képzelve magát – eljártssza, hogy sátorban lakik, bölényeket itat, revolverrel pumát lő, égő erdőből menekül, barlangban keres menedéket, gyémántot talál (amit a dalai lámának ajánl fel, amiért cserébe az három sivatagot ad, és az országának a halászati jogát), indiánokkal harcol hatalmas zajt csapva.

12 Csiki Lapok, XXXI. évf. (1919. november 30.) 47. sz. 2. p.

13 Farkas Imre. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC03975/04121.htm>. (Utolsó letöltés: 2021. december 21.)

14 Farkas Imre: *Kató és a mozi*. *Magyar Lányok*, XXIII. évf. (1917. április 1.) 14. sz. 3. p.

A jelenet végéhez közeledve kopogtatnak. Kató figyelni kezd, aztán kimegy. Egy perc múlva visszajön, kezében levéllel: „Egy levél. (Tapogatva nézi.) *Mit jelent ez? Nem lehetetlen, hogy a szomszédból az az úr, aki átnéz ide. Ez valami mozidirektor lesz, valami nagystílű amerikai vállalkozó! Miszter Stephenson, vagy miszter Williamsohn, és most szerződést ajánl. Kileste az alakítóművészetemet, és most bizonyára szerződött a Michigan Projektograph-hoz havi 10.000 dollár fizetéssel.*”¹⁵ Az egész darab egy nagy csattanóval ér véget. Kató felbontja a levelet, amiben ez áll: „*Kisasszony, ha még egyszer ilyen éktelen lármát csinál, és nem hagyja dolgozni a békés szomszédokat, megírom az atyjának.*”¹⁶

Farkas Imre 1917-ben megjelent írását látva nagyon is elképzelhető, hogy Jakó Eszti monológja „*mindvégig lekötötte a közönség érdeklődését*” – amint azt már a polgári leányiskola növendékeinek műsoros estélyéről szóló beszámolóban olvashattuk. A *Kató és a mozi* című jelenet 1920-as, csíkszeredai feldolgozása és előadása egyrészt azt igazolja, hogy a filmek, az azokban megjelenített alternatív világok és valóságok, a színészek és színésznők, a moziba járás és az ott szerzett élmények abban az időben a fiatal lányok érdeklődésének homlokterében álltak, és ezt a tanítónők-tanulók közösen valószínűleg tematizálni akarták, próbálták. (A szövegben egyébként mindvégig megfigyelhető az indiánok és az indiai, indiaiak összemosása. Rejtély, hogy ebben van-e szándékosság, melynek célja a fiatal, mozirajongó lányok naiv lelkesezésének és tudatlanságának a kifigurázása, mint ahogyan az sem világos, hogy ez az esetleges interpretáció mennyire befolyásolta a tanítónők választását.) Farkas Imre ezen alkotásának felbukkanásából másfelől arra is következtethetünk, hogy a *Magyar Lányok* képes hetilap eljutott a csíkszeredai polgári leányiskolába, ahol nemcsak olvastak, de inspirálódtak is az abban közreadott szövegekből. (Kérdés marad, hogy egy 1917-ben közölt mű 1920-as előadása azt jelenti-e, hogy a lapok ebben a változásokkal és bizonytalanságokkal teli időszakban csak néhány év késéssel érkeztek meg a kisvárosba, vagy azt, hogy bizonyos számokhoz és írásokhoz – újabbak hiányában, és mert aktualitásuk nem csorbult – később is visszatértek a csíkszeredai olvasók.) Mindenesetre, ha a leányiskola növendékei olvasták a *Magyar*

15 Uo. 4.

16 Uo.

Lányokban megjelent szépirodalmi alkotásokat és ismeretterjesztő írásokat, akkor minden bizonnyal olvasták *A szerkesztő postáját* is, ahol néha egy-egy rövid válaszbba burkolva olyasmiről is tudomást szerezhettek, amiről egyébként máshol, a családban és iskolában többnyire hallgattak.

*Fények emlékműve, 2021
(49 x 38,5 cm, olaj, vászon)*

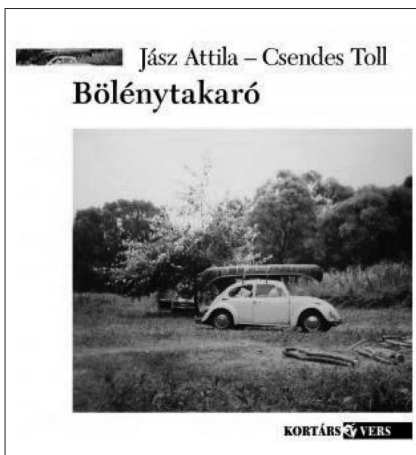
Borsodi L. László

BÖLÉNYEK ELLEN BÖLÉNYTAKARÓ

Ki ne ismerné James Fenimore Cooper kalandregény-sorozatát, a *Bőrharisnya*-történeteket (*Leatherstocking Tales*). A szerző öt regénye: a *Vadölő* (1841), *Az utolsó mohikán* (1826), a *Nyomkereső* (1840), a *Bőrharisnya* (1823) és *A préri* (1827) Nagy indiánkönyv címmel egy kötetben is megjelent a Móra Könyvkiadó gondozásában 1976-ban.

Az eredeti könyvek megjelenési idejéhez képest közel kétszáz évvel később látszólag/részben Cooper regényvilága íródik újra a Jász Attila – Csendes Toll szerzőpáros által jegyzett *Böleánytakaró*, avagy *hogyan lehetsz indián* című verseskötetben.¹ Erre utalnak a cikluscímek: [*Vadölőkorszak*], [*Utolsó mohikánok*], [*Nyomolvasás*], [*Egy bőrharis feljegyzései*], [*Prérigyakorlat*]. Azért látszólag/részben, mert a könyv nem válik az indiánregények direkt átírásává,

történéseinek és szereplői magatartásainak lírai reflexiójává, jószerével nem is találni ilyen vonatkozású idézeteket, allúziókat, újramondásokat. Valójában az a kérdés, hogy Jász Attila – Csendes Toll verseiben, versfüzereiben miként aktualizálódik Cooper fikciója és annak indián kulturális kódja. A nyelv működéséről van szó, amely e hagyomány által képessé válik annak az elmondására, hogy – amint arra az alcím is utal – miként lehet, mit jelent indiánná válni a 20–21. századi Magyarországon. Az indiánvá válás az emlékezés által tárul fel: a lírai én felmenőinek és saját életútjának a rekonstruálásával, párhuzamba állításával, egymásra vetítésével és egymásba fonódásuknak, szövevé-

1 Budapest, 2020, Kortárs Könyvkiadó.

nyes viszonyaiknak a láttatásával. Mindez olyan lírai narrációban jön létre, amelyben a fiktív biográfia és önéletrajz épül egymásba a maga bonyolult összefüggéseivel. Ahhoz azonban, hogy válaszok vagy legalább válaszlehetőségek fogalmazódhassanak meg az indiánsággal kapcsolatban, először a szerzőpáros kilétét és viszonyát, valamint az ettől elválaszthatatlan lírai én identitását és a versbeszéd működését kell körüljárni. Ezeknek a kérdéseknek a tisztázása egyszersmind a lírai (ön)életrajz teremtődésének mikéntjét is láthatóvá teszi.

Jász Attila az életrajzi értelemben vett szerző, költő, szerkesztő, esszéíró, aki a magyarországi Szőnyben született 1966. március 26-án. Ezt a nem irodalmi, nem poétikai tényt Csendes Toll társszerzővé avanzsálása teszi problematikusá. Csendes Toll ugyanis már feltűnik Jász Attila korábbi, prózai műveinek a címében, mint a *Csendes Toll élete. Avagy A–Z örökké valóság* (2012) vagy a *Csendes Toll utazik* (2015), de társszerzőként, ráadásul versíróként a *Bölénytakaró*ban szerepel először. *Előléptetése*, beszélőnevével együtt, azt mutatja, hogy túllépve szereplői státusát, írói álnévvé, szereppé válik, a kötet darabjait meg szereplirává lényegíti. Egyfelől Jász Attila költőként Csendes Toll megalkotója, másfelől képzeletbeli teremtménye Jász Attila költői énjének, identitásának a letéteményese, ars poetica, amelyben az alkotástól, a költői szótól elválaszthatatlan csendnek van központi szerepe, ami azt a belső csendre való vágyakozást is jelenti, amelyben az ember, az alkotó azonos lehet, harmóniában élhet önmagával és a világgal, amelyben megszülethet a mű. Csendes Toll a költőlet szimbóluma, olyan, az indián kultúrkörből választott alteregó, amely teremtettségénél fogva fikcionálja, az irodalom időtlenségébe textualizálja a *Jász Attila* nevet, érzékeltetve, hogy az irodalom általi létezés, az irodalmi hagyomány folyamatába és időtlenségébe való, önként vállalt száműzetés az igazibb/igazabb egzisztencia a halandó földi élethez képest. Éppen a választott hasonmás az, amely hitelesíti a kötet indiános versbeszédét, amelynek védjegye az egyes szám második személyben való önmegszólítás. Amennyiben a beszélő a szerző által teremtett fiktív hang, akkor a *Bölénytakaró* minden egyes szövegére jellemző aposztrofikus versbeszédben nem egyszerűen és nemcsak az egy én idő- és szerepbeli osztódottságáról van szó, hanem a szerzőségben tapasztalt fikcionálási aktusnak és kettősségnek megfelelően úgy is értelmezhető megszólító és megszólított viszonya, mint a szerepek-

ben létesülő-rétegződő én maszköltése. Az énrétegek közötti szoros, majdhogynem az önazonosságig elmenő egységet és egyetértést jól mutatja a szereposztás, amelyben az egyik a beszélő, a másik a hallgató, s ha cserélődik is közben ez a két szerep, nem tudni, mikor melyik beszél, olyannyira nincs különbség közöttük beszédmód, szóhasználat tekintetében. A mindvégig kitartó egyes szám második személyű beszéd pedig azt sugallja, hogy ez van, ez a nyelvi univerzum, ez az én(ek) egymásra/önmagára utaltságának a közege, az önmagába/önmagukba való száműzetés tere-ideje, indián léthelyzete. Ez a beszédstílus és szereposztás hiteti el a befogadóval, hogy amit olvas, az nem Jász Attila verses formájú önéletrajza, és érzékelteti, a lényeg az, ahogyan a lehetséges önéletrajzi elemek Csendes Toll fiktív alakjának fiktív lírai önéletírásává esztétizálódnak, amely egyben a költő Jász Attiláé is.

Úgy vélem, hogy az én szerepeinek önmegszólító formájú, tehát látszólag dialogikusan, valójában monologikusan teremtődő lírai (ön)életrajzisége leginkább a szakadás/hasadás/repedés metaforájával ragadható meg. Az el- és leválás több vonatkozásban is létrejön. A születés mítoszában a tudatosodás feltétele a traumák felejtése, amit a tudatos világ által keltett diszharmónia is szükségszerűvé tesz (a megszületett gyermek létét a szülők válása árnyékolja be). Ez a tudás a beszélő narratívájában jön létre ugyan, de a forrása az ő számára is gyakran közvetett, mert mások elbeszélésére hivatkozik, például az apáéra. A narráció jelen idejűségében együtt van a tudattalan múlt és az erről való utólagos tudás, ami az elbeszélés jelene felől lesz nyilvánvalóvá, az öntudatosodásnak, a tudatosnak pedig része az elbeszélő jelen által reflektált közelmúlt is: „elindulsz, / öntudatlanul, az indiánna válás felé, / bár erről még semmit nem tudsz” (*Amennyiben nem születés kérdése*). Az indiánna válás a tudattalanból való kényszerű, fájdalmas kiválás, a mitikusból a civilizált létbe való átváltozás, a felnőtté válás metaforája. Nem kérdés tehát, hogy a versbeszéd jelenében a megszólító úgy tekint a megszólítottra, azaz (másik) önmagára, mint indiánra, vagyis szerepre, célja pedig, hogy feltérképezze az indiánna válást, tehát a múlttól a jelenbeli léthelyzethez vezető utat, tulajdonképpen a szerep kialakulásának mozzanatait. Az emlékidézés funkciója pedig nem más, mint a dolgok utólagos egyben látása, összefüggések keresése és esetleges megértése. Éppen ezért a szaka-

dások, törések okozta sérelmek, fájdalmak nem is annyira a történesek, a gyermek és ifjú, mint inkább azok utólagos interpretációja és rezignált tudomásul vétele idején válnak érzékelhetővé a beszélő számára.

Ilyen fájdalomfaktor a gyötrő kérdés, hogy vajon „félt-e anyád / apádtól”, illetve a tárgyi szinten is bekövetkező szakadás, az apa anya általi konkrét törlése: „anyád aztán később kivágja / ezekről a fotókról apád alakját”. A fiú, az emlékező-beszélő memóriájából, következőképpen az önmegszólítás alakzatából azonban nem lehet kitörölni, nem engedi azt egyrészt az óhatatlanul előtörő párhuzam, amit a saját, valamint a szülei élete és természete között vél felfedezni, másrészt a nyelvi emlékezet sem: „amikor te is többet iszol, / és összeszeded a bátorságod, / hogy visszajuss régi családi életedbe, / éppoly egyszerűen és nevetségesen / képezed el, mint apád annak idején, / és éppoly harciassá válsz, mint anyád, / hamar felforr tüzes indiánvéred” (*Egy időre legalábbis*). A törések számbavételéből nemcsak az iszákos, az anya által száműzött és a családjához visszatérni akaró apa képe rajzolódik ki, hanem az anya halála is, ami elválaszthatatlan az önmegszólító, önmagát szerepként konstituáló én önreflexiójától. Így lesz a szülők valamikori életének, viselkedésének megérteni akarása az én önmegértési kísérlete, illetve annak láttatása, hogy mennyire kísértetiesen ismétli az utókor az elődök életét, hogy a repedések, elválások és újrakezdések ugyanúgy részei (voltak) az én életének is, mint a szüleiének: „most, hogy lassan / közelítesz anyád halálának kora felé, // és lassan utoléred az élettörténetében is, / bár egyelőre csak egy válás és két család / van mögötted” (*A régi időkről mesélsz*). Ez az önreflexív versbeszéd kitér a lírai én korára, és körvonalazza identitásának főbb paramétereit. Megtudjuk, hogy öregedő „síksági indián”-ról van szó, aki „a bölények kipusztulása után”-i állapotból (*Egy időre legalábbis*), a gyermeki-mitikus, a szabadnak és őszintének gondolt világ illúzióival, a naiv hitekkal leszámolva, rezervátumbeli, magányos indiánként beszél. Ez a magány azonban („ott lovagol egyedül a prérin” – *Csak jóval később*) maga a (szellemi) szabadság, a függetlenség megélésének a lehetősége, amiben feltárulhatnak a mások (a szülők) által elkövetett hibák okai, az ember ráébredhet saját gyengeségeire, és talán így képes lesz megküzdeni majd azokkal is, ezekkel is. Az indiánság elválaszthatatlan a magányos harcos státustól, amely egy-

szerre jár nehézségekkel, és jelent kiváltságot, olyan szellemi-lelki többletet és érzékeny szívet, amivel talán megpillantható, megérezhető valami a világ összefüggéseiből vagy annak törésvonalalaiból. Indiánnak lenni a felnőtt, megöregedett s így bölcsebbé vált beszélő féltve őrzött kincse, gyermeki, naiv identitása, amit az *igazi felnőttek* nem vesznek komolyan. Repedés ez is – az én és saját felnőtt környezete között. Azért interiorizálja, hogy védje tőlük magában (*Bátran vállalod*), így válik az indiánság identitásának életkortól független sajátja olyan játékká, amely egyben költői játék. Egy saját, belső, független világ megteremtésének a lehetősége, a versírás tétje, poétai létmód, költőszerep is, aminek akkor van értelme, hogyha dialógust kezdeményezhet másokkal, de ami csak a kevesek kiváltsága: „a legbüszkébb persze mindig / a hülyeségeidre vagy, // legalábbis amit mások, / az emberi lények nagy része annak gondol, / hogy aztán idővel megfelelő társakat találj, / idősebbeket, fiatalabbakat” (*Roppant büszke vagy magadra*).

Ez a (költői) játék persze úgy *hülyeség*, hogy közben lefegyverzően komoly: megszólítónak és megszólítottnak a közelsége, az azonossága vagy azonosulási vágya ellenére tapasztalható osztottsága újra és újra előhívja a szülők válása miatti törésvonalakat. Az ő diszharmonikus viszonyuk, majd eltávolodásuk nyomán úgy marad a világban az én, mint ennek a szakadás következtében létrejövő hiánynak a *végterméke* és tanúja („látszólagos hiba leszel, / zárvány, csak bonyolítod az életüket”), illetve maga az én osztottsága (önmegszólítás) lehet a nyelvi következménye ennek a traumának, ami megkerülhetetlenné teszi, hogy önmaga kudarcairól szólva ne beszéljen a szüleiéről és fordítva. A legjobban sikerült versekben pedig sikerül eljutnia a(z) (ön)megértés vázlatosságából a szentenciaszerű, ám mégsem zárt, végérvényesnek ható felismerésekig, általánosításokig, a(z) (ön)kérdés nyitottságáig: „sokkal egyszerűbben / kellene egymásra kérdezni időben, de nem könnyű, / vagy legalább az emberi lényeknek önmagukban, / önmaguknak feltenni a kérdést, még az se könnyű, / te már csak tudod.” (*Szeretik-e egymást*) A „te már csak tudod” olyan szellemi-lelki tapasztalat az én számára, amit a szülők válása, új, de újrakezdhetetlen-folytathatatlan élete (*Sejtésed sincs*), a gyermek ebből adódó hányattatása, a nagyszülők vidéki életéből, „a régi indiánélet”-ből, „az álomlét”-ből való kihullása, a vidék helyett a kényszerű városi lakótelepen zajló élete

(*Nem árt, ha önbizalmad is lesz egy kicsi; Kissámlin ülve pislogni fölfelé*) érlelt benne indián, azaz költői sorssá, aminek védjegyei az érzékenység, a szemlélődés, az önmagába és a múltba fordulás (*A tiltott gyümölcs ízének édessége; Igyekszel betartani a játékszabályokat*). Ezen a ponton kijelenthető, hogy a kényszerűen bejárt, a megszenvedett út nem hagyja jutalom nélkül a beszélőt. A szenvedéstörténet, amelyben része volt – s amely, mint korábban utaltam rá, az azt megérteni akaró elme passiója is –, az erről szóló beszédben költészetté, ő maga pedig olyan költő-indiánna válik, akinek „a változatlanság is / roppant változatos lehet, mert nagyon figyel / az apró eltérésekre, és ez folytonos izgalommal / tölti el” (*Nem annyira érdekes vagy különleges már*).

Jász Attila – Csendes Toll rezervátum-indiánságából, vagyis a szemlélődő költőlet fedezékéből tárulnak fel a létezés izgalmas változatlanságai, örök visszatérései, de apró elmozdulásai, szenvedései, szakadásai is (talán maguk is az örök változatlanság-visszatérés részeiként), amik éppen ebből a kontempláló, a múlt és a jelen dolgait, történéseit elválaszthatatlanságukban és megváltoztathatatatlanságukban tudomásul vevő, a láthatóra magyarázatot a láthatatlanban, a mögöttesben kereső magatartásból válnak olvashatóvá, elgondolkodtatóvá, esztétikai tapasztalattá. Így jut és juttat el a könyv arra az ars poeticára és ars vivendire, ami az *Araszoltok egymás mellett, a délután szürke* című versben fogalmazódik meg: „örülsz a pillanatnyi nyugalomnak, / mindent békésen túrsz, elfogadod”. Akár a múltbeli, akár a jelenbeli pillanatra való figyelésnek, az elfogadásnak pedig etikája van, alapja pedig nem más, mint önmagunk elfogadása: „későn érő típus vagy, // egyszerűbb ezt elfogadni, mint állandóan / harcolni valami ellen, ami amúgy is elér- / hetetlennek tűnik” (*Mindig figyelsz*). Ez az emberi-költői alapállás pedig adekvát költői nyelven fejeződik ki. Így válik szemérmes, egyben megrendítő lírai leírásá-elbeszéléssé az ébredő érzékiséget, a fürdőző, meztelen női test szépségét érzékenyen megjelenítő *Ha nem is egészen kölcsönös az intenzitás, de figyel rád nagyon* című, egyetlen, szakaszokon átívelő versmondattól álló, egy lélegzetvételre mondható poéma, amely – mintegy megemelve a kötet befejező részét – tematikusan és költői teljesítmény szintjén az *Újra és újra, az Alig éled túl, majdnem belehalsz, a Nem nyílik meg alattad a föld, a Ha megint úgy alakulna, az Álmodtad az egészet vagy a Mitől válnak még szerethetőbbé* című versekkel alkot egy blokkot.

Az elfogadó, kontemplatív, a változatlanság változásaira figyelő, az apró elmozdulásokban az örök visszatérésre ismerő – egyben a befogadónak is ajánlott – indián (tehát költői) magatartásnak lehet a lenyomata az a nyelvi-strukturális eljárás, amelyre a kötet épül. És itt elsősorban nem a ciklusépítkezésre gondolok, hanem a verseket és a ciklusokat összekapcsoló módszerre, amely az előző vers utolsó szavát, szókapcsolatát, sorát vagy annak variációját a következő vers címévé emeli, s ez a ciklikus tagoláson túl a könyv narrációjának a folytonosságát, belső feszültségét, ívét biztosítja, a kötetet pedig lírai nagymonológgá teszi. Azt érzékelteti, hogy ha a szakadás más-más szegmenseit, néhol más-más éndarabkáit is tárja fel a múltból, jelenből, mindig ugyanarról beszél, ugyanazzal a rezignált, szemlélődő attitűddel, a dolgok fölé emelkedésre képes szellemi-lelki fölényvel.

Vannak azonban olyan pontjai a könyvnek, ahol ez az ismétlődés-variálódás, az egy lélegzetvételre való mondás, az egyszerűt, a hétköznapit, a sajátot, a szerepbe távolított személyest elmondó, lassú hömpölygésű, szándékoltan depoetizált, a líraiságot epikaivá lényegítő versnyelv elfárad. Ezek a szövegek feszültségesést okoznak. Ilyen az *Egy indián nem csak három évesen makacs jószág* vagy a *Te csak tudod* című vers túlságosan leegyszerűsítő, didaktikusra degradált befejezése, vagy az *Épp hogy felilleszted mostani indián vonásaidat*, amely – az előtte és utána levő vers közötti rossz intermezzóként – funkció nélküli életkép marad, mert nem jön létre metaforizáció, mint más versekben. A fentiekben reflektált, a kötet végén olvasható, az ébredő szexualitást érzékenyen megjelenítő poémákhoz képest az *Örölsz, hogy vége lett a kalandnak* nyitányát a nyilvánvaló párhuzam kifejtése teszi érdektelenné: „elgondolkoztál már / többször azon, hogy miért van neked / lent olyan, és a lányoknak miért más / ott”. *A magad részéről fogalmad sincs semmiről* című versnek pedig a befejezése válik közhelyessé, mivel nem sikerül megtartani azt az érzékeny határt, ami a hétköznapiságot, az élőbeszédszerűt szándékoltan poétikaivá változtató megnyilatkozás és a költészet terenumán kívüli – és kívül is tartandó (!) – nyelvi tartományok között húzódik: „tudják, addig nem nyugszol bele a dolgokba, / míg át nem szakítod a falat fejjel, // amúgy persze, mint minden más, / ez is csak gyakorlat kérdése.” De hasonló a probléma az olyan típusú szövegekkel is, mint a *Makacs kölyök vagy*, amelyben

– mivel Jász Attila (vagy Csendes Toll?) talán nem bízik kellőképpen a befogadó indiánságában – a direkt példázatosság válik üresjáratú: „vannak, amit [sic!, kiemelés tőlem: B. L. L.] a világ / nevű műintézmény nem mindig, nem nagyon / tolerál, / és időnként utadba állít egy-egy fát, / de úgy tűnik, egyre vastagabbakat.”

Egy ősi indián spirituális tanítás szerint azonban mindenki hibázhat, és minden hiba megbocsátható. Egy közel százhetven oldalas verseskötet hatvankét verse között nem csoda, hogy akadnak poétikai hibák. Lehet, hogy egy szigorúbb válogatás a kevesebb több elve alapján feszesebbre húzhatta volna a *Bölénytakarót*, kiiktatva az említett esendőségeket. Aki azonban – akár egyhuzamban – végigolvassa, megtapasztalhatja: olyan ez a könyv, mint egy drámai nagymonológ, amelyet az énekre osztódott sebzett, megfáradt lélek rezdülései-hullámzásai visznek előre. S ahogy a lélek sem szabályos, egyenletes, úgy az ezt megjelenítő szövegek sem külön-külön. De hiba lenne elszigetelve olvasni-értelmezni az egyes verseket. Olyan koncept kötet ez, amelyben minden textus az előzményéből szövődik, és előkészíti a következőt. Ebben az egységben pedig a sűrű szövésű részek – és egyértelműen ezekből van több – megbírhatóvá-elviselhetővé teszik a szellősebb fragmentumokat, sőt vannak pontok, ahol az is hihetővé válik, hogy ezek a kevésbé látványos, kevésbé sikerültnek gondolt versek szükség-szerű velejárói az eseménytelenségben, a mellékesben, a változatlanban a változót kereső indián magatartást megjelenítő versnyelvnek. S tán Jász Attilának – Csendes Tollnak alkotói szempontból ezeket is vállalniuk kellett, hogy olyan *Bölénytakaró* szülessen, amely az olvasót kultúrindiáná avatva egyszerre enged szembenézni saját esendőségünkkel, a sérelmeinkkel, a múltunkkal és jelen önmagunkkal. Olyan bölénytakaró ez, amely alá bebújva, az indiánság költői játéka, kulturális kontextusa nem csak gyermekkori indiánolvasmányaink világa iránt tölt el nosztalgiával, nem csupán az énkeresés, az ön- és múltértelmezés lírai dokumentumaként megrendítő olvasmány. Kontextuálisan felidézi ugyanis a 20–21. századi, Borvendég Deszkás Sándor (Fehér Szarvas), Cseh Tamás (Füst a szemében), Gilyén Péter (Sok Rokon törzsfőnök) vagy a Gyukics Gábor neve által fémjelzett magyar indiánmozgalmat, a bakonyi és dunai indiánok több évtizedes tevékenységét. Rezervátumléletünk ellenére, a bennünk és körülöttünk levő, kipusztult vagy annak vélt bölények ellenében megvéd attól, hogy

elfelejtsük, mit jelent kelet-közép-európai indiánnak lenni ma: megőrizni üdeségünket, megőrizni személyiségünk autonómiáját, integritását, a játék felszabadult szellemét, végső soron a szabadság iránti igényünket a gúzsba kötő, manipulatív politikai-társadalmi játszmákkal szemben.

*Szellemlovas, 2019
(53 x 35 cm, olaj, vászon)*

Borcsa János
ÁLLANDÓ SZÖVEGEK

Hölderlin egy filozofikus (próza)versében található az a mondat, hogy „teli érdemmel, mégis költőien lakozik az ember ezen a földön”, s Heidegger egy, a huszadik század közepén írt esszéjében értelmezte az ebből kiemelt szerkezetet: „költőien lakozik az ember”. Hangsúlyozta, hogy ez esetben a lakozás nem egyszerűen egy lakás birtoklását jelenti, s hogy a „lakozás” és a „költőien” összeegyeztethető fogalmak, mégpedig az előbbi az utóbbin alapszik. (Vö. Martin Heidegger: „...költőien lakozik az ember...” Válogatott írások. Budapest–Szeged, 1994, T-Twins Kiadó–Pompeji, 192.) Így a költő, amikor a lakozásról beszél, az emberi létezés alapvonását tartja szem előtt, a költőit ezért a lakozáshoz való viszonyból szemléli. Következtetése tehát az, hogy „a költés teszi a lakozást igazán lakozássá”, s minthogy a költés, a görög eredetű poézis építést jelent,

így „a költés hagy csak tulajdonképpen lakozni.” (193.) Építés tehát a költés. „Ha a költészet lényegét ebből a szempontból keressük – jelenti ki a filozófus –, akkor a lakozás lényegéhez jutunk.” (Uo.)

Markó Béla új verseskötvét¹ végigolvasva úgy vélem magam is – a fenti gondolatmenetből kiindulva –, hogy ő is az emberi létezés alapvonását tartja szem előtt, vagyis a költés, az építés által tulajdonképpen az emberi létezés kérdéseire van tekintettel.

Hogy aztán a lakozásról hol a kisgyermek, hol a felnőtt emlékeit és élményeit felidézve alkot képet, ez mondhatni természetes, de ezt különös módon,

1 Markó Béla: *A haza milyen?* Versek, Budapest, 2021, Kalligram.

minden esetben az érett férfi tapasztalatain átszűrve teszi. Így pedig a legelemibb gyermekkori emlék felidőzéséből is tényleg az emberi létezés alapvonásaira derül fény. A törekény és veszélyeztetett létre például, („vakrepülés az életünk”, illetve „nem tudhatod, hol van a halálos / folt az alattad szétterülő otthonos vidéken”), az énben „lakó” másikra, a tragikus vétségre („az egyik szeretet miért oltja ki a másikat?”), az igazságérzetre („a büntetlenséggel is ki lehet zárni valakit”), az emberi bátorságra és gyávaságra („gyáva voltam, amikor bátor voltam”), továbbá az *Életvers* és a *Párbeszéd* esetében a magányra, illetve a hazában való csalódásra...

Újra kell gondolnom minden történetet – kezdődik az egyik Markóvers (*Álom a költészetről*), s ez a törekvés mondhatni a kötet egészében érvényesül, mintegy programként fogható fel. Az egykori történetek mai értelmét és értelmezését is megadja. Ennek köszönhetően kerülnek új megvilágításba a felidézett élmények, emléktöredékek, egykori és mai személyes történetek és helyzetek, s az újraértelmezett történetek során aztán új tanulságokhoz, mélyebb igazságok felismeréséhez jut a költő az emberi létezést illetően. Egy új világ, egyfajta költői lakozás alapelvei körvonalazódnak a régi történetek elbeszélései nyomán.

Lírai költő verses művét kommentáljuk ugyan, mégis történetek elbeszéléséről esik szó. Maga a költő is egy interjúban kötetét úgy tekinti, mint „félíg történetmesélő, félíg reflexív szabadversek” gyűjteményét. (*litera.hu*, 2021. szept 26.) Olyan szövegek születnek az utóbbi években Markó műhelyében, amelyeknek az intellektuális költészet körében van a helyük, s verstípus vagy műforma tekintetében – Michel Deguy nyomán – állandó szövegeknek nevezném, amint erre pályája egy korábbi időszakából is tudnánk példát hozni. A leírás szerint nem segíti elő az ilyen a „gyors olvasást”, bármilyen rövid is, bizonyos értelemben végtelen, vége-nincs szöveg, s törvénye és formája mindig csak arra az egy alkalomra érvényes.

Gondolati töltetű, epikus „magot” magában foglaló szabadvers-szerű szövegek a Markóé, amelyekben az ábrázoló-elbeszélői magatartás váltakozik egy racionális elemzői, reflexív magatartással, az érzelmek pedig visszafogottak, habár néha dühvel vagy vágyakozással találkozunk. Tömény és lényegre törő, egy gondolati vázat hibátlanul felrajzoló, s az egyesben az általánosra rávilágító szövegek ezek, amelyeknek előképe a költő egyik korai kötetében, a *Lepkecsontváz* címűben (1980)

már megtalálható, sőt a *Szégyen* című vers epikus „magja” is jelen van ama régi, szürreális elemekkel és képekkel telített kötetben (lásd *Az emlékezés módszertana!*).

Markó verses szövegei élő beszédként hatnak, és esetenként egy hagyományos, hármas tagolású szerkezetet mutatnak, valamint olyat, amelyekben különválik az elbeszélés a reflexiótól, más esetben pedig egymást váltják a „szólamok”, folyamatos és spontán kommentár kíséri a történetmondó szavait. Egyik is, másik is a költő és olvasója számára a felidézett történés újra- és továbbgondolását teszi lehetővé, általában a nagy gondolati versekre jellemzően. Ilyen módon tölthetnek fel igazi tartalommal a kiüresedett fogalmak, illetve eljuthatunk a gondolati üresjáratoktól új felismerésekhez, mondjuk az *Előjáték* vagy az *Esővíz* című verseket olvasva. Jellemző, hogy egy-egy rövid, szentenciaként elhangzó mondat komoly fordulatot hoz a folyó beszédben, s ezáltal vált újabb szintre a vers gondolati iránya, jó esetben eljutva a mindennapi történetstől egészen súlyos erkölcsi kérdésig vagy a transzcendensig, például a *Gyakorlat*, illetve a *Szélfolyosó* című, különös figyelmet érdemlő versek esetében. Egyik arra int, hogy az erkölcsi döntések előtt nem térhetünk ki a való életben, mégha versben sikerül is jól „modelleznünk” a döntést, a másik meg az isteni jelenlétről tanúskodik. Ezt a láthatatlan jelenléte érezhetjük például egy fellobbanó sálban, főként szélfolyosónak nevezett vidéken, ama „szüntelen csattogásban”, mint amilyen a költő bölcsőhelye.

A Markó-versekben szinte állandó téma és motívum az otthon és a haza. Egy hajdani lírai meghatározáskísérlete szerint (*Az otthon meghatározása*, 1977) egy adott földrajzi térben tételeződik az otthon mint az ember nevelődésének helyszíne, annak minden, biztonságot, örömet és fájdalmat hordozó „kellékével” együtt, másrészt pedig – mondja –, egy szellemi dimenzió jelenti az otthont, mivelhogy „leginkább üzenetekből való az otthon”. Ha aztán nem is tér vissza amaz otthonba a költő, de egy életen át kapja annak üzeneteit...

A hazát és hazakeresést, továbbá a hazafiságot illetően nagyon vegyes élményeket és tapasztalatokat szerzett Markó az idők folyamán, s ekként, vagyis az érintettség és felelősségérzet okán joggal ad hangot ragaszkodásának és keserűségének, illetve a kritikának, az iróniának vagy éppen az öniróniának. Nemegyszer érezzük verseiből, hogy sérülnek tulajdonképpen az emberi létezés alapvonalai. Őt magát

parafrazálva jelenthetem ki, hogy amit mond, az minden bizonynal mondandó számára (*Hagyomány*). S mindezt versben beszéli el, mert közel állhat hozzá az, ami Kányádinál a vers meghatározásaként hangzott el: *a vers az, amit mondani kell...*

Egy rendszerváltás és negyedszázadnál is hosszabb közéleti szerepvállalás után, 2010-ben tért vissza teljes eltökéltséggel költőként Markó Béla az irodalmi életbe, s azóta *tulajdonképpen mindent* megszólaltat, így tehát a haza kérdése és motívuma is nagy hangsúlyt kap. Mindezt pedig árnyaltan, igen összetett módon, a magánember és egy kisebbség tagjaként felelős közéleti szerepet vállaló nézőpontjából, a személyes, vagyis felmenőitől örökre kapott történetekből és a vállalt nemzeti múlt összefűződéséből bontja ki és értelmezi. Következtetése világos, s erről a lehető legegyszerűbben szól, ekképpen: „Ha itthon vagyunk, szeretnénk itthon lenni. / És ez is nagyon nehéz.” (*Ide-oda nyelv*)

A kérdésként álló kötet cím egymagában is töprengésre szólítja fel az olvasót – persze nem a haza hollétét, hanem milyenségét illetően –, a kötet egésze pedig mintegy irányt is mutathat számára. Kitűnik, hogy hány és hányféle kiinduló- és nézőpontot vehet figyelembe az ember, hány és hányféle személyes és közösségi, valamint közéleti tapasztalatot és tudást tarthat szem előtt, ha kisebbségi magyarként az otthon és a haza, általában a költői lakozás kérdése indítja elmélkedésre – esetleg cselekvő döntés meghozatalára – élete valamely szakaszában...

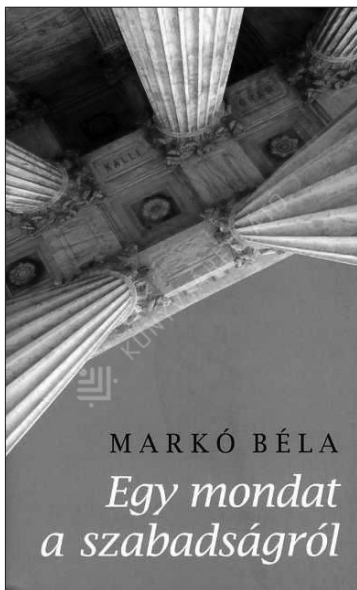
Játszóter bálványokkal, 2020 (170 x 150 cm, olaj, vászon)

Borsodi L. László

EGYMONDATOK SZABADSÁGA¹

Sokan, sokféleképpen írták meg, írják át, tovább „a politikus Markó Béla – a költő Markó Béla” diskurzust. Egyesek különválasztják a kettőt, mások nem, és vannak olyanok, akik úgy tesznek, mintha különválasztanák. Természetesen kinek-kinek szíve joga megválasztani, hogy milyen politikai és/vagy poétikai érvek alapján áll bele ebbe a polémiába. Az izgalmas az, hogy a költő is helyet kér magának ebben a folyamatban. Kezdetben, a politikusi pályától való visszalépése után – főként az irodalmi élet nyilvános fórumain való megszólalásai alapján – úgy tűnt, mintha kényszeresen (!) külön akarná választani a kétféle létmódot, mint ahogy az őt kérdezők is (okkal vagy ok nélkül) folyton belekényszerítették a kétféleségnek, a

kettő határvidékének a megmagyarázásába. Szándékosan nem írtam magyarázkodást, mert Markónak mindig voltak érvei mindkét oldalról. Most azonban, hogy tudjuk, az elmúlt tíz évben több mint húsz kötete jelent meg, és fokozatosan, a szonettől a haikun át a prózanyelvbe hajló, fegyelmezett szabadversig eljutó költészetével – jobb kifejezés híján – visszatalált az elhallgatása idején jócskán megváltozott szépirodalmi prérire, és ott (újra) helyet foglalt magának, mintha maga provokálná az olvasót, és kapcsolná össze a politikus és a költő szerepet. Ezt sem akárhogy teszi. Ő ugyanis nemcsak azért poeta doctus, mert bármilyen, a különféle témák által megkívánt változatos versformá-

1 Markó Béla: *Egy mondat a szabadságról*. Budapest, 2020, Kalligram Kiadó.

ban képes megszólalni, hanem abban a vonatkozásban is az, ahogyan saját hangszerelésűvé téve a közéleti líra hagyományát, összekapcsolja a kettőt. S miközben nyilván a költő műveltsége, nyelvkezelési jártassága, formaismerete, vagyis a tehetsége működik a háttérben, nem a saját, hanem a nyelv teljesítményének, a vers hatalmának tudja be ezt a poétikai eredményt. Nem tradicionális értelemben vett politikai költészet vagy közösségi költőszerep jön létre tehát, hanem olyan versnyelv teremtésének-teremtődésének lehetünk a tanúi, amely a szellem szabadságának a letéteményese. Ez a költői szabadság pedig megengedi, hogy egészen különböző témák, a szerelem, a hitves szerepe, a természet, a társadalom nyomorultjai, az időskori számvetés és halálközelség, Isten és a metafizikai dimenzió, kisebbségi lét és közéletiség kerüljenek egymás közelébe, egymás viszonylatában váljanak értelmezhetővé.

S bár nyilvánvaló, hogy a kötet címe – *Egy mondat a szabadságról* – Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című versével, az 1950-es évek politikai költészetével kezdeményez vitát, az *Erdélyi nyár* című nyitóversből és hat ciklusból álló Markó-kötetben nem a történelem során számos alkalommal érvényesülő zsarnokság lírai kritikájával találkozunk. Véleményem szerint a címválasztás gesztusában nem az Illyésével való szerepteremtési párhuzam jön létre abban az értelemben, hogy a 21. századi költő a nagy költőelődhez hasonlóan maga is megfogalmazná aktuálpolitikai, közéleti nézeteit saját korára vonatkozóan. Sokkal inkább az illyési tisztánlátásnak, a letisztult fogalmazásnak, a kimondott-leírt költői szó felelősségének, pontosságának az igénye teremt párhuzamot a két költészet között. A kötet verseiben ugyanis nem a zsarnokság nyomai a hangsúlyosak, hanem az, ahogyan ciklusonként előtüremkednek-megfogalmazódnak mindazok a krízisfaktorkok, amelyek az embert kényszerhelyzetben tartják: az én legfőbb problémája, azaz saját végességének a tudata (*Világítás*), Istennel való viszonyának az értelmezése, a halálon inneni és túli határának a faggatása (*Hiszékeny test*), az idővel, az élettel való számvetése (*Kimentés*), az egyéni sorson keresztül megmutatkozó szociális-társadalmi problémák (*Szocreál*), a kelet-közép-európaisággal, a kisebbségi léthelyzettel összefüggő traumák, a kommunizmus okozta szenvedés, majd a forradalmi lelkesedést követő csalódottság (*Vaktöltény*). A katartikus élmény szerintem az lehet, ahogyan ezek a krízishelyzetek Markó Béla

tollán verssé problematizálódtak, ahogyan a versbeli ént foglalkoztatják, illetve ahogy ezeknek a vers nyelvi hatalmánál fogva ellenáll, s ezáltal esztétikumává válik. Ezért gondolom úgy, hogy a kötet ciklusainak megértésében kulcsszerep jut az utolsónak, *A vers hatalmának*.

Akár lineárisan olvassuk a könyv darabjait – úgy is, mint verseket, úgy is, mint ciklusokat –, akár a *végkifejlet* felől vesszük szemügyre a bejárat utat, arra a következtetésre juthatunk – elsősorban önmagunkat illetően –, hogy létünk különböző vetületeinek, dimenzióinak megélésében és megértésében hiába törekszünk teljességre, csak a töredékest, a részlegest tapasztalhatjuk meg. Hiába tehát élet és halál határmezsgyéjének megérteni akarása („a megtelt élet és üres halál között / próbálom tartani az egyensúlyt” – *Átfordítás*), élet és halál egységben látásának a szándéka („Mert nem tűnik el semmi a halállal” – *Téli napnyugta*), nem juthatunk el a megsejtéstől a megvilágosodásig („Most már sejtem, hogy a mulandó / próbálja eltakarítani a múlhatatlant” – *Örökkévaló*). Nem véletlen, hogy az álomnak azért nem szabad beteljesülnie (*Misztériumjáték*), a megváltásnak azért nem szabad bekövetkeznie (*Majd test nélkül*), hogy hihetőbb legyen a magára maradt ember vágyában létezőnek vélt és/vagy a nemlétében/láthatatlanságában megragadható Isten (*Emmausz után*). Ha metafizikai dimenziókban, inneni és túli viszonylatában keresi az ember, akkor magára maradottságával szembesül, azzal, hogy a nyelv, amely által és amelyben keresi, töredékes: „Nem ugrik át a hang / az egyik mondatból a másikba.” Erőtlen a nyelv Isten megszólítására és megszólaltatására: „Nem szólhat két mondat között.” (*Istentelen grammatika*) Talán két megszólalás között a csend lenne ő? Ha az öregedő, a halál közelségében élő én önmagával akar számot vetni, ugyancsak nyelv által teheti, hogy újra kiderüljön, véges, akár a használója, vagy aki őt használja („Mert véges számú mondatot kínálnak / a nyelv véges számú szavai” – *Hívórímek*), hogy a nyelv valójában „a lassú haldoklás grammatikája” (*Első személy*). Ez a nagy fegyelmezettséggel kidolgozott, pontos megnevezéseket és világos (ön)reflexiókat megfogalmazó, gyakran egy lélegzetvételt tervezett, visszatérésekkel, itt-ott, igaz, túlmagyarázó megjegyzésekkel, közbevetésekkel („Ez ilyen egyszerű” – *Az élet értelméről*; „és végül is ez az igazság” – *Zsebkendő*; „Mondanom sem kell” – *Száz év hiány*) önkifejezésre törekvő mondatokból, mondatstruktúrákból álló haldoklás grammatikája próbál körültekinteni a világban,

a közélet reáliáiban. Az én alaptapasztalata azonban a megérteni akarás ellenére egyrészt a mások sorsától való kényszerű elválasztottság, a másik Annák megmentésének lehetetlensége, másrészt a forradalom lehetőségeit elpuskázó, a forradalom utáni lelkesedés kiaknázására való képtelenség miatti csalódottság. Így lesz a vers az emberi („Nem tolakszik be / a helyére semmi. Csak az üresség.” – *Szánalom*) és a statikus történelemszemléletet kifejező közösségi hiány- és hiábavalóság-érzet lírai elbeszélése („a történelem nem ismétlődik, / hanem tulajdonképpen ugyanaz” – *A reszpublika ára*), a csüggedése, amiben a forradalom csak emlék, tehát ami lehetségesnek tűnt, újra lehetetlen, a hangosan kimondott mondatnak, magának a mondatnak nincs értelme (*Egy mondat a szabadságról; Mikor leszünk forradalmárok?*). „[M]it tettetek a legszebb magyar mondataimmal”, kérdezi kétségbeesve az *Ajakkerekítés* beszélője.

Az itteni és túli, emberi és isteni, egyéni és közéleti kudarcaink számbavétele után Markó Béla könyve tartogat még valamit. A kötetet lineárisan olvasó számára bár nem válik svédcsavarrá az utolsó ciklus (ilyenfajta stílus- és/vagy strukturális bravúrra nem is szorul rá a könyv), egy valami azonban világossá válik a körütekintő befogadónak. Az, amire egyébként minduntalan emlékeztet a versnyelv, s ami itt mintha didaxistól mentes következtetéssé, ars poeticává lényegülne: tudniillik hogy nincs más kapaszkodó, nincs semmi a nyelven kívül. Hogy a töredékes, tökéletlen nyelv az egyetlen, ami maradt, az én maga is nyelv, vers („már én is egy vers vagyok csupán”), aki azt mondja: „nem találom Istent érthető szavakban” (*Mint aki poéta*). Ez lenne a kudarcok kudarca, egzisztenciális mélypont, úgy is, mint a poéta határhelyzete. Igen ám, de másfelől az erről beszámoló vers/ciklus éppen arról a reményről ad számot, hogy a nyelv az egyetlen fogódzó, maga a létezés, a haza. Ebből a távlatból visszamenőleg, mintegy jóvátételként olyan perspektívába helyezi a bejárt emberi-költői utat, amiért érdemes volt és érdemes újra meg újra megszenvedni. Tudniillik a nyelv, az egymondatnyi versek adhatták/adhatják meg azt az intellektuális függetlenséget, szabadságot, ami által a költő kimondhatta/kimondhatja dilemmáit, a világ, az ember ekként és így létezését. Ennek a szellemi autonómiának lehet jutalma az, ami a szavak, a (vers)mondatok közötti résben teremődik, aminek a neve csend (*Csend*), vagy Isten, vagy a hiánya. Hit az újraírható – az olvasó részéről

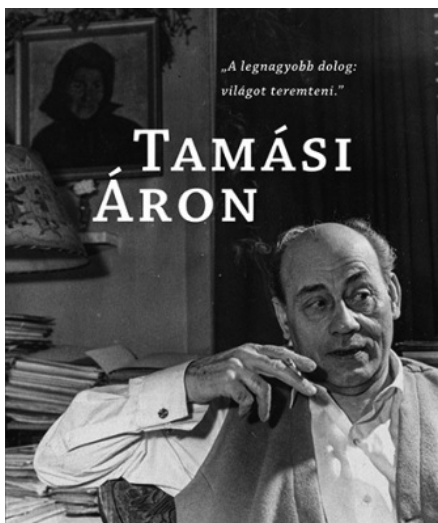
az újraalkotható – mindenségben. Újabb és újabb kötetekben. (Mint amilyen a költő 2021-ben megjelent *A haza milyen?* című könyve [Budapest, 2021, Kalligram Kiadó], amelyben a metafizikai dimenziót teremtő-vallató versnyelv helyett a közéletiség, a hazafiasság regisztere erősödik fel.) Hiszen a nyelv, a költészet mint az én földi mása teszi romolhatatlanná, eternitássá azt, ami mulandó. Érthető tehát az írástudó vívódása és felelősségtudata, mások részéről pedig az elvárás vele szemben, az ő felelősségét illetően: hogy végül – amint a *Szótár* című vers is utal rá – egy metaforában lakjunk mindannyian.

Solaris, 2021
(55 x 39,5 cm, olaj, vászon)

Zsidó Ferenc
MONOGRAFIKUS KÉPESKÖNYV
TAMÁSIRÓL

Többnyire lineárisan, az életpálya főbb mozzanatait követve építkezik a Tamási Áronról kiadott impozáns album¹, ugyanakkor, míg Cs. Nagy Ibolya korábbi, Farkas Árpádról írt munkája esetében kissé túlzónak találtam² az életrajzíságot, ebben a könyvben helyénvaló, elsősorban a fotók által megteremtett kontextusnak köszönhetően. Vagyis a fotók személyessé, életközelivé teszik a kötetet, ehhez jól passzol a fényképekhez képest olykor csak másodlagos szerepet betöltő tanulmány. Lehet, hogy ebből a kötetből több mindent megtudunk Tamási Áronról, az emberről, a konkrét szerzőről, mint a műveiről, de ez így van rendjén, ennek a kötetnek ez a vállalt koncepciója, célja: látványgazdag, vonzó kiadvány Tamási Áronról, mely segít életben tartani a szerző magánmitosztát. Nota bene: Tamási színpadi műveit mostanság tán többet játszószák, mint valaha, prózaköteteit azonban, melyeket személy szerint fontosabbnak tartok, mintha már nem értenénk teljes mélységükben, nyelve is lassan idegenül, egzotikusnak hat. Ez a kiadvány ismét emberközeli hozza őt, bízunk benne, hogy a művei iránti érdeklődést is élén-

-
- 1 Tamási Áron. A tanulmányt írta Cs. Nagy Ibolya, a képeket válogatta és szerkesztett A. Szabó Magda. Budapest, 2021, MMA Kiadó.
 - 2 Ld. Zsidó Ferenc: Trendek és elhajlások. Marosvásárhely, 2021, Lector Kiadó, 24–27. p.

kíti³. Tamási néhány műve továbbra is kötelező tananyag az iskolákban, ezzel a gyönyörűen illusztrált kötettel talán a mai diákok számára is „megfoghatóvá” válik a székelyes feleselő párbeszéd szerzője.

Megjegyzendő, hogy e kötet szerkezetében túl is mutat a hagyományos, életrajzközpontú monográfiákon, mert az egyes fejezetek tematikus tömbök is, tehát egy másfajta logika is érvényesül, nem csupán a kronológiáé. Például a nyitó fejezet a szülőföld tematikát járja körül, Tamási egyik hazalátogatása kapcsán, bemutatva a *Szülőföldem* című kötet keletkezési körülményeit. Magát a művet a következőképpen jellemzi Cs. Nagy Ibolya: „családi, rokoni tablók sokasága, a székelyföldi, farkaslaki faluvilághoz kötődő, gyermekkori emlékekkel is dús otthon-szociográfia”. Arra is utal, hogy részben a hazavágyódás nosztalgiaja íratta ezt a kötetet – idézi a hazaérkezés első benyomásait rögzítő részt: „Valósággal nyűgbe ver valami különös érzés, amelyhez hasonlót soha semmi nem ébresztett bennem, csak a föld, hol ringott a bölcsöm.” Az 1939-ben megírt kötet 1944-ben megjelent, aztán eltűnt a süllyesztőben, újabb, jelentősen cenzúrázott, megcsonkított kiadására 1976-ig kellett várni.⁴

A kötet különlegességét annak kép- és illusztrációs anyaga adja: a szerző gyakorta reflektál ezekre, így kép és szöveg párbeszédbe lép egymással. Apropó: mint tárgy, abszolút gyönyörű ez a kiadvány, a nyomdai kivitelezés is hibátlan. Például iskolai dolgozat 1914-ből, a hatodikos gimnazista Tamásitól, rajta id. Szemlér Ferenc tanár pirossal írt dicsérete és jelese, mellette Tamási utólagos (1924-ben datált) megjegyzése: „Magam 4-est adok erre.”

A számos, eddig ismeretlen fotót és dokumentumot felvonultató illusztrációs anyag végigköveti Tamási életpályájának főbb mozzanatait. 1916-ban besorozzák, 1918-ban hadi érettségit tesz, aztán Kolozsvárin jogot kezd tanulni, majd átiratkozik a Kereskedelmi Akadémiára. Itt indul be írói karrierje is, első novellája, a *Szász Tamás, a pogány* 1922-ben jelenik meg. Mivel nyughatatlan természetű volt (hangulatáról így vall egy idézett interjúban: „Nagy ürességet éreztem magam körül, s közben valami titkos vágy sugárzott bennem ismeretlen cél

3 Egy portréfilm is készül Tamási Áronról az MMA megbízásából. Megjegyzendő, hogy a 2022-es év Tamási-émlékév, Erdély- és Magyarország-szerte számos rendezvénnyel emlékeznek a 125 éve született íróra.

4 A Székely Könyvtár sorozatban aztán megjelent a kézirat eredeti, cenzúrázatlan változata. Csíkszereda, 2017, Hargita Kiadóhivatal.

felé”), amerikai rokona hívására nekivágott az újvilágnak. Csalódottan, kiégetten tér haza három év múltán: „kifosztva és kifárasztva futsz haza, és vágyóddol egy kis álom után, melyben vannak mezők és zöld fák, van öröm és lélek, és van minden, ami itt nincs.” Közben ír, elsősorban novellákat, így hazatérte után *Lélekindulás* címmel megjelenik első kötete, de drámát is: egy pályázatra az *Ősvigasztalás* című színpadi művét, mellyel nem nyer ugyan, de eljegyzí magát a műfajjal. Itthon, az új helyzethez, az impériumváltáshoz alkalmazkodva beleveti magát az erdélyi irodalmi életbe, tagja lesz a Helikon írói közösségnek. Novelláskönyvei sikeresek, megkapja a Baumgarten-díjat, regényes vállalkozásokba fog, megjelenik a *Szűzmáriás királyfi* című, önéletrajzi regénye, majd a *Címeresek*, ezeket a kritika azonban többnyire fanyalogva fogadja. Tamási az *Ábel a rengetegben*-nel „vágott vissza”, eloszlatva a kételyeket. Reményik Sándor például a humorát emeli ki, szerinte Tamási „a mi végtelen szomorú világunknak egyetlen igazi, született humoristája...”

A monográfus (mert képes monográfiának is tekinthető e kötet) az életművet perspektívában láttatja, hangsúlyt fektet a befogadástörténet, az utóhatás, beágyazódás vizsgálatára, a jelenlegi kánonban elfoglalt pozíció jelzésére – beszél például a Tamási-darabok újabb bemutatóiról, vagy a *Jégtörő Mátyáshoz* készült animációs filmtervről.

Nem is annyira a fényképek, mint a facsimile közölt különféle dokumentumok jelentik a fő ínyencséget a Tamásit kedvelők számára. Például szerzői kéziratok, dedikációk, plakátok, újságcikkek, levelek, hivatalos dokumentumok – köztük Tamási nemzetgyűlési képviselői igazolványa 1946-ból. Sokatmondó az az 1943-ban kelt honvédségi jelentés, amely az Ábelt – a regényből az Erdélyi Szépmíves Céh 1000 példányt adományozott a katonaságnak – a tiltott művek listájára kéri felvenni, mert az „nem alkalmas a katonaeszmény és a hazafias érzés ápolására (...), igen alkalmas a kozmopolita világfelfogás ápolására...”

A sors fintora: néhány év múltával, 1950-ben viszont az új rendszer már kimondottan irredentának, sőt, „a fasizmus foltozott irhájú zsoldosának” nevezi Tamásit, mellőzi. Később, Nagy Imre miniszterelnöksége idején némiképp rehabilitálják, 1954-ben Kossuth-díjat kap, hogy aztán az 1956-os forradalomban való részvételért újra kényszerpályára kerüljön (a kötetben található „Bűnügyi idézés” kimondottan gyomorszorító...).

Cs. Nagy Ibolya kiemelten elemzi Tamási drámaírói munkásságát, ismertette az ősbemutatókat, a fontosabb színpadi adaptációkat. Érzékelteti, hogy bár egyik rendszernek sem volt kegyeltje, tehetsége és markáns hangja miatt nem tudták mellőzni, meghatározó szerzője volt korának.

Amint erre utaltam, a kötetnek fontos szervező eleme, visszatérő motívuma Tamási szülőföldjére tett látogatásai: Cs. Nagy Ibolya úgy tekint ezekre a hazalátogatásokra, mint olyan töltekezésekre, amelyek az életpálya további alakulását is meghatározzák (pl. a már említett *Szülőföldem* megszületését, majd a *Bölcső és bagoly* megírását, stb). Az utolsó ilyen látogatás 1962-ből való, utána megírja a *Gyökér és vadvirág* című elbeszélését, melyből film is készül. Egészsége lassan megromlik, 1966-ban, a kórházi ágyon diktálja negyedik (!) feleségének a *Vadrózsa ága* című önéletrajzi művét. Május 26-án halt meg, a budapesti Farkasréti temetőben búcsúztatják, majd végakarata szerint hazahozzák Farkaslakára elhantolni.

Az utolsó fejezet a Tamási-emlékezet ébren tartásáért hozott intézkedéseket veszi számba: a síremlékavatást, az emlékház megnyitását, a Tamási Áron Alapítvány létrehozását. A Függelékben számos kiegészítő adatot találunk: életrajz, művek listája, válogatott szakirodalom, fontosabb színházi bemutatók.

Összességében tehát elmondható, hogy a kötet ízelítőt nyújt a Tamási-életmű minden fontos aspektusáról, gazdag képanyagának is köszönhetően izgalmas olvasmány, amely jól ötvözi az albumok vizuális lehetőségét a monografikus jelleggel. Filológiai értelemben nem tesz hozzá túl sokat a Tamásiról szóló szakirodalomhoz, de nem is ez a szerepe, célja, inkább úgy összegez, hogy érzelmi hatást is keltve a Tamási-kultuszt építi.

Fekete J. József
PERIFÉRIÁRÓL BETEKINTŐ

ÖNMAGÁBA VISSZATÉRŐ TÖRTÉNET

Két időmérő van az író szobájának falán, az egyik jár, a másik áll. A működésképtelen, ósdi aranyóra is naponta kétszer pontos időt mutat, de ennél nagyobb a jelképisége, azt a fél évszázadot szimbolizálja, amit az író a fél évszázad eltelte után újraél. Regénye¹ pedig ott kezdődik, ahol véget ér. Talányosan hangzik, de remélem, sikerül majd kibogoznom.

Adott Z., az író, aki kétezertizenhat június 27-én leszállt a buszról a Ferenciek terén, elstétált a Klotild-palota mellett, és pillantást vetett a régi Belvárosi Kávéház bejárata felé, ahol egykoron törzsasztala volt. Aztán elindult az eltűnt idő nyomán. Nem csak gondolatban, hanem fizikailag is. Régről ismert helyeket keresett fel Párizsban, Bécsben, Görögországban, Itáliában, frissen merített az életből, Leszboszon Jörgossal, a rendezővel felkereste a migránstábort, szemtanúja volt az Európa-szerte tomboló politikai elégedetlenségnek, belekeveredett több színházi próbába, zeneesztétikai párbeszédbe, bejutott a normandiai csata hőseinek temetőjébe és mindvégig elkísérte élete párjának emléke. Hiszen a most felkeresett helyszíneket korábban együtt járták be.

Szellemi útítársai is akadtak, Budapestről egy elkötelezett történelemtudós, Athénból egy fenegyerek rendező, aki végül a terror alatt álló Palmürába vitte el társulatát. Franciaországban pedig az Arnold Schönberg művészetének bűvkörében élő, magyar (zsidó) származású zeneesztéta, akinek mellékszálás története pontosan időzítve a történet végén nyer kifejtést, amikor az is kiderül, hogy ez a regény önmaga farkába harap.

A narrációban úgy folynak át egymásba a mondatok, történetek, idősíkok, helyszínek, mint a színek a nedves akvarellpapíron. A múltat megidéző, párbeszédes részekben a szerző nem is használ nagy kezdőbetűt, és a mondatvégi írásjelek közül a pontot se teszi ki, hadd hőmpölyögjön együtt az egész, viszont gyakori a mondatot egyszerre

1 Sándor Iván: *Amit a szél suttog*. Budapest, 2020, Magvető, 159 p.

lezáró és nyitva hagyó három pont. Ilyen a regény szerkezete is, egyszerre nyitott és ugyanakkor pontosan lezárt.

Ha hőst keresnénk a regényben, akkor a XX. század történelmében találnánk meg.

Z. elveszítette életének társát, Lilt, és azért szánta rá magát a hosszúra nyúlt európai utazásra, hogy felkeresse azokat a helyeket, ahol Lillel is járt. A helyszínek közös élményeikre emlékeztetik, a mellé csapódó művészek és tudósok pedig a múlt század kaotikus történéseit idézik meg, és megfelelő eszközöket keresnek az akkori korézés mai megjelenítésére. A veszélyeztetettség, fenyegetettség, kiszolgáltatottság általános korélmény, amivel alkotók sora szembesült, és kereste a megszólalás lehetőségét a társadalmi kataklizmák és személyes traumák mélységéből. Aztán itt van egy nagy szerelem szépséges emléke, egy gazdag alkotói életút lenyomata, valamint az élénk írói elkötelezettség, hogy újabbnál újabb történeteket fogadjon be, és mesélje el azokat olvasóinak.

Az *Amit a szél susog* egy hosszú, ráérős utazás kerete, aminek sajátos ritmusát a rövid, olykor elharapott, végig nem mondott párbeszédék és a terjedelmes, melankolikus mondatok adják, nem kopog itt semmi, nincsenek törések, az egymástól időben és térben távol álló események gördülékenyen csúsznak egymásba. A jól elkülöníthető szálakon futó regény végső soron egy tartalmas életút sommázása, az íróban felmerülő, a művészeket általában foglalkoztató összes erkölcsi, morális, művészi létprobléma helyére rakása. Nem véletlen, hogy az egyik mellékszereplő, Véri Márton, a Történettudományi Intézet munkatársa éppen az emlékezet és a feledés problémakörét kutatja a huszadik századra vonatkozóan, és erre utal a Z. szobájában függő két óra is, az emlékező (működésképtelen), meg a felejtő (működő). Z. (korábbi regényeiben is) szerette együtt látni az időben és térben egymástól távoli eseményeket, ez az idő-tér-érzékelés határozza meg a XX. századról alkotott képét és életézését. „Mindig is foglalkoztatta az Idő, s most úgy érezte, korábban soha, hogy az Idő magába foglalja az ismeretlent, az ismert helyek élményén túl a még elképzelhetetlent is. A megismerés és megértés kielégítetlen marad, gondolta, ha csak a tapasztalatból merít.” – írja irodalmi látásmódjáról.

A regény kiemelten fontos figurája George Steinfeld nemzetközi híró zeneesztéta, aki megszállottan kutatja Arnold Schönberg művészetét.

Z. és George szellemiségükben közel kerülnek egymáshoz, mindketten a kimondhatatlanság, a megfogalmazhatatlanság büvkörében élnek, ráadásul a zeneesztéta magyar származású, de a gyermek- és ifjúkoráról még a Wikipédia se tud semmit, George sem hajlandó róla beszélni. Inkább Schönberg *Mózes és Áron* című operájáról áradozik, mert szerinte a mű a nyelv hatástalanságának megjelenítése, szerzője például a harmadik felvonás zenéjét meg se írta. Ennek ellenére előadható, de mekkora hatása lehet a színpadi előadásnak a világ jobbítása tekintetében? Fogas kérdés, amire a regényben többen is választ keresnek.

Végül fény derül a zeneesztéta korai éveire is, amit itt nem mondhatok el. Nem azért, mert szörnyűségek sorát kellene felsorolnom, megteszi helyettem a regény, hanem mert lelőném a poént.

A regény zárómondata így hangzik: „Kétezer-tizenhat június huszonhetedikén reggel kilenc órakor leszálltam a Ferenciek terén a 7-es autóbusról.” Ez a mű kezdőmondata is, azzal, hogy ott még Z. száll le a járműről, itt azonban már „leszálltam” áll, vagyis egyetlen ige tisztázta az önéletrajziság kérdését.

Az önmagába visszatérő történet a világba vetett ember szenvedését jeleníti meg, a zsidóság sorsára fókuszálva és az emberek összességére kiterjesztve.

TÍZÉVNYI MAGÁNYOS DUETT

Gyors egymásutánban ez a második kezembe kerülő könyv, amely a végénél kezdődik. A följebb elemzett Sándor Iván *Amiről a szél susog* című regényének szerzője a mű végén leül, hogy gépbe írja, amit addigra én már elolvastam. Vele szemben Fehér Béla már a regénye² kezdetén bejelenti, hogy vége a történetnek: „A búcsúval kezdjük. Isten veletek!” Közben mindkét szerző jó nagyokat csúszkál az időben, az előbbi diszkrétebben, az utóbbi harsányabban.

A *Banánliget* groteszk, szórakoztató, egyben tragikus történet két titkos ügynökről (bocsánat, besúgóról), de mit kettőről, seregnyiről, szinte az ország teljes lakosságát beleszámolva. Mert a rendszerváltás előtt a belső elhárítás mindenkitől rettegett, mindenkit megfigyelt, még a megfigyelőket is figyelték. Aki nem állt önként besúgóvá, azt

2 Fehér Béla: *Banánliget*. Budapest, 2020, Kortárs, 224 p.

egyszerűen megszarolták, ugyanis mindenkin lehetett fogást találni, mindenkiben tombolt a félelem, a beszerzés szinte feloldozásnak számított, amiért mások szemmel tartásával, napi jelentések körmölésével vezekelt a kiválasztott.

A regény két főbb szereplője: Piricske Tamás, ő az egyik megfigyelő, a másik pedig Téli Pál. Őket a magányosan élő ügynökök szálláshelyéről telepítették egy belvárosi konspirált lakásba, egy látcsöves optikájú fényképezőgéppel és eseménynaplókkal, hogy a szembe levő épület egyik lakóját figyeljék hatórási váltásokban, éjjel-nappal. A konspirált lakás, amiből százzszámra volt az országban, és mindegyik ajtaján ugyanaz a névtábla szerepelt, és ahová nem érkeztek közüzemi számlák, nem járt a postás, igencsak spártai körülmények közé kényszerítette lakóit, egyetlen fekhelyük volt, vizet is csak a lakásban talált vázából tudtak inni. A két megfigyelő nem hagyhatta el a bérleményt, aminek konspiratív elnevezése volt a Banánliget, nem találkozhattak a lakóközösség tagjaival, viszont hozzájuk napi rendszerességgel érkezett futár a kilótt filmtekercsekért és az írott jelentésekért, az ellátmány kezdetben akadozott, később teljesen elmaradt. Megtörtént a rendszerváltás, Piricskét meg Télit otthelyezték a bérleményben! Az ügynökök tíz éven át teljesítettek: kifogytak az eseménynaplókból, erre fölszabdalták a viaszosvászon asztalterítőt, a lapokat fűzté fűzték, a hátoldalra rótták a hangyabetüket. Amikor kifogytak a vászonból is, a fürdőszobátükör hátoldaláról szerelték le a furnért, ott folytatták a feljegyzéseket. A teleobjektíves fényképezőgép mellett volt egy katonai látcsövük, e kettőnek köszönhették legnagyobb sikerüket, amikor ráküldték a rendőrséget a célszemélyre, akinek a lakásában az esti órákban férfiak és nők színes papírlapokat adogattak egymásnak, de kiderült, nem röplapokkal foglalkoztak, hanem egy országos iskolai rajzpályázat előzsűrizett anyagát tanulmányozták.

A regényben hemzsegnek az épületes marhaságok. Ezek előhívásához kevés lenne a két összezárt férfi magányos duettje és a látcsövön át nézett világ, ezért az író – az ügynökök helyett – kitekint a rendszerváltás utáni történésekre, de konspirált Banánligetbe is bejutnak nők, igaz, kivétel nélkül konspiráltak. Leghosszabb időt a szembe szomszéd nyugdíjas zenetanár nő tölt a férfiakkal, őt is beszervezte az elhárítás, de a tanár nő nem egészen értette, mit is várnak el tőle, így jelentésírás

helyett szorgosan gondoskodott a két ügynök élelmezéséről, és apróbb bevásárlásokat intézett számukra, hiszen nem voltak nagyigényűek. Két másik nő is megfordult a másfélszobás lakásban, egyikőjük hivatásos elhárító, a másik beszervezett.

Miután tíz év magány után napvilágra szabadult a Piricske–Téli páros, szembesült a rendszerváltást követő szép új világgal. Nyugtázták, hogy jó szimata volt az elhárításnak, amikor a Banánligetbe vezényelte őket, a célszemély ugyanis államtitkársáig vagy miniszterségig vitte. Rettenetesen csalódtak, hogy a régi hatóságnak nyoma sincsen, a vezetők civilre váltottak, az infrastruktúrát privatizálták, nekik kétkezi munkával kell fenntartani magukat. Szembesültek a hajléktalansággal, a nyereszkedőkkel és a vagyoni oligarchiával. Dolgoztak raktárosként kínai főnöknél, társultak egy szélhámós feltörekvővel, aki elképesztő ötletekkel áll elő. Egyszer más pénzén Braziliából hozatott két teherhajónyi homokot, amit teherautó-karavánnal vitetett Budapestre a pólai kikötőből, hogy ott edzőpályát alakítson ki a fővárosi focicsapatoknak, hiszen köztudott, hogy a brazilok életvitelszerűen rúgják a bőrt a tenger fövényében, és ez teszi őket nagygyá a pályán. Az üzlet be is indult, mint korábban a csirkebél-árusítás a csaliboltban, amíg egyetlen éjszaka valakik föl nem pakolták és el nem lopták az aranyat érő brazil homokot, amire az egyik volt ügynök felügyelt éjszaka, de kapott egy altató szurit, másnap kirúgást a munkahelyéről.

A két konspirált ügynök képtelen megkapaszkodni a szép új világban, ugyanúgy elpárologtak a regényből, ahogy a szerző odavarázsolta őket.

A *Banánliget* lehetne a rendszerváltás regénye, de nem az, noha az is benne van. Sokkal inkább egy szellemi sziporka, ami a humor ajtaján nyit bepillantást keserű múltunkba.

ASZTALI BESZÉLGETÉSEK

Kissé nyögvenyelősen kezdődik Tolnai Ottó regényének³ második része, a szerző igyekszik emlékeztetni dolgokra és szereplőkre az előző részből, ott pedig volt minden, a szabad élettől a börtönig, meg a diliházig, helytörténettől a környezetrajzig, a családtól a különleges emberekig, a barátoktól a művészetekig, a mikroszkopikus leírásoktól a metaforikus túlzásokig.

3 Tolnai Ottó: *Szeméremékszerek 2. Az úr pantallója*. Budapest, 2021, Jelenkor Kiadó, 175 p.

Persze óriási falat a terjedelmes regény minden motívumának felidézése, jószerevel felesleges is, hiszen a szerző kedvenc motívumai a második részben is felbukkannak, átjárják a narrátor „áriáit”. A különbség talán annyi, hogy a második rész statikusabb, két régi jó barát közös vagy egyéni emlékeket idéz fel Palics valamelyik kultikus vendéglőjében vagy teraszán a naponta ismétlődő kávézások, teázások során. A könyv műfajának meghatározása: Kávézások Cipriánnal. A rituális kávézásokat, teázásokat soha nem odahaza, hanem az arra előrelátott közösségi helyeken ejtette meg a két barát, ahová a két barátnak el kellett jutnia, Ciprián elektromos kerékpáron közlekedett, a szerző is elővette olykor a biciklijét, de inkább gyalog járt, ami alkalmat adott számára Palics utcáinak és épületeinek aprólékos leírására, valamint az épületekhez, lakóihoz fűződő történetek felidezésére.

Ebben a kötetben jóval kevesebb alteregóba bújik Tolnai narrátora, de akad itt is néhány. Ami érdekes, hogy megszólalásuk nem töri meg az elbeszélést, hanem mindegyik alakmás természetesen kapcsolódik be a narrációba, és ugyanilyen természetességgel válik ki belőle. Azon már nem is csodálkozunk, hogy az elbeszélő villámgyorsan eljut az Adriához, ahol felfedezi egy festő azúrpantallóját, a festő ugyanis a nadrágjába törölte a kékfestékes spakliját, és innen már egyetlen ugrás az AZÚR és AZ ÚR metafizikai analógiájához. Ciprián vegyész és rádióamatőr, szakmája egy újabb metafizikai jelenséghez vezet az elbeszélő gondolatmenetét: az örölt paprika és a cseréporlemény, a tenispályák salakja misztikus kapcsolatához.

A narrátor szerint úgy mesélgettek egymásnak, mint az ezeregyéjszakában (sic!), és támad is egy ötlete: „egyszer talán majd sikerül egybemásolnom Ciprián határidőnaplóját az én feljegyzéseimmel. Az én légy- és zsáknaplómmal. A jerikói (kisinyovi) rózsa naplójával. Az ő egzakt semmisségeivel dúcolni alá az én semmis semmisségeimet.” Ezt a semmisséget hivatott szemléltetni, hogy minden festő, akiről Tolnai beszél, „nagy” festő, ha író az illető, akkor „nagy” író. A Cipriánnal folytatott asztali beszélgetések nem mindig voltak olyan gördülékenyek, mint Az Ezeregyéjszaka meséiben. Egy alkalommal Ciprián így fakadt ki: „Ha az ember megeszi a meséidet, először is kitörik a foga, mert nem tudni, mikor harap vattacukorba, mikor malomkőbe, elveszti magát, veled kóvályog meséd kódében, ami hol édes, hol alig elviselhetően csípősen erős.”

A barátok és az alteregók mellett mostani könyvében számos kortársát is megemlíti Tolnai, kezdve a néhai Danyi Magdolna irodalomtudóst, aki örömmel, vidáman törte a kukoricát, Silling István néprajzkutatót, a népi vallásosság ismerőjét, akitől sokat tudott meg a kupuszinai rakott szoknyáról, Bozsik Pétert, az Ex Symposion szerkesztőjét, kiváló prózaíró, Kapitány László grafikumművészt, másokat. Mindenkiről nagyon jó véleménnyel, mint a regénybeli grófkisasszony, aki még a teheneket is magázta.

A két beszélgetőtárs egyidős, mindketten 1940-ben születtek. Természetesen tapasztalják magukon is a korosodást, szabócentivel szemléltetik, hogy jó esetben mennyi idejük maradhat még hátra, közös téma a prosztagyulladás tüneteinek enyhítése, a regény első részében is ez okból indult az elbeszélő két steril pohárért, és került börtönbe megbolondokházába.

Ciprián meghalt. Előbb az elektromos lopakodójáról esett le és törte el az egyik csípőjét, majd a villanyóra leolvasásakor zuhant a földre, aminek a másik csípője esett áldozatul. A felesége intézetbe adta, mert képtelen volt az ágyban forgatni a nagydarab embert. Ciprián annyira ragaszkodott az élethez, hogy szobájában egy megtermett ápolónővel valcerezett a járókeretébe kapaszkodva. Az ezt a jelenetet megelevenítő *Epilógus* a regény legmegindítóbb fejezete.

Ne feledjük, folytatása következik...

A két barát korosodó teste bámulatos állapotban őrizte meg szellemük és emlékezetük frissességét. A memóriájukban őrzött „semmisségek” olvasmányos lexikonná álltak össze

Amennyiben ezt a könyvet a Vajdaságban adják ki, vagy bár itt tördelik, biztosan nem maradt volna benne Novi Pazar helyett Novi Bazar. Talán az se került volna bele, hogy egy piacozó asszony Martonosra „nősült” (sic!), majd nagy hirtelen olasz földbirtokosnő lett. Meglehet, hogy a szerző azt kívánta érzékeltetni, hogy a beszélő nem ismeri jól a magyar nyelvet, de erre egyéb utalás nincsen a szövegben. Akárhogy is legyen, ennyit megbocsátunk az elbeszélőnek. A kiadónak pedig külön szeretném megköszönni, hogy kellő, könnyen olvasható betűnagyságot rendelt a szöveghez.

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Angi Gyula - Marosvásárhely
Antal Attila - Csíkszereda
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Melinda - Székelyudvarhely
Árva Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakcsi Anna - Madéfalva
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Bakó Botond - Nagyenyed
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázs Zsuzsanna-Erzsébet - Csíkszereda
Balázi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bálinth Erzsébet - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Bán Péter - Alsóboldogfalva
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Bardócz Ferenc - Gyergyóditró
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalu
Bartha György - Csíkszereda

Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bíró Sándor - Gyergyószentmiklós
Blénessy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Antal - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bogos Zsolt - Csíkszereda
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Bölöni Ildikó - Bikafalva
B. Tomos Hajnal - Négyfalva
Buna Blanka Boróka - Tamásfalva
Burus János Botond - Csíkszereda
Czikó László - Búzásbesenyő
Czipa István - Kézdivásárhely

- Czoppelt Julianna – Kovászna
Császár Vilmos – Csíkrákos
Csávossy György – Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente – Kézdi-
vásárhely
Cseke Péter – Kolozsvár
Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-
köszvényes
Csiki Zoltán – Parajd
Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
Csúcs Mária – Csíkszereda
Daczó Katalin – Csíkszépvíz
Dánél Sándor – Csíkszereda
Damó Csaba – Kézdivásárhely
Darkó Béla – Marosvásárhely
Daróczi Béla – Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József –
Csíkszereda
Darvas Mária – Gyergyóalfalu
Dávid Gyula – Kolozsvár
Dávid Katalin – Székelyudvarhely
Dávid Zoltán – Kolozsvár
Deák Botond – Réty
Deák Ferenc – Csernáton
Deme László – Csernáton
Demeter Edit – Kézdiszentlélek
Dénes Balázs – Csíkszereda
Dénes Emőke – Homoródalmás
Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós
Doboly Beatrice – Vajdahunyad
Dobos Sándor – Nagyvárad
Dimény János – Nagybacon
Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
Domokos Éva – Arad
Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
Duma András – Klézse
Egyed Emese – Kolozsvár
Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
Elekes András – Csíkpálfalva
Elekes Antal – Temesvár
Elekes-Józsa Márton – Gyergyóújfalu
Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
Elekes Péter – Kászonaltíz
Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
Erdei Márk – Gálospetri
Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
Farkas Antal – Székelyudvarhely
Farkas László – Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós – Segesvár
Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Fekete Albert – Csíkszereda
Fekete István – Csíkszereda
Ferencz Edit – Gyergyóremete
Ferencz Éva – Kézdivásárhely
Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
Ferencz Imre – Csíkszereda
Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
Dr. Finta Ella – Szilágysomlyó
Fischer Alfréd – Székelyudvarhely
Fodor György – Székelyudvarhely
Fodor Levente – Csíkszögöd
Dr. Fodor István – Csíkszereda
Fodor István – Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
Forró László – Bukarest
Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
egyéves előfizetés)
Funariu Éva – Szeben
Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
Fülöp Géza – Marosvásárhely
Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
Fülöp László – Csernáton
Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
Fülöp Tamás – Majlát
Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
Gábor Emőke – Csíkszereda
Gagy József – Csíkszentlélek
Gajdó Albert – Csernáton
Gál Katalin – Gyergyóújfalu
Gáll Levente – Csíkmadaras
Gálfalvi György – Marosvásárhely

- Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
 Gáspár Sándor – Marosvásárhely
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Dr. Germán Salló Márta – Marosvásárhely
 Gulácsi Gizella – Marosvásárhely
 Györfi Jenő – Nyárádmagyarós
 Dr. Györfi Sándor – Csikcsicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegedűs Enikő – Csíkszereda
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertza Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Imre Jolán – Csíkszereda
 Incze Szabó László – Marosvásárhely
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád – Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 Jankó András – Arad
 János Ágnes – Csíkszereda
 János Julianna – Csíkszereda
 Jánosi Bertalan – Csíkszereda
 Jánosi Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágysomlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kacsó Elemér – Temesvár
 Kacsó József – Hármashalu
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor – Sepsikőröspatak
 Kánya József – Csíkszereda
 Kassay Vilmos – Csíkszereda
 Katona Lajos – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközéplak
 Kémenes Bernadette – Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárad
 Dr. Kerekes Jenő – Maksa
 Keresztes Éva – Brassó
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásárhely
 Király Gyöngyi – Marosvásárhely
 Király László és Edit – Nagenyed
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kiss Lóránd – Marosvásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszék
 Kolumbán-Antal József – Zetelaka
 Kolumbán Gábor – Énlaka
 Kolumbán László – Székelyudvarhely
 Koncsag László – Szentegyháza
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Kopacz Péter – Sepsiszentgyörgy
 Koszta Gabriella – Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert – Bukarest
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Katalin – Csíkszereda
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroska – Máféfalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köblös Attila – Kézdivásárhely
 Köllő Éva – Borszék
 Köllő Félix – Csíkszereda
 Kőszegi Enikő – Csíkszereda
 Dr. Kuna Tibor – Csíkszereda
 Kürti Miklós – Kolozsvár

- Laczkó-Albert Elemér – Gyergyóremete
 Laczkó Szentmiklósi Endre – Gyergyóremete
 László Attila – Jászvásár
 László Bakk Anikó – Kolozsvár
 Lászlófy Pál István – Csíkszereda
 Dr. László Ilona – Marosvásárhely
 László Károly és Katalin – Kézdivásárhely
 Lázár Lilla – Csíkszereda
 Lázár Pál – Marosvásárhely
 Lehoczky Ferenc – Arad
 Léstyán Dénes – Csíkszereda
 Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
 Liker Henrietta – Székelykeresztúr
 Loghin Gizella – Brassó
 Lőrincz József – Székelyudvarhely
 Luka Klára – Sepsikőröspatak
 Mag István – Lövéte
 Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba – Felsőbánya
 Markó Béla – Maroszentkirály
 Markó Ilona – Csíkszentgyörgy
 Marton Erzsébet – Marosvásárhely
 Dr. Marton József – Gyulafehérvár
 Márton Ferenc – Temesvár
 Márton Károly – Marosvásárhely
 Maštaleriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Menyhárt Csaba – Marosvásárhely
 Menyhárt Edit – Székelyudvarhely
 Mester János – Marosvásárhely
 Mester Zoltán – Szováta
 Mihály András – Csíkszereda
 Mihály Csaba – Csíkszentdomokos
 Mihály János – Lövéte
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Miklós Imre – Csíkszereda
 Miklós Levente-József – Székelyudvarhely
 Miklós Sándor – Csíkszentlélek
 Mikó Júlia – Brassó
 Mikola Éva – Torja
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Csaba – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
 Nagy Benedek – Csíkszereda
 Dr. Nagy Benedek – Csíkszentkirály
 Nagy József – Gyergyóremete
 Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
 Nagy Melinda – Nagyvárad
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy
 Németh Szilveszter – Csikkarcfalva
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Orbán Gábor – Gyergyószentmiklós
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Zoltán – Zilah
 Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
 Péntek János – Kolozsvár
 Péntes Jenő – Bereck
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Pethő Ilona – Csíkszereda
 Petres Sándor – Csíkszereda
 Dr. Piros György – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
 (6 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
 Dr. Rácz Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd
 Rákosi István – Sepsiszentgyörgy

- Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rancz Gyárfás Zsuzsanna –
 Kézdivásárhely
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
 Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvista
 Sata Klára – Csíkszereda
 Ft. Sebestyén Péter – Marosvásárhely
 Seprődi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sipos László – Felvinc
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Sógor Árpád – Kolozsvár
 Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
 Sógor Géza – Kányád
 Sógor Gyula – Aranyosgyéres
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Nagyvárád
 Szabados Béla – Csíkszereda
 Szabó Bíró Brigitta – Csíkjenőfalva
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó József – Székelyudvarhely
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Judit – Csíkcicsó
 Szabó Magdolna – Csíkcicsó
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárád
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna – Csíkszereda
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Ferenc – Vadasd
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szén Olga – Datk
 Szén Sándor – Siménfalva
 Szentes Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szócs István – Szentegyháza
 Szócs Viktor – Kovászna
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tamás József – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Marosszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálbis
 Tódor Gábor – Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tomonicska Ingrid – Csíkszentlélek
 Tóth Mária – Arad
 Tőke Mária Magdolna – Csíkszereda
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövete
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Dr. Török Sándor – Kovászna
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda

Tulit Ferenc – Csíkszereda
 Turos Judit – Marosvásárhely
 Űtő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vass Mária – Csíktaploca
 Vén Ferenc – Kézdiárbis
 Dr. Veress Albert – Csíkszereda
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vitos László – Csíkszereda
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zágoni Elemér – Karcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zöld János – Salamás
 Zsidó Enikő – Rugonfalva
 Zsidó Jolán – Székelykeresztúr
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egyesület –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség –
 Csíkszereda

Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egye-
 sület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár –
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum –
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont –
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsi-
 szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsi-
 szentgyörgy (5 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csikdánfalva
 Községi Könyvtár – Csikkozmas
 Községi Könyvtár – Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csikpálfalva
 Községi Könyvtár – Csikszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csikszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csikszentmárton
 Községi Könyvtár – Csikszentmihály
 Községi Könyvtár – Csikszentsimon
 Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás

- Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplok
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszent-
 márton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalu
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászton
 Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövéte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárad-
 magyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csik-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csikszereda
 Németh Géza Egyesület – Csikszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csikszere-
 da (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnás-
 falu (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu
 (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csikszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége Erdővidéki Szervezete –
 Nagybacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft.
 – Csikszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára –
 Csikszereda

- Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tamási Áron Színház – Sepsiszentgyörgy
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspökség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka
- Magyarország**
MAGÁNSZEMÉLYEK
 Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Ágh István – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Dr. Baricz Zsolt – Szeged
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Boga Tamás László – Szeged
 Burján Pál – Pécs
 Czákó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentés
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Szikszó
 Demse Márton – Budapest
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazakas Lehel – Gödöllő
 Fazakas Edit – Cegléd
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentés
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Fritsch László – Budapest
 Dr. Füleky György – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fűzi Michael Stephan – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Gyurka Eta – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr

- Dr. Hegedűs Imre János - Budapest
 Herman Levente - Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese - Budapest
 Ilia Mihály - Szeged
 Iancu Laura - Velence
 Jámbor Zoltánné - Makó
 Grófné Jancsó Zsuzsanna - Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula - Budapest
 Jancsó Gyula - Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin - Biatorbágy
 Dr. Jánosy Ildikó Kinga - Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi - Budapest
 Kántor József - Baja
 Karap Ágnes - Budapest
 Dr. Kata Mihály - Szeged
 Keppel Gyula - Budapest
 Kézdi Anna - Battonya
 Király István - Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András - Pócsmegyer
 Kiss Anna - Budapest
 Kiss Bálint - Budapest
 Kiss Éva - Budapest
 Dr. Kiss Ferenc - Cserseztomaj
 Kis Krisztián Bálint - Szolnok
 Kisslaki László - Kéthely
 Kollár Albin - Dunakeszi
 Kósa Lajos - Debrecen
 Koszta Csaba - Sukoró
 Kovács Árpád - Ugod
 Dr. Kovács Klára - Császárszék
 Kökényessy Szilárd - Budapest
 Köfalvi Magdolna - Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet - Győr
 Dr. Kukorelly Pál - Keszthely
 Kulcsár Júlia - Budapest
 Dr. Kussinszky Péter - Budapest
 Kuti József - Tura
 Láng Gusztáv - Táplánszentkereszt
 László János - Debrecen
 Lezsák Sándor - Budapest
 Lezsák Tibor - Budapest
 Dr. Lukács Csaba - Fonyód
 Dr. Lukácsy József - Székesfehérvár
 Maczkó Gergő - Pogány
 Makai Judit - Budapest
 Márkus Béla - Debrecen
 Máriás József - Nyíregyháza
 Márton Károly - Hőgyész
 Márton Lajos - Budapest
 Dr. Medgyessy István - Debrecen
 Mészáros János - Gödöllő
 Miakich Gábor - Budapest
 Miklós András - Miskolc
 Dr. Molnár Jenő - Budapest
 Molnár Levente - Szigetmonostor
 Molnár Sándor - Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér - Budapest
 Dr. Nagy-Major Gábor - Pápa
 Dr. Nám Lóránt - Szombathely
 Németh István - Százhalombatta
 Németh Zsolt - Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna - Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála - Mende
 Dr. Oszoly Tamás - Budapest
 Pados József - Sárszentmihály
 Pálfi Sándorné - Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea - Eger
 Pappné Pongrácz Csilla - Dunabogdány
 Papp Péter - Budapest
 Pataki Gábor Zsolt - Budapest
 Paulovics Tamás - Szentes (4 darab egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos - Bakonyzsűcs
 Péter László - Szeged
 Dr. Pocsay Gábor - Gyula
 Polóny Levente - Budapest
 Pomogáts Béla - Budapest
 Dr. Porcza Antal - Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza - Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál - Simontornya
 Serdült Benke Éva - Paks
 Silay Ferenc - Szeged
 Simai László - Veszprém
 Dr. Szabó Béla - Göd

- Szakolczay Lajos - Budapest
 Száraz Miklós György - Budapest
 Szarka Gábor - Pomáz
 Szarvas László - Tura
 Szathmári István - Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin - Mosonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan - Isaszeg
 Székely László - Budapest
 Szeles András - Encs
 Szepessy Béla - Nyíregyháza
 Szigeti Lajos - Budapest
 Dr. Szőnyi László Pál - Budapest
 Dr. Tekes Kornélia - Budapest
 Tiffán Zsolt - Villány
 Tomán Sándor - Szegvár
 Tóth Erzsébet - Budapest
 Tóth Wessely László - Budapest
 Tornai József - Érd
 Tök János - Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér - Veszprém
 Ungváry Rudolf - Budapest
 Dr. Varga István - Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál - Budapest
 Vargha György - Tápióbicske
 Várhelyi Gyula - Tokaj
 Dr. Várszegi László - Pécs
 Dr. Vass Ágnes - Budapest
 Vass Szabolcs - Parád
 Dr. Veress Gábor - Balatonfüred
 Vincze Gábor - Deszk
 Vitályos Ágnes - Budapest
 Vörös István - Budapest
 Zalán Tibor - Budapest
 Zsolnai József - Hernád
- INTÉZMÉNYEK**
 Algyői Faluház és Könyvtár - Algyő
 Baka István Alapítvány - Szeged
 Bouchal Kft. - Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkár-sága - Budapest
- Erdély Barátainak Köre Kulturális Egyesület - Szolnok
 Etnoproject Bt. - Isaszeg
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés) - Budapest
 Könyvtárellátó Kht. - Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch László - Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT - Budapest
 Magyar Patrióták Közössége - Budapest
 MTA Társadalomtudományi Központ - Budapest
 MTA Titkárság - Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár - Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú Egyesület - Algyő
 Országgyűlés Hivatala - Budapest - 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság - Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület - Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft. - Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület - Pécs
 Péterház Panzió - Szentés
 Robinson Tours Kft. - Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára - Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerincgyógyászati Központ - Budapest
- Amerikai Egyesült Államok**
 Borbély Melinda - Laguna Beach
 Farkas Szabolcs - Milwaukee
 Fodor Albert - New York
 Kirják Attila - New York
 Kiss István - Hawley
 Kovács Árpád - Maryland
 Dr. Line Gábor György - Florida
 Ozsváth Ildikó - New York

Anglia

Sárközi Mátyás - London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg - Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós - Leopoldsdorf

Csipkó László - Bécs

Csutak Magda - Bécs

Dr. Forbáth Klára - Bécs

Gellérd Andor - Bécs

Finnország

Petteri Laihonon - Jyväskylä

Franciaország

Buna István - Antony

Dènes-Pichot Hanga - Chécy

Langrand-Escure Tünde - St. Pêray

Párizsi Magyar Intézet - Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera - Neshor

Németország

Dr. Dobó Attila - Rheine

Dr. Dobó Tibor - Demmin

Gaál Julianna - Aalen

Haáz Katalin - Braunschweig

Juliana Johrend - Buchen

Kisslaki László - Steinbach

Schultz Orsolya - Rostock

Szabó Kristóf Imre - Düsseldorf

Szakács-Konnerth Mihály -

Friedrichshafen

Száva Péter - Krefeld

Dr. Wieser Györgyi - Starnberg

Svédország

Antal Imre - Ljungby

Csata Attila - Västra Frölunda

Szentkirályi Csaga - Vällingby

Török Ernő - Vällingby

SzerbiaBolyai Tehetséggondozó Gimnázium
és Kollégium - Zenta

Fekete J. József - Zombor

Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
kola - MagyarakanizsaKosztolányi Dezső Tehetséggondozó
Nyelvi Gimnázium - SzabadkaNagybecskerek Gimnázium -
Nagybecskerek

Rancz Károly - Pancsova

Tari István - Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor - Szingapúr

Szlovákia

Fehér István - Komárom

Kiss Mónika - Órös

Pallér Péter - Komárom

Selye János Gimnázium - Komárom

Olaszország

György Alfréd - Róma

Kovács Gergely - Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta - Moszkva

Ukrajna

Vári Fábán László - Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. Székely népi imádságok	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szőcs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor <i>az újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. <i>Bethlen Gábor leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csúrra</i>	35,00 lej
94. Zágoni Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyujegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.